

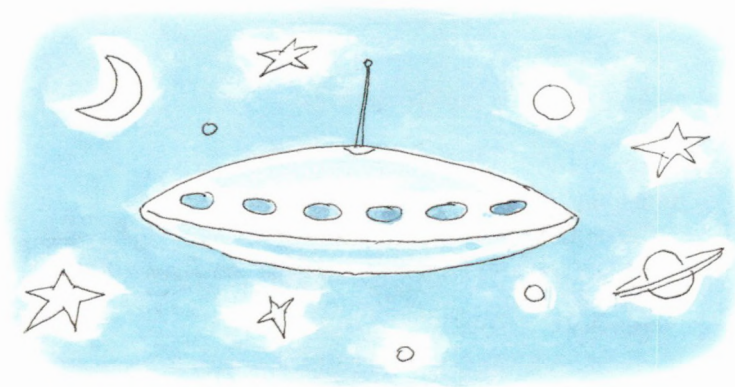
СЯРГЕЙ ДАВІДОВІЧ

КАЗКІ | ПРЫГОДЫ

СЯРГЕЙ ДАВІДОВІЧ

КАЗКІ І ПРЫГОДЫ

МІНСК
ВЫДАВЕЦКІ ДОМ «ЗВЯЗДА»
2020

УДК 821.161.3-93
ББК 84(4Бел)-44
Д13

Малюнкi аўтара

Для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту

*Выпуск выдання ажыццёўлены па заказе і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь*

Давідовіч, С. Ф.

Д13 Казкі і прыгоды : для дзяцей сярэд. шк. узросту / Сяргей
Давідовіч ; мал. аўт. — Мінск : Звязда, 2020. — 200 с. : іл.
ISBN 978-985-575-279-1.

«Казкі і прыгоды» Сяргея Давідовіча вучаць спагадлівасці і шчырасці, заклікаюць ставіцца да ўсяго жывога на Зямлі і да маці-Прыроды беражліва і адказна.

**УДК 821.161.3-93
ББК 84(4Бел)-44**

ISBN 978-985-575-279-1

© Давідовіч С. Ф., тэкст, ілюстрацыі,
2020
© Афармленне. РВУ «Выдавецкі дом
«Звязда», 2020

ЛЯВОН І МАБІЛЬНЫ ТЭЛЕФОН

Дзед Лявон ішоў па маляўнічай дарозе і замілоўваў вочы навакольнай прыгажосцю, а душу — успамінамі. Яго ветліва віталі бярозавыя гаі і квяцістыя лугі, празрысты далягляд і жытнёвыя палі.

— Вось па гэтай дарозе, — уздыхнуў дзед, — я бегаў басанож маленькім хлапчуком. Па ёй жа юнаком спяшаўся на сустрэчу з чароўнай дзяўчынай, якая потым стала маёю жонкаю, а цяпер згарбела і згубіла ўсе зубы... О, гэта «цяпер»! — уголас заключыў Лявонцый. — Цяпер па гэтай векапомнай дарозе іздзе згорблены стары чалавек... — і замілаванне ўспамінамі саступіла месца суму.

Раптам дзед войкнуў і нават прысеў ад нечаканасці. На дарозе ляжала штосьці

незвычайнае, ніколі ім нябачанае. Стары падняў гэта штосьці і цяпер ужо замілоўваўся рознакаляровым дзівосам — маленькай скрыначкай з акенцам і рознымі кнопачкамі, якія весела зіхацелі на сонцы.

Дзед Лявонцій нават і падумаць не мог, што яму казначна пашанцавала, бо знайшоў ён мабільны тэлефон, ды не звычайны, а самага галоўнага чараўніка на свеце, якога ўсе дзеці ведаюць як Вялікадзівоса. Вось гэты Вялікадзівос, відаць, гэтаксама, як і дзед Лявонцій, замілоўваўся навакольнай прыгажосцю зямлі беларускай, разявіў рот і згубіў свой чароўны вялікадзівосны тэлефон.

Хутчэй за ўсё, ён сваю згубу і не заўважыў, бо ў чараўнікоў, тым больш у галоўнага, мабільны тэлефон не адзін.

Не дзіва, што стары не мог адарваць сваіх падслепаватых вачэй ад незвычайнай знаходкі, бо і звычайнага мабільнага тэлефона ён ніколі не бачыў.

Круціў дзед у руках гэты тэлефон і так, і гэтак, а што з ім рабіць, як ім карыстацца, не ведаў. Дай, думае, ціскану на якую-небудзь кнопачку-пупырачку — і ціскануў. Ціскануў і ледзь не выпусціў з рук таямнічую знаходку, бо скрыначка загаварыла прыемным жаночым голасам:

— Вы патэлефанавалі ва ўпраўленне казак. Вас слухае бюро тэрміновых паслуг. Што б вы хацелі? У якую казку вас перанесці? Выказвайце ўсе свае пажаданні!

Дзед Лявонцій стаяў з раскрытым ротам і вольнай рукой трымаўся за сэрца, якое ад хвалявання збіралася выскачыць з грудзей.

— Ало! Што вы маўчыце? — пачулася з тэлефона. — Якія ў вас жаданні? Што вы хочаце?

Дзед як не сваім голасам прамармытаў:

— Дзякуй, шаноўная паненка... Што я хачу? Ды я і сам не ведаю, чаго я ўжо хачу. Жыццё праяцела неўпрыкмет... Здаецца, пачаць бы ўсё нанова, як кажуць, з чыстага ліста... але...

Дзед, магчыма, працягваў бы разважаць, нічога пакуль не просячы, але голас у тэлефоне перарваў яго развагу і бадзёра адказаў:

— Заяўка прынята! Выконваем! Захочаце вярнуцца ў дазаявачнае становішча, націсніце на кнопку «адбой».

І дзед Лявонцій імгненна апынуўся ў першым класе за партай. Перад ім ляжаў чысты ліст паперы. Стары... цяпер ужо не стары, а маленькі хлопчык азірнуўся і нічога не зразумеў — вакол яго сядзелі гэткія ж, як і ён, мальцы і дзяўчынкі, а ля дошкі стаяў строгі настаўнік.

— Лявон, не круціся, слухай уважліва, бо папрашу з класа! — папярэдзіў ён нядаўняга дзеда.

— Ды ты мне ў сыны варты! — не стрымаўся дзед-малец. — Гэта я магу цябе за вушы выцягнуць з класа!

Настаўнік з жахлівым здзіўленнем зірнуў на дзёрзкага вучня, а ўсе дзеці пырснулі ад смеху.

Чым бы ўсё гэта закончылася, невядома, але празвінеў званок, і ўсе шумна пабеглі на перапынак. Лявон з радасцю адчуў, што ногі яго пругкія, цела лёгкае. Галава не ацяжарана жыццёвымі клопатамі. Ён, як і ўсе дзеці, безупынку гуляў у даганялкі, штосьці крычаў і штурхаўся.

Нехта з хлопчыкаў даў кухталю яму ў спіну і падражніў:

— Лявон — кішкі вон, трыбухі на тэлефон!

— Ах ты, смаркач! Старых людзей дражніш! — пабег Лявон за крыўдзіцелем. — Вось я табе!

Але тут зноў прагучаў званок, цяпер ужо заклікаючы ўсіх на заняткі. Лявон сеў за парту і задумаўся:

«Што я тут забыў у гэтай школе? Дома ж старая чакае, спраў назбіралася багата... Але дзе ж тая кнопачка “адбой”?»

Як ні шукаў яе Лявонцій, адшукаць не змог. На наступным перапынку ён баязліва падышоў да настаўніка і запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, а дзе ў гэтай штукавіне кнопачка «адбой»?

Настаўнік пакруціў у руках тэлефон:

— Ого, якая круцізна! Дзе гэта, Лявон, твае бацькі такі тэлефон купілі? Я падобнай мадыфікацыі пакуль не бачыў.

— Дык дзе, скажыце, калі ласка, кнопачка «адбой»? — перапытаў Лявон.

У голасе настаўніка пачулася іронія:

— Гляньце на яго, які ён ветлівы! «Калі ласка», «скажыце», «пакажыце»... А гадзіну таму збіраўся за вушы мяне выцягнуць з класа. Распусціўся ты, Лявон, разбасячыўся... А кнопачка — вось яна, справа. Толькі тут не «адбой» напісана, а стаіць умоўны знак — крыжык, і кнопачка мае чырвоны колер.

— Дзякуй! — схапіў хлопчык тэлефон і куляй выскачыў з класа. — Не хачу я вашых «двоек» і «пяцёрак», не трэба мне вашы кпіны і штурханіна! — і дзед... не, пакуль яшчэ хлопчык, рашуча націснуў на чырвоную кнопачку.

У імгненне ён апынуўся на той жа маляўнічай дарозе. Зноў згорбілася спіна і адчуўся ва ўсім целе цяжар пражытых гадоў.

— Хух! Дзякуй богу, зноў я — гэта я! Выкіну я вон гэтую непатрэбшчыну! — і дзед памкнуўся зашпурнуць тэлефон у кусты, ды завагаўся: — Але ж ёсць і іншыя кнопачкі! Што ўтойваюць яны? Трэба праверыць!

І Лявонцій націснуў на першую, якая па-трапіла пад палец.

— Ало! Прыёмная Кашчэя Бессмяротнага слухае! Яго Бессмяротнасці пакуль няма, ён б'ецца зараз з Русланам — хутка будзе. Перазваніце праз паўгадзіны!

— Доўга ты будзеш чакаць свайго нячысціка. Казкі трэба чытаць, пачвара! — дзед плюнуў і даў адбой.

Націснуўшы на чарговую кнопачку, стары пачуў:

— Я — Васіліса Прыгожая! Чакаю цябе, сокал ясны, на гарачым кані! Даскачаш да вежы, дзе я буду сядзець ля акенца, пацалуеш мяне — стану тваёй! Пакінь даведку пра сябе, і камп'ютар усё зафіксуе. Твой нумар у чарзе: восемдзясят сем.

— Ого-го! — усклікнуў дзед. — Мне 87 гадоў, ды яшчэ ў чарзе я восемдзясят сёмы... Доўга ж табе чакаць давядзецца мяне, прыгажуня! Не, я лепш да бабы вярнуся — і скакаць перад ёй не трэба, і без пацалунку яна мяне прыме. Бывай!

Ціскануўшы на «адбой», дзед Лявонцій задумаўся: «Відаць, стары я для гэтых усіх казак... Усё добра ў сваю пару...»

— Эх, — раптам схамянуўся дзед. — Ціскану я яшчэ раз на тую самую першую кнопачку! Там усё неяк па-людску!

— Упраўленне казак слухае! — адказаў той жа бадзёры жаночы голас. — Бюро тэрміновых паслуг выканае любое ваша жаданне. Жадайце!

Стары, цяпер ужо без ваганняў, папрасіў:

— Вярніце маёй Стэфаніі зубы, бо яна ўвесь час шамкае і нават кашу разжаваць не можа. Памаладзіце яе гэткім чынам...

— Заяўка прынята! Выконваем!.. Усё ці яшчэ што?

— Усё! Хіба ж гэтага мала? — і дзед Лявонцій з палёгкай паклыпаў дамоў на сустрэчу, як ён лічыў, са сваёй «зубастай» жонкай.

Адчыніў дзверы ў хату і здзіўлена спыніўся на парозе. За сталом сядзела маленькая дзяўчынка над нейкімі паперамі.

— Колькі будзе два памножыць на два, дзядуля? — спыталася дзяўчо.

— А ты хто, маляўка, будзеш?

Дзяўчынка засмяялася на ўвесь свой бяззубы рот:

— Я — Стэфачка!

— Якая яшчэ Стэфачка?! А дзе мая Стэфанія? — спрытна падскочыў да стала дзед.

— Падрасту — буду Стэфаніяй! — весела адказала дзяўчынка. — Дык колькі будзе два памножыць на два?

Дзед задумліва прамармытаў:

— Зноў з чыстага ліста... Пераблыталі ўсё, перастараліся казачнікі...

Потым спахапіўся:

— А чаму ў цябе няма зубоў?

Дзяўчынка па-дзіцячы шчыра адказала:

— А яны ў мяне мяняюцца... Хутка вырастуць новыя.

— Вось што, Стэфачка, націсні ты на гэту чырвоную кнопачку, — папрасіў дзед Лявонцій.

— А навошта? — здзівілася Стэфачка.

— Націснеш — даведаешся...

Дзяўчынка асцярожна націснула пальчыкам на чырвоную кнопачку і адразу ператварылася ў старую бабу — дзедаву Стэфанію.

Баба сядзела, падпёршы рукой галаву ля разбітага карыта, і на чым свет стаіць дакарала дзеда Лявонція:

— Дурачына ты ў мяне, прастафіля! І без зубоў я свой век дажыла б. Папрасіў бы лепш новае карыта!..

— Ну вось, пачынаецца, — абурана прамармытаў дзед.

Стары адчыніў акно і са злосцю шпурнуў у крапіву сваю чароўную знаходку:

— Без цябе спакайней будзе!

АДВАЖНЫ БАЯЗЛІВЕЦ

Воўк, дачакаўшыся, пакуль у вокнах патух-не святло і людзі лягуць спаць, скокнуў у загарадку ля хлейчука, схапіў авечку і знік з ёй у цемры. Усё адбылося так хутка, што Дзік нават не зразумеў, што да чаго. А магчыма, ён толькі зрабіў выгляд, што нічога не зразумеў, бо па сваім сабачым характары быў баязліўцам — асабліва пужаўся начной цемры. Ды і шмат чуў пра тое, як воўк калі-нікалі падцікоўвае ноччу ля сабачай будкі, выцягвае бедалагу за ланцуг, а раніцай гаспадары толькі ланцуг і знаходзяць.

А вось гэтай раніцай гаспадар знайшоў на месцы і сабаку, і ланцуг, затое не далічыўся авечкі. Ён убачыў у загарадцы воўчыя сляды і ўсё зразумеў.

— Праспаў, злыдзень! — напусціўся ён на сабаку. — Хоць бы голас падаў, хоць бы разок яўкнуў. Забіць цябе мала!

Сабака, апусціўшы галаву, моўчкі выслухваў папрокі. «Усё правільна, — думаў ён. — Адна справа днём, у прысутнасці гаспадара, рваць ланцуг, кідаючыся на кагосьці і паказваючы сваю рашучасць, а зусім іншая — ноччу аднаму, нос у нос з воўкам».

Ён згодны быў вытрываць і папрокі, і нават лупцоўку, але словы «забіць цябе мала» Дзіка вельмі палохалі — ён іх успрымаў літаральна.

— Не! Мне тут не жыць больш! — уздыхнуў сабака, парваў ашыйнік і падаўся ў лес.

Страшна было ў лесе, асабліва ноччу, дый голадна.

Аднойчы Дзік нос у нос сутыкнуўся з Зайчыхай, якая бачыла ваўкоў толькі здаля. Сабака мае падабенства з ваўком, і таму бедная Зайчыха палічыла, што трапіла амаль у пашчу лютаму драпежніку.

— Не еш мяне, воўк! — узмалілася Зайчыха. — Не рабі маіх дзетак сіроткамі. Злітуйся з нас!

Сабака ледзь не зарагатаў ад чутага, але быў засмучаны сваім бяздомніцтвам і вельмі хацеў есці, таму сумна адказаў:

— Ды я зусім не воўк! Перастань дрыжаць.
І хоць я галодны, есці цябе не збіраюся.

Зайчыха працягвала трэсціся ад страху і спыталася:

— А хто ты?

— Я — Дзік.

Цяпер ужо Зайчыха, каб не была моцна напалохана, рассмяялася б, бо дзікоў яна не раз бачыла і ведае, як яны выглядаюць.

— Які ж ты дзік? А дзе ж твае капыты? Дзе твой лыч? Не-е-е! Ты — воўк, я цябе пазнала.

— Ну добра... Няхай сабе я воўк, — стомлена згадзіўся сабака. — Ідзі сваёй дарогай да сваіх дзетак, няма ў мяне ахвоты за пусты мех спрачацца. — І Дзік абмінуў зайчыху, якая без аглядкі плетанула да сваіх зайчанят.

— Дзеткі родныя! — захлёбвалася яна ад шчасця. — Патрапіла я ледзь не ў пашчу да самога ваўка, а ён аказаўся такім добрым, такім жартаўніком — дзіком прыкідваўся. Але не з'еў мяне, пашкадаваў вас рабіць сіроткамі.

— Ура! Ура! — запляскалі ў ладкі зайчаткі.

Зайчыха іх абняла і папярэдзіла:

— Вы сядзіце тут ціха, а я збегаю да людзей на грады і, можа, морквачкі прынясу вам, — і знікла.

Дзік ціхенька з-за куста назіраў за шчаслівым сямействам і не мог намілавацца на зайчанятак — такія яны былі прыгожыя.

А яны працягвалі радавацца:

— Ура! У нас будзе морквачка! Дзякуй ваўку-жартаўніку! Ура добраму ваўку!

Раптам з-за другога куста выйшаў на шум сапраўдны ваўчына.

— Хто тут у нас добры? — рыкнуў ён. — І каму «ўра»?

— Вам! Вам ура! — заскакалі зайчаняткі. — Вы такі добры, нашу маму не з'елі. Мы вас любім, дзядзечка воўк!

Воўк смачна аблізнуўся:

— І я вас вельмі люблю! Але больш моцна я буду любіць вас разам з вашай мамай. Дзе яна?

— Яна пабегла за морквай! — у адзін голас адказалі зайчаняткі.

— Морква?.. Фу, якая гадасць! — плюнуў воўк. — А хутка яна вернецца?

— Не! Яна толькі што пабегла.

Воўк зноў смачна аблізнуўся.

— Ну тады я спачатку з'ем вас, а вашу маму пачакаю тут.

Дзік, хоць і быў баязліўцам, не мог не заступіцца за такіх прыгожанькіх і такіх безабаронных зайчаняткаў. Ён мужа скочыў з-за свайго куста і сабой закрыў ад ваўка маленькіх вушасцікаў.

— Толькі праз мой труп! — ашчэрыў сваю пашчу сабака. — Іх табе я не аддам!

Воўк ад нечаканасці разгубіўся, але хутка зразумеў, з кім мае справу:

— Вой! Хто гэта?.. Гэта той, хто ноччу носіць будкі не вытырае? А я збіраўся наведацца да цябе ды паказываць зубамі тваё нутро. А ты сам прыпоўз на паўсагнутых да мяне. Ну, трымайся!

І яны адначасова кінуліся адзін на аднаго. Поўсць ляцела шматкамі на ўсе бакі, пена з раз'юшаных пашчаў разам з крывёю афарбоўвала ў чырвоны колер зямлю пад імі, хрыпенне і рык аглушалі наваколле. Немагчыма было разабраць, дзе хто — адзін жывы клуб маланкава круціўся на зямлі, ломячы кусты і сухое голле. Воўк быў мацёры і больш дужы, але за сабакам сціснуліся ў перапаханы камячок маленькія дзеткі-зайчаняткі, чыё жыццё зараз цалкам залежала ад выніку гэтага смяротнага паядынку.

Нарэшце абодва — сабака і воўк — рухнулі на зямлю як мёртвыя. Але мёртвым быў толькі адзін — воўк, а Дзік не меў сіл нават варухнуцца, бо ўсе іх аддаў дзеля перамогі жыцця над смерцю.

— Дзеткі, я нясу вам морквачку! — пачулася з-за кустоў.

Але ніхто гэтага не пачуў... Дакладней, пачулі ўсе, але ніхто не зрэагаваў. Зайчаткі — таму што былі ледзь жывыя ад жаху праз пе-

ражытае, а сабака — таму што пакуль не было сіл радавацца ні перамозе, ні моркве.

Зайчыха акамянела ад відовішча:

— Во-о-о-ой!.. Што гэта, воўк забіў ваўка?..

Сабака варухнуўся і падняў галаву:

— Колькі разоў табе казаць, што я не воўк, а Дзік! І гэта я забіў ваўка. Я — сабака. Зразумела?

Зайчыха разгублена паціснула плячыма:

— Ага, зразумела... Дзік і сабака забілі ваўка...

Гэты адказ Зайчыхі ўзняў настрой у сабакі і надаў яму сілы. Дзік устаў на лапы і зірнуў на нежывога ваўка:

— Вось ты ляжыш, а я стаю на прамых лапах... А ты казаў, на паўсагнутых. А цяпер я пацягну цябе ў твой апошні шлях, — і, схапіўшы зубамі за карак ваўка, Дзік з цяжкасцю павалок яго туды, адкуль нядаўна збег, будучы баязліўцам.

Убачыўшы свайго вернага сабаку ды яшчэ з такім трафеем, гаспадары абнялі Дзіка, накармілі яго і больш ніколі не дакаралі, нават за моцны сон у будцы.

З кім не бывае!..

ПАПАРАЦЬ-КВЕТКА

Сцяпанка за сваё кароткае свядомае жыццё не аднойчы чуў пра таямнічую папараць-кветку. Ледзь толькі падыходзіла свята Купалле, як назва гэтай кветкі не зыходзіла з языкоў і ў моладзі, і ў сталых людзей. Дзеці з цікавасцю «развешвалі вушы», слухаючы пра папараць-кветку, але ніяк не маглі зразумець — што да чаго. Што гэта за кветка такая, якая ніколі не цвіце, але якую ўсім хочацца знайсці?

Чуў Сцяпанка, што некаторыя маладыя адчаюгі давалі нырца ў цёмную купальскую ноч і блукалі ў лесе да раніцы, але вярталіся з пустымі рукамі. Ды і само свята Купалле Сцяпанка не зусім разумеў. Раскладвала моладзь вогнішчы ля рэчкі і скакала праз агонь... Падумаеш! Сцяпанка з сябрамі рас-

пальваў кастры не адзін раз за лета. І што? Гэта — свята?

Альбо плялі дзяўчаты вянкi і кідалі іх у рэчку, кожная пры гэтым прышэптваючы штосьці... А вось кветка, якая ніколі не цвіце, гэта — цуд! Знайсці б яе! А яшчэ кажуць, што гэта кветка выканае любое загаданае жаданне. «Эх, мне б маё жаданне шаптануць той кветачцы!» — уздыхнуў Сцяпанка.

А жаданне ў хлопчыка вельмі важнае. У другім класе, дзе вучыўся Сцяпанка, вучылася і Алёнка, кірпатая задавака, якая вельмі Сцяпанку падабалася. Але гэтая ганарліўка яго нават не заўважала, а ўсё заглядалася на Вадзіма, нахабнага і дзёрзкага «татава сынчэчка». Вадзіма Алёнчына ўвага забайляла, тым больш што ён бачыў зацікаўленасць другога хлопчыка да дзяўчынкі.

Вось Сцяпан і вырашыў гэтай купальскай ноччу, употай ад бацькоў, паспытаць шчасця. «Ды не можа быць, — думаў ён, — каб гэта кветка не існавала! Вунь колькі ў лесе папартнікаў — хоць адзін жа павінен зацвісці!»

І Сцяпанка, дачакаўшыся, пакуль заснуць бацькі, ціхенька праслізнуў праз дзверы і падаўся ў лес. Вой жа ж і страшна было ў начным лесе, асабліва тады, калі хмаркі напаўзалі на месяц.

Хлопчык чапляўся нагамі за нейкае карэнне, натыкаўся лбом на калючы яловы лапнік, раз-пораз падаў і зноў паднімаўся. Ён прысядаў ад жаху, калі чуў то справа, то злева «фу-фу-фу-у» альбо «гу-гу-уу». «Гэта не вядзьмак, гэта — совы...» — супакойваў Сцяпанка сябе і працягваў пяцляць па чарнаце начнога лесу.

Ён яшчэ не ведаў, што даўно ўжо заблукаў, але прага знайсці кветку, якую яшчэ ніхто не знаходзіў, штурхала хлопчыка глыбей і глыбей у лес, далей і далей ад дому. Нарэшце ён стаіўся і прысеў на нейкую карчажыну.

— Не, відаць, не знайсці і мне таямнічую кветку... — з горыччу прашаптаў Сцяпанка. — Трэба вяртацца...

Раптам ён жахнуўся:

— Лёгка сказаць, вяртацца! А ў які бок ісці? Дзе вёска, дзе мой дом? Вакол — страх і ноч...

Хлопчык кінуўся ў адзін, другі бок, натыкаючыся на голле, і зразумеў — ён заблудзіўся. У адчаі Сцяпанка крыкнуў, але рэха жудасна замітусілася па цемры лесу, быццам нехта таямнічы і незнаёмы шматгалоса перадражніў яго. Ад гэтага зрабілася яшчэ больш страшна і адзінока.

Далей хлопчык ціхенька прадзіраўся праз нябачны гушчар. Раптам ён убачыў воддаль, між дрэвамі, агеньчык, які, здавалася, гойдаўся і вабіў да сябе.

— Ура! Касцёр! Людзі! — усклікнуў пасмялелы начны вандроўнік. — Я тут! Эгэ-гэ-эй! — закрычаў Сцяпанка і, чапляючыся адзеннем за голле, кінуўся да агню. Але, падбегшы бліжэй, ён сцішыў свой бег і нават зусім спыніўся. Гэта быў не касцёр, а... штосьці зіхцела і кідала водсвет на бліжэйшыя дрэвы дзівосным святлом.

Сцяпанка ажно затросся ад хвалявання і захаплення — гэта была яна, папараць-кветка! Яна! Таямнічая, такая жаданая папараць-кветка!

Хлопчык ціхенька, амаль не дыхаючы, быццам мог спалохаць гэты чуд, наблізіўся да кветкі і не мог надзівіцца, намілавацца на казачную прыгажосць адвечнай мары тых, хто працягваў верыць у існаванне «ўяўнай» папараць-кветкі. Яна пагойдвалася на высокай сцяблінцы між папаратніку і выпраменьвала шматкаляровую вясёлкавую прыгажосць. Здавалася, што ўсе колеры, якія ёсць на гэтым свеце, увабрала ў сябе папараць-кветка і зараз шчодро дорыць іх начному лесу і, цяпер ужо, Сцяпанку — першаадкрывальніку самай вялікай казачнай тайны.

Хлопчык з пашанай схіліўся над кветкай і з душэўнай цеплынёй прашаптаў:

— Прабач, кветачка! Я вымушаны цябе сарваць, інакш мне ніхто не паверыць, што

ты паказалася менавіта мне... Даруй, род-
ненькая! — і Сцяпанка асцярожна ўзяўся за
сцябло ля самай зямлі і далікатна сарваў па-
параць-кветку.

Шматкаляровасць, якую выпраменьвалі
яе пялёсткі, адразу згасла, як бывае з лям-
пачкай пасля адключэння электрасвятла.
Цемра яшчэ больш пачарнела, але душу
хлопчыка працягвала асвятляць дзіўная пры-
гажосць дзівоснай кветкі, і ён бадзёра і сме-
ла пакрочыў, як яму здавалася, у бок сваёй
вёскі.

Пачало дзень. Першыя палоскі ранішняй
зары прагналі цемру з лесу, і Сцяпанка зноў
адзначыў, што не ведае, у які бок ісці. Але гэта
было не галоўнае расчараванне. Зірнуўшы на
папараць-кветку, хлопчык ледзь не заплакаў:
у руцэ было толькі сцябло нейкай расліны,
а цудоўная кветка знікла. Відаць, яна жыве
толькі адну ноч на Купалле, а з надыходам
раніцы пераходзіць зноў у прастору легендаў
і мар, каб праз год чарговы раз зацвісці ў па-
таемным кутку начнога лесу.

Такая думка крыху супакоіла Сцяпанку,
і ён падаўся насустрач ружовасці раніцы,
упэўнены ў тым, што яна, раніца, прывядзе
яго дадому.

Але прывялі дахаты Сцяпанку не раніца,
а яго бацькі, якія спахапіліся ноччу, што сына

няма дома і паднялі вяскоўцаў на дапамогу, бо ведалі пра мару Сцяпанкі аб таямнічай папараць-кветцы. Яны прачэсвалі лес, шукалі і гукалі — гукалі і шукалі, пакуль не сустрэлі яго, знямоглага і абадранага, але самага шчаслівага на свеце.

— Мама! Тата! — усклікнуў ён, калі ўбачыў бацькоў і аднавяскоўцаў. — Я знайшоў таямнічую папараць-кветку! Вось толькі сцяблінка ад яе засталася!

Сцяпанкаў бацька ўсміхнуўся:

— Гэта ж, сыноч, звычайная...

Але маці ціхенька штурханула бацьку пад бок:

— Навошта ты пазбаўляеш яго мары?..

Бацька спахапіўся і ўжо радасна працягваў:

— Гэта ж, сыноч, звычайная... справа — ноччу кветка цвіце, а раніцай ад яе застаецца толькі сцяблінка. Віншую, сыноч, ты першы, хто адшукаў папараць-кветку!

Назаўтра вёска толькі і гаманіла пра тое, як дзевяцігадовы Сцяпанка можна пайшоў адзін ноччу ў лес шукаць загадкавую кветку.

Сцяпанка адчуваў сябе героем, але спазнаў сапраўднае шчасце пасля таго, як Алёнка, сустрэўшы яго, з цеплынёй сказала:

— Я ганаруся табой, Сцяпанчык! Ты такі мужны!

— А Вадзім?..— спытаўся хлопчык.

Дзяўчынка весела засмяялася:

— Ды ён, баязлівец, і днём у лес не пойдзе! — затым зірнула ў вочы Сцяпанку і спыталася: — Хочаш, будзем сябраваць?!

Сцяпанка толькі цяпер успомніў, што той ноччу, ад хвалявання і захаплення, забыўся загадаць кветцы сваё заповітнае жаданне пра сяброўства з Алёнкай. І вось жаданне спаўняецца — значыцца, папараць-кветка сапраўды чароўная і ўсё пра ўсіх ведае.

Алёнка здівілася такой доўгай паўзе з боку Сцяпанкі і перапытала:

— Дык хочаш, будзем сябрамі?!

— Хачу! Хачу! — засвяціўся шчасцем Сцяпанка.

ДРУГОЕ «Я»

Янка ў сваім класе быў для ўсіх прыкладам. І вучыўся на «выдатна», і ў самадзейнасці ўдзельнічаў, і грамадскае жыццё класа і школы цікавіла яго. Вырашаючы спрэчныя пытанні, заўсёды праяўляў прынцыповасць і мог сказаць нават самую горкую праўду ў вочы лепшаму сябру.

Але ў пятым класе ён пачаў заўважаць у сваіх паводзінах, у сваіх учынках непрыемныя перамены. Быццам у ім пасяліўся другі чалавек — другі Янка. І самай вялікай непрыемнасцю было тое, што ранейшы становіўчы, прынцыповы Янка пачаў падпарадкоўвацца свайму нябачнаму дваініку.

Цяпер першы Янка на класным сходзе толькі разяўляў рот, каб пакрытыкаваць прагульшчыкаў ды двоечнікаў, як другі ўнутраны

голас нашэптваў яму сваё. І тады прынцыповы Янка, на здзіўленне ўсім, казаў:

— Ну прагулялі яны... Ну адзнакі ў іх благія... Што гэта, канец свету? Даруем ім.

Ці не таму ён так «прынцыпова» заступаўся за гультаяў і парушальнікаў школьных парадкаў, што сам пачаў паціху ўхіляцца ад вучобы? Магчыма, і захвалілі яго, чым кінулі ў душу семя зазнайства.

Ды душа душой, а розумам Янка заўважаў, што з ім адбываецца штосьці недарэчнае, бо і аднакласнікі, і вяскоўцы пачалі адварочвацца ад яго. Ён прыкладаў усе намаганні, каб адолець сваё другое «я», але яно ўпарцілася і прымушала хлопчыка маніць, хітрыць і лын-дзіць.

Каб пазбавіць сябе ад гэтай жмуднай унутранай барацьбы з самім сабой, Янка адным вечарам потайкам падаўся да хаты, якая прытаілася на ўскраі вёскі і ў якой жыў адзінокі стары дзед. Хтосьці называў яго чарадзеям, нехта шэптам казаў, што ён вядзьмак, — і хату таго дзеда стараліся абыходзіць усе.

Боязна было Янку, але ён перасіліў свой страх і адчыніў дзверы да таямнічага старога. У хаце панаваў прыцемак, але гаспадар быў у белай вопратцы, меў доўгую сіваю бараду, таму хлопчык убачыў яго на лаве ля акна.

Янка хацеў прывітацца, але ад напругі і хвалявання язык не паслухаўся яго, і хлопчык моўчкі працягваў пераступаць з нагі на нагу.

— Заходзь, саколík, — пачуў Янка ціхі і мяккі голас старога.

Янка няўпэўнена зрабіў некалькі крокаў і зноў стаў.

— Я да вас, дзядуля, — дрыготкім голасам абвясціў хлопчык.

— Вось таму і праходзь! — паўтарыў запрашэнне дзед. — Праходзь і сядай, — і паказаў на табурэтку насупраць сябе.

Янка баязліва сеў на табурэтку і сціснуўся ў камячок.

— Якія ж справы цябе прывялі да мяне, саколík? — ласкава спытаўся стары, і Янка адчуў, як страх яго кудысьці знік. Ды і дзед падаўся яму ветлівым і спагадлівым.

Янка падрабязна раскажаў пра свае нягоды апошняга часу, прызнаўся ў сваёй слабасці і няўпэўненасці, а ў канцы скрозь слёзы папрасіў:

— Дапамажыце, дзядуля!

Дзед доўга маўчаў, відаць, асэнсоўваючы пачутае, затым сказаў:

— Тое, што ты прызнаўся ў сваёй слабасці, — ужо не слабасць, а твая мужнасць... Але што б ты хацеў, якое ратаванне?

— Я хачу пазбавіцца ад таго другога сябе, які псуе мне жыццё.

— Пазбавіцца? — перапытаў дзед. — Пазбавіцца ты можаш двума шляхамі: перамагчы яго... сябе ў сабе ці...

І дзед змоўк.

— Ці што? — напружана спытаў Янка.

— Ведаеш, саколік, мне не хочацца называць другі варыянт, бо першы, на мой розум, больш слушны. Але, калі ты настойваеш, я магу прапанаваць увогуле адрынуць тваё другое «я» ад цябе. Ты будзеш жыць сам па сабе, а той, другі ты, — будзе існаваць самастойна, незалежна ад цябе. Ну, што ты выбіраеш?

Янка, не вагаючыся, ускочыў з табурэткі:

— Другі! Другі варыянт!

— Няхай так і будзе, саколік, — і дзед устаў з лавы, даючы зразумець хлопчыку, што размова закончана.

Янка падзякаваў, развітаўся з дзедам, які зусім не быў падобны да ведзьмака і з палёгкай пакročыў дамоў. Але палёгка хутка мінула, бо хлопчык не разумеў, а што ж далей. Дзед нагаварыць нагаварыў усякага ўсяго, але ж нічога не зрабіў, нават ніякіх лекаў не прапісаў.

Назаўтра Янка, як заўсёды, раніцай бадзёра пабег у школу. Настрой — выдатны, уро-

кі былі вывучаны «на зубок», яго, як і раней, цікавіла жыццё класа і ўвогуле жыццё.

І настаўнікі, і вучні заўважылі станоўчыя перамены ў колішнім выдатніку — і верылася, што ўсё будзе па-ранейшаму, самым лепшым чынам. Ды і сам Янка адчуў, што той непрыемны ўнутраны голас сціх, што ў душы светла, на сэрцы лёгка.

Але, вяртаючыся са школы дамоў у гэты ж дзень, Янка пачуў, як хтосьці яго гукнуў. Хлопчык азірнуўся і ледзь не самлеў — за ім стаяў ён сам, Янка.

Сапраўдны Янка ліхаманкава выкрыкнуў:
— Ты хто?!

— Я? Ха-ха-ха! — зарагатаў нечакана двойнік. — Я — ты! Я той, каго ты выгнаў з сябе! Ды ты мне цяпер зусім не трэба! Я — самастойны, што хачу, тое і раблю.

— І ты мне не трэба! — злосна адгукнуўся Янка. — Прэч адсюль! Прэч назаўсёды!

— Не хвалюйся! — зноў зарагатала другое Янкава «я». — Больш ты мяне не ўбачыш, хаця чуць пра мяне табе давядзецца часцяком.

І Янкаў двойнік растаў у паветры, быццам яго і не было тут.

Настрой у хлопчыка быў сапсаваны, бо ён нават падумаць не мог, што такое магчыма, што ён, Янка, раздвоіцца вось так відавочна.

Гэта яму не падабалася, але надзея, што двойнік больш не сустрэнецца, узняла настрой.

Прайшло некалькі дзён, поўных цікавага для Янкі школьнага і пазашкольнага жыцця. У школе ладзілася вечарына пад агульнай тэмай «Мая Радзіма — Беларусь». Ад кожнага класа, пачынаючы з першага і заканчваючы адзінаццатым, рыхтаваўся выступіць толькі адзін вучань, і па выніках выступленняў пераможцаў чакалі тры першыя месцы. Тэма была цікавая і давала магчымасць кожнаму выступоўцу праявіць сваю любоў да Радзімы і веданне гісторыі роднага краю.

Ад пятага класа рыхтаваўся выступіць Янка, якому прадказвалі першае месца. Але ў дзень правядзення вечарыны хлопчык нечакана захварэў, пра што паведаміў па тэлефоне ў школу. Пачалі тэрмінова шукаць новага выступоўцу-пяцікласніка. Зрабіць гэта было нескладана, бо кожны, хто нарадзіўся і жыве ў Беларусі, шмат цікавага можа распавесці і пра сваю Радзіму.

І вось перад самым пачаткам урачыстасці ў школе з'явіўся Янка. Усе, хто ведаў пра яго захворванне, кінуліся да яго:

— Як ты пачуваешся? Навошта ж ты рызыкуеш сваім здароўем? Ты — сапраўдны патрыёт! — а потым пацікавіліся: — Будзеш выступаць ці не?

— Дзеля гэтага я тут! — нядбайна адказаў Янка. — Вы тут усе ў параўнанні са мной слабыя.

Настаўнікі і вучні разгублена пераглянуліся, але рабіць вынікі з пачутага не было калі, бо аб'явілі першага выступоўцу, як і належыць, ад першага класа.

Янка выступаў пятым. Расхрыстаўшы пінжак, раскудлаціўшы валасы і запхнуўшы рукі ў кішэні штаноў, ён, здавалася, выплёўваў словы праз губу:

— Гісторыя Беларусі, ды будзе вам вядома, гэта — гісторыя, а не геаграфія, тым больш не фізкультура. Мая Радзіма — Беларусь таму мая, што я ў ёй жыву і лічуся лепшым вучнем пятага класа...

Ён, магчыма, і далей плёў бы языком усялякую лухту, але на сцэну выбегла збянтэжаная настаўніца і звярнулася да прысутных:

— Прабачце, шаноўныя! Янка ўстаў з пасцелі хворы, у яго гарачка, тэмпература. Ён не разумее, што гаворыць.

— Я больш за цябе разумею! — перайшоў на «ты» Янка, дакладней, не сапраўдны Янка, а яго другое, самастойнае «я».

Давялося сілком сцягнуць са сцэны «лепшага вучня» пятага класа. Вечарына працягвалася, але настрой ва ўсіх быў сапсаваны,

не кажучы пра тое, што пяты клас заняў апошняе месца.

Калі сапраўдны Янка праз два дні з'явіўся ў школе, яго абступілі аднакласнікі і даволі хладна сталі папракаць:

— Лепш бы ты не ўставаў з пасцелі і не выступаў на вечарыне ад імя нашага класа. Ты такое гарадзіў са сцэны, што ў нас вушы гарэлі ад сораму.

— Ды вы што? — пратэставаў Янка. — Я не быў у школе і не выступаў!

— Манюка! — зашыкалі на яго вучні. — Ды ты яшчэ ў дадатак да ўсяго і манюка. Хоць бы пачырванеў!

Толькі цяпер Янка здагадаўся і пахаладзеў: выступаў у школе яго дваінік. Вось чаму ён тады са здэкам сказаў: «Чуць пра мяне давядзецца часцяком!..» «Дык я не пазбавіўся ад яго! — жахнуўся хлопчык. — Я, наадварот, нажыў сабе такога каварнага і непрадказальнага ворага!»

Дома Янку чакала новая непрыемнасць.

— А, вярнуўся! Тваё шчасце, што бацькі не было дома, ён табе ўсыпаў бы на арэхі! — загаласіла маці. — І адкуль у цябе такая дзёрзкасць, Янка?

Хлопчык лыпаў поўнымі слёз вачыма. Ён зразумеў, што яго дваінік і дома штосьці натварыў.

— Што, мама? Што адбылося?

— Ты яшчэ пытаешся, што адбылося! Ты ж некалькі хвілін таму, як бура, уляцеў у хату, я спыталася: «Што здарылася? Што, у школе непрыемнасці?» А ты што мне адказаў? Ты закрычаў: «Дык чхаў я на вашу школу і на вас усіх! Надакучылі вы мне да чорцікаў, абыдуся і без вас!» — пасля чаго выбег з хаты! Вось ты праз некалькі хвілін вяртаешся і робіш выгляд, што нічога не здарылася.

— Мама! Мамачка! — узмаліўся Янка. — Гэта быў не я!

Маці спалохана глянула на сына:

— Яначка, ты здаровы?.. Як жа «быў не я?» Ці ж я ўжо свайго сына пазнаваць перастала?

Янка зноў кінуўся ў дзверы і, не хаваючыся ад чужых вачэй, з усяе моцы пабег да сівог дзеда.

— Дзядуля, дарагі, родны, што мне рабіць? Маё другое «я» гнюсіць, паскуднічае ад майго імя. Яно хутка перапсуе ўсё маё жыццё. Нават мама...

— Хопіць! — перапыніў дзед Янку. — Памятаеш, я прапаноўваў табе два варыянты вырашэння тваёй праблемы? Я засяроджваў тваю ўвагу на першым...

— Помню, — апусціў галаву хлопчык.

— Дык вось, даражэнькі, свайму другому «я» нельга патрафляць і дазваляць выходзіць

з-пад кантролю. Тым больш нельга даваць яму волю! Не ты першы, Янка, выпусціў свайго дваініка ў самастойнае існаванне. Шмат іх, дваінікоў, гуляе па свеце, ганьбячы сваіх сапраўдных і годных гаспадароў.

— Што ж цяпер рабіць? Як мне жыць далей? — прашаптаў хлопчык.

— Змагацца з ім трэба і перамагчы сваё другое свавольнае «я», — рашуча параіў дзед.

— А як жа мне з ім змагацца, калі яно мяне пазбягае?

— Дык вось, саколiк, цяпер, пасля нашай гутаркі, я адкрыю табе сакрэт: ты да мяне ўжо прыходзіў учора.

— Я ў вас не быў! — падскочыў Янка.

— Паспрабуй вас распазнаць, хто з вас быў, хто не быў, калі вы як дзве кроплі вады, — усміхнуўся дзед. — А вось, выслухаўшы вас абодвух, я зразумеў, што сапраўдны Янка ўсё ж ты. Той, які быў учора, прасіў дапамагчы знішчыць цябе ўвогуле, каб без перашкод існаваць аднаму. Ён так і сказаў — «існаваць». Сапраўдны жывы чалавек прагне жыць, а не існаваць. Я паабяцаў яму дапамагчы, таму заўтра ён зноў будзе тут.

— А як жа яго зловіць, дзядуля? Ён жа імгненна знікае, растае ў паветры.

Дзед супакоіў:

— Ты — яго паветра. Ты — адзінае «я», і сваё, і яго. Ён, твой дваінік, не разумее, што існаваць без сапраўднага Янкі не здольны, што ў яго адна дарога — туды, адкуль з’явіўся.

— А як жа яго злавіць? — паўтарыў сваё пытанне Янка.

— Дык вось, — працягваў дзед, — прыйдзі заўтра да мяне раней і схавайся вунь туды, за печ. Як толькі сярод маёй з ім размовы пачуеш пытанне: «Запытаць чарга мая. Ты чыё другое “я”»? — хуценька стань перад сваім дваініком. Ён мімаволі павінен паказаць на цябе і адказаць: «Яго!» Ты зноў жа хуценька загадай: «Марш на месца!» — астатняе ўбачыш сам.

Назаўтра сапраўдны Янка як мыш затаіўся за дзедавай печчу і напружана чакаў сустрэчы са сваім другім «я».

І вось адчыніліся дзверы, і ў хату ўвайшоў хлопчык, якога нельга было адрозніць ад таго, хто сядзеў за печчу.

— Здарова, дзед! — прывітаўся ён. — Я зноў прыйшоў да цябе за дапамогай.

— І што ж ты хочаш? — спытаўся стары.

— Я ж табе ўжо мінулым разам казаў, — выказаў сваё нецярпенне гэты хлопчык.

— А я стары, я забыўся. Паўтары! Язык не адломіцца.

— Ну, старэча, ты мяне нервуеш! Я ў цябе пытаўся тады і зноў пытаюся. Як знішчыць таго, другога, Янку? Як?

Дзед узвысіў голас, каб Янка за печчу зразумеў, што надышоў яго час, і зычна прамовіў:

— Запытаць чарга мая. Ты чыё другое «я»?

Сапраўдны Янка спрытна выскачыў з-за печы і стаў перад сваім дваініком. Той не паспеў і вокам міргнуць, як з яго вуснаў сарвалася: «Яго!»

— Марш на месца! — крыкнуў Янка свайму другому «я», і абрыс хлопчыка-дваініка загойдаўся ў паветры, наблізіўся да Янкі і растаў у ім.

Сапраўдны... не, цяпер ужо адзіны, Янка ад здзіўлення не мог варухнуцца.

— Ну вось, — пачуўся голас дзеда, — справа зроблена... Зроблена ды не завершана. А завяршаць яе будзеш ужо толькі ты, Яначка. На працягу ўсяго свайго жыцця. Галоўнае — заўсёды памятай, што другое «я» — на тое яно і другое, каб са сваімі спакусамі і непрыстойнымі памкненнямі падпарадкоўвацца табе, адзінаму гаспадару свайго жыцця. Забудзешся на гэта, дасі паслабленне свайму другому «я», якое ніколі не спіць, і зноў нажывеш непрыемнасці.

Янка страпянуўся:

— Вой, дзядуля, дзякуй вам! Цяпер я ведаю, як мне жыць далей!

ХТО САМЫ ПРЫГОЖЫ?

Сабраліся неяк аднойчы кветкі і загаманілі, і горача заспрачаліся. Кожная вытыркалася наперад, кожная ўхваляла сваю прыгажосць і свае якасці.

Ружа называла сябе царыцай над усімі кветкамі і патрабавала, каб і астатнія сяброўкі называлі яе гэтаксама. Яна грацыёзна распраўляла свае пялёсткі і нахвальвала сябе:

— Яшчэ ў старажытнасці я была радасцю Афрадыты. У тыя ж старажытныя часы ў Індыі той, хто прыносіў ружу цару, мог прасіць за гэта самы дарагі падарунак. Паэты ўсіх часоў і народаў складалі пра мяне ўзнёслыя оды. Вось такая я!

— Ты прыгожая, — пагаджаліся сяброўкі, — але ж салавей, прыціскаючы ноччу цябе да

сваіх грудзей, не заўважыў тваіх шыпоў і параніў сабе сэрца.

Наперад ганарліва падаўся нарцыс:

— Ха! Падумаеш, ружа ды ўсе вы тут астатнія! Я самы грацыёзны і непаўторны! Сам Магамед сказаў пра мяне: «У каго ёсць два хлябы, хай той прадасць адзін і купіць нарцыс як ежу для душы». А персідскі цар Кір называў мяне бессмяротнаю асаладай. Ад мяне нельга адарваць вачэй!

Астатнія кветкі запырэчылі:

— Ды ты толькі сам без памяці ўлюблёны ў сябе, ад люстэрка не адыходзіш. Фі!

Раптам пачуўся мілагучны перазвон звончкаў, і прыемны водар напоўніў сабой паветра. Гэта лясны ландыш звярнуў на сябе ўвагу:

— Я, магчыма, і не самы кідкі сваёй прыгажосцю сярод вас, але мая сціпласць мае сваю непаўторную прыгажосць. А мой пах зачароўвае людзей, натхняе паэтаў і мастакоў, вяртае ўсіх нас да майскай пяшчоты.

— Калі ўжо ты нагадаў мастакоў, нізкаросцік, — зірнуў зверху на ландыш бээ, — дык і мяне не абыходзіць сваёй увагай ніводзін мастак. Нават славуты Паленаў напісаў карціну «Бабулін сад», дзе ад мяне нельга адарваць вачэй. А што тычыцца паху, дык

я дыхаю водарам больш вытанчаным, чым ты, і ад майго паху ні ў каго не баліць галава.

Кветкі зашапталіся:

— Прыпёрся сюды з Персіі, а ўсім рот затыкае.

Бэз гэта пачуў і пакрыўдзіўся:

— Ну і што з таго, што мая радзіма Персія? Я ўжо сотні гадоў жыву тут, упрыгожваю гэту зямлю і даўно заслужыў права на беларускае грамадзянства. Ды і амаль усе вы родам з розных канцоў зямлі, і вас прытуліла Беларусь пад сваім небам, — і бэз яшчэ раз падкрэслена ганарліва зірнуў зверху ўніз на сваіх апанентаў.

Штосьці важнае хацела сказаць півоня, захваляваліся фіялкі і незабудкі, не кажучы пра цюльпан і лілею, але ўсе раптам убачылі хлопца і дзяўчыну, якія ішлі ў бок кветак. Кветкі адразу пазналі, што ідуць закаханыя, бо каму, як не кветкам, яшчэ здаля адчуваць каханне?

— Вось зараз і пабачым, — самаўпэўнена зашаптала ружа, — каго з нас падорыць хлопец сваёй каханай!

І яна непрыкметна для астатніх, падалася наперад, каб першай звярнуць на сябе ўвагу. Нарцыс гэта заўважыў і хацеў тузануць ружу на сваё месца, але напароўся на шып і паспеў толькі войкнуць, бо маладыя ўжо наблізіліся да кветак.

— Глянь, якая прыгажосць! — усклікнула дзяўчына. — Колькі цудоўных кветак у адным месцы, быццам у іх тут кірмаш ці нейкая на-рада. Вочы разбягаюцца! Цуд ды і толькі!

Маладыя спыніліся, і дзяўчына неяк загадкава зірнула на свайго абранага. Хлопец перахапіў гэты погляд і здагадаўся, што каханая чакае ад яго цудоўнага падарунка.

Зразумелі гэта і кветкі, напружыліся і ледзь прыкметна заківалі галоўкамі.

Хлопец не вагаючыся падышоў да валошкі, асцярожна ўзяў яго ў руку і працягнуў сваёй спадарожніцы.

— Вось, мая самая любімая кветачка — валошка, альбо васілёк!

Астатнія кветкі разгубіліся, затым абурыліся:

— Выбраў не нас, а нейкае пустазелле, якое блытаецца ў жыце. Якая безгустоўнасць!

Але хлопец не пакрыўдзіўся, бо не разумеў мовы кветак, і, перадаючы валошку дзяўчыне, працягваў:

— Дзіўная кветачка! Расце толькі побач з жытам ці ў жыце, таму яе многія памылкова лічаць пустазеллем. Расказваюць, быццам неба калісьці абурылася на жыта: усе ўслаўляюць мяне, усе цягнуцца да мяне, вачэй з мяне не зводзяць, адно толькі ты сваімі каласамі адварочваешся ад мяне, гнешся да

зямлі. Жыта апраўдвалася: «Не крыўдуй, сіняе неба! Мае каласы набіраюць сокі зямлі, ацяжарваюцца і гнуцца да зямлі. Яны павінны карміць людзей. Без хлеба не будзе жыцця на зямлі...» Злітавалася неба і кінула частку сябе сінімі кроплямі на жытнёвае поле. І прараслі тыя кроплі сінімі валожкамі. «Вось цяпер, — сказала неба жыту, — твае каласы, нахіляючыся да зямлі, будуць заўсёды бачыць мяне».

— Якая дзіўная гісторыя! — усклікнула дзяўчына, з любоўю зірнуўшы на валожку.

— Сапраўды дзіўная! — загаманілі кветкі, а мы думалі...

Хлопец працягваў:

— А між тым васілёк — адна з самых любімых кветчак славутага Максіма Багдановіча. Нездарма сваю кніжку паэзіі ён назваў «Вянок». Па-праўдзе кажучы, я люблю і аstatнія кветкі, яны — непаўторны цуд! І ружа-царыца, і нарцыс-прыгажун, і лясны духмяны ландыш — і ўсе-ўсе-ўсе! Але я з маленства рос побач з валошкамі, а яны — побач са мной. У іх сапраўды жыве часцінка нашага беларускага неба. Да таго ж колерам яны, як твае, Васілінка, вочы. Якое дзівоснае спалучэнне: васілёк для Васілінкі!

І маладыя, абняўшыся, пайшлі далей, беражліва трымаючы валошку.

— Я ж казалася, што я царыца! — страпянулася ружа. — Чулі, што сказаў хлопец?

— А я — прыгажун з прыгажунёй! — заганарыўся нарцыс, зірнуўшы ў кішэннае люстэрка.

— А я!

— А я!..

Доўга яшчэ чулася ў чароўнай квецені зямлі «а я!». Кожная кветачка мела права называцца самай прыгожай, бо непрыгожых кветак не бывае.

МАРА

Стасік, як і ўсе дзеці яго ўзросту, любіў маляваць. Сядзіць над лістом паперы, нізка нахіліўшы галаву, і незразумела, алоўкам ён выводзіць на паперы ці носам.

Калі нехта з бацькоў, ідучы ў краму, пытаўся ў яго: «Ну, які ласунак табе прынесці?» — ён коратка адказваў: «Алоўкі!» І бацькі разам з ласункам прыносілі яму і каляровыя алоўкі, і альбом для малявання.

Стасік маляваў зайцоў, кветкі, птушак ды матылькоў. Ішлі гады, ён намалюваў дзяўчынку. Ды такую прыгожую, што не мог адарваць вачэй ад свайго тварэння.

На малюнку была толькі галава дзяўчынкі — яе выразныя, амаль жывыя вочы, яе з лёгкай усмешкай вусны і валасы, што сцякалі лёгкімі хвалямі на два бакі. Стасік адклаў у бок парт-

рэт і хацеў намаляваць яшчэ што-небудзь, але твар дзяўчынкі непакоіў і прыцягваў да сябе.

Ішлі дні. Цяпер, прыбегшы са школы, Стасік, найперш чым есці ці садзіцца за дамашняе заданне, даставаў партрэт і падоўгу глядзеў яму ў вочы. Непрыкметна для сябе хлопчык па-дзіцячаму закахаўся ў намаляваную ім жа дзяўчынку. Ён нават павесіў партрэт над сваім ложкам, каб заўсёды бачыць яго.

Маці аднойчы спыталася:

— Хто гэта, Стасік? Каго ты намаляваў? Як яе імя?

— Не ведаю, — сумна адказаў ён. — А імя я даў ёй Мара.

— Мара? — здзівілася маці. — Такіх жаночых імёнаў няма, сыноч.

— А ў яе будзе! — цяпер ужо рашуча заявіў хлопчык. — Ёсць жа такія імёны, як Надзея ці Вера... Чым горшае імя Мара?

— Няхай будзе Мара, — згадзілася маці. — І сапраўды, гэта прыгожае слова.

Аднойчы, вярнуўшыся дамоў са школы, Стасік з жахам заўважыў, што над яго ложкам вісіць чысты ліст паперы — выява дзяўчынкі знікла.

Ледзь стрымліваючы слёзы, ён кінуўся да маці:

— Мама, гэта ты зняла партрэт дзяўчыны з-над ложка? Навошта?

Маці ўвайшла ў дзіцячы пакой і здзівілася не менш за сына:

— Стасік, я не чапала партрэт! Ён мне і самой падабаўся... Дзіва! Пайду, спытаюся ў бацькі, але...

— Не! Навошта мне яго здымаць? — запратэставаў бацька. — Ён што, піць ці есці ў мяне прасіў?

Стасік больш уважліва разгледзеў ліст паперы і ў самым куту знізу заўважыў свой ледзь бачны надпіс: «Мара».

Так, гэта быў менавіта той самы ліст паперы, на якім ён намаляваў дзяўчынку. Але куды дзеўся сам малюнак?

Стасік вельмі засмуткаваў, бо ведаў, што паўтарыць партрэт не зможа.

Наступным днём хлопчык нават не пайшоў у школу — ён нікога не хацеў бачыць і чуць. Здавалася, што жыццё стала нецікавым і бясколерным. Але яно працягвалася, і ў школу ўсё ж ісці прыйшлося.

Першае, што пачуў Стасік, адчыніўшы дзверы ў клас, было захапленне яго сяброў, якія шумна аб'яўлялі сябру навіну:

— У нас новенькая! У нас новенькая!..

Усе вучні добра ведаюць, якую вострую зацікаўленасць ува ўсіх дзяцей выклікае новенькі вучань у класе, быццам гэта не такі ж,

як і яны, хлопчык ці дзяўчынка, а нейкі марсіянін.

Стасік пасля страты партрэта Мары даволі абыякава адрэагаваў:

— Ну і што?.. Падумаеш...

Але тут у клас увайшла «новенькая». Стасік ажно ўголос войкнуў, затым кінуўся да дзяўчынкі і, гледзячы на яе шырока расплюшчанымі вачамі, выдыхнуў:

— Ты Мара?!

Усе, хто быў у класе, неяк разгублена канстатавалі:

— А-а... Дык вы, аказваецца, знаёмыя...

На Стасіка глядзеў намаляваны ім колісь партрэт — тыя ж вочы, тыя ж вусны, тыя ж ручайкі локанаў. Партрэт, які таямнічым чынам знік з ліста паперы, нечакана з'явіўся ў жыцці.

Новенькая, якую Стасік назваў Марай, здзівілася:

— Табе сказалі маё імя?

— Не, — ціха прамовіў хлопчык. — Яго прыдумаў я сам... Прыдумаў даўно... І цябе ведаю даўно. І не толькі ведаю...

— Дзіўны нейкі! — крутнулася дзяўчынка і пайшла на сваё месца.

Пасля ўрокаў Стасік наблізіўся да дзяўчынкі і дрыготкім голасам папрасіў:

— Мара, дазволь я правяду цябе дамоў. Мне вельмі трэба з табой пагаварыць.

— Калі ласка! — весела адказала яна. — Я ў вашым класе новенькая і ў горадзе вашым таксама ніколі раней не была. Я так мала ведаю пра ваш горад і пра школу, таму мне цікава будзе цябе паслухаць.

Але Стасік пачаў гаворку не пра горад і нават не пра клас:

— Скажы, Мара, адкуль ты ўзялася?

— І сапраўды ты дзіўны! Як адкуль? Прыехала з бацькамі з другога горада ў ваш. Тата ў мяне вайсковец, і яго часць, як ён кажа, перакідваюць з аднаго месца на другое. Мы з мамай да гэтага ўжо прывыклі.

— А я думаў... — расчаравана ўздыхнуў Стасік.

— Што думаў? — спыталася яна.

— Ды так... Нічога...

Дзяўчынка засмяялася і працягвала:

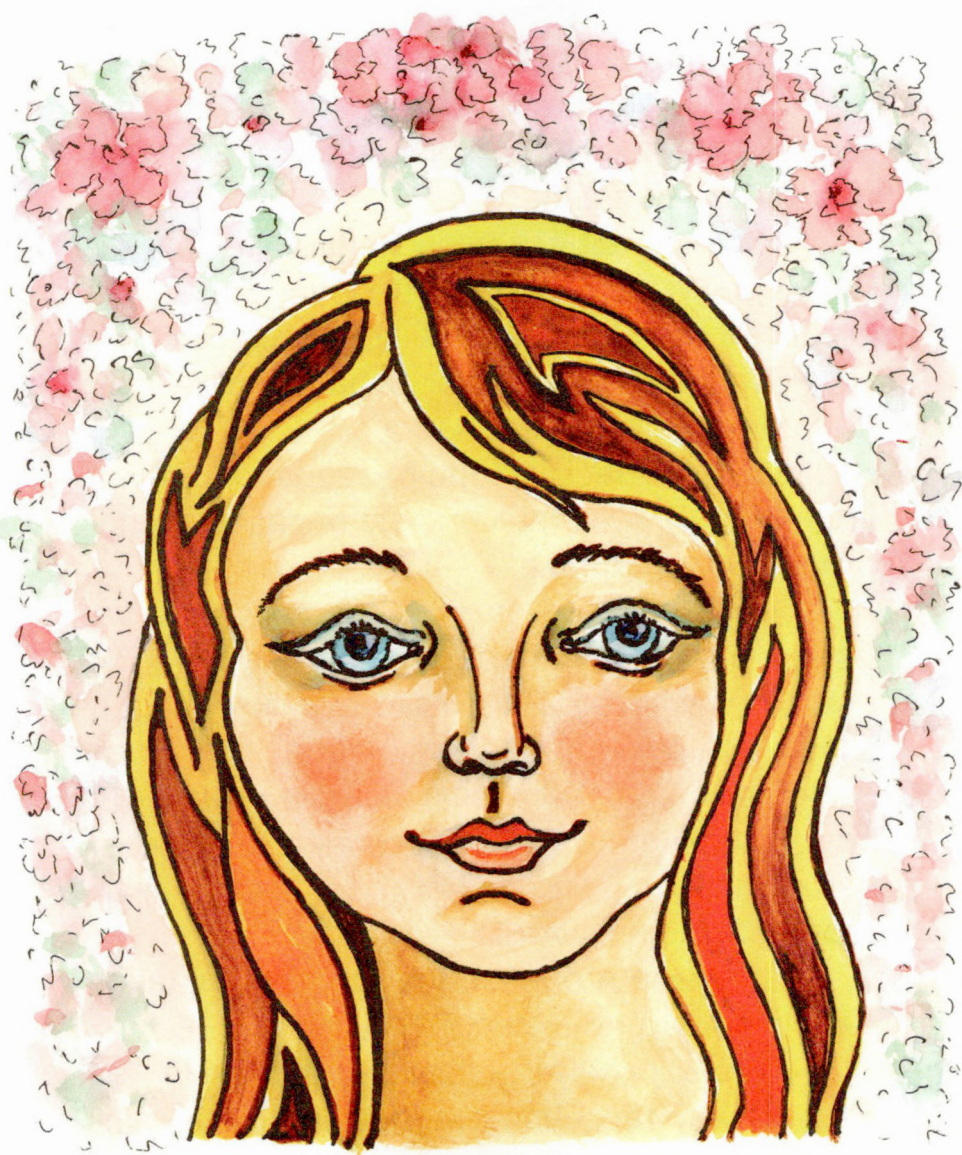
— Калі ты спытаўся, адкуль я ўзялася, мне прыпомніўся мой сон, быццам мяне насамрэч намаляваў нейкі хлопчык і...

— І што?..

— І ўсё! — зноў засмяялася яна. — Я нават маме пра гэты сон не расказвала, а табе чамусьці распавяла.

— Гэта быў не сон! — усклікнуў Стасік. — Не сон!

— Ты мяне палохаеш! — спынілася дзяўчынка. — Ты хочаш сказаць, што ў мяне

няма бацькоў? Што я — партрэт неадусаўлёны? Так?

— А імя Мара табе хто даў? — гарачыўся Стасік. — Можа, скажаш, бацькі?

— Ты — дзівак і фантазёр, — суха сказала Мара. — І хопіць пра мяне! Раскажы лепей пра горад і пра сябе.

Але Стасік адчуў у душы нейкую мешаніну. Ён не разумеў, што адбываецца: дзе рэаліі жыцця, а дзе фантазія. Усё пераблыталася.

— Прабач, Мара, мне трэба дамоў, — і ён пайшоў сваёй дарогай.

Ішоў час. Стасік і Мара пасябравалі, і ніхто ўжо не здзіўляўся, калі бачыў іх разам. А поруч яны былі штодня.

У сёмым класе, падчас зімовых канікул, Стасік на катку перагрэўся, прастудзіўся і моцна захварэў. Яму было сорамна перад аднакласнікамі і асабліва перад Марай за сваю кволасць, таму ўсім, хто тэлефанаваў ці стукаўся ў дзверы, маці Стасіка, па яго просьбе, адказвала: «Ён паехаў да сваякоў у другі горад і будзе няхутка».

І гэта была яго памылка, бо пасля канікулаў, прыйшоўшы ў клас, ён пачуў:

— Мары болей у нашым класе няма. Яе бацьку зноў тэрмінова перавялі ў новы гарнізон, і за ім паехала ўся сям'я. А куды — невядома.

Стасік выбег са школы неапануты, у адным касцюме і кінуўся... Куды бегчы? Да каго? Дзе шукаць Мару?

Ён нёсся па горадзе, хапаючы разяўленым ротам марознае паветра, не заўважаючы людзей і машын. Хлопчыка раптам перахапілі. Спынілі і пасадзілі ў міліцэйскую машыну, каб не даць замерзнуць і высветліць, што адбываецца з падлеткам, які ў мароз распрануўся і... альбо ад некага ўцякае, альбо кагосьці даганяе.

У аддзеле міліцыі яго напілі гарачым чаем і спыталіся:

— Што здарылася, малады чалавек?

— Я шукаю Мару! Падкажыце, дзе знайсці мне Мару! — як заклінанне паўтараў Стасік.

Яму спагадліва адказалі:

— Кожны чалавек мае мару, ды, на жаль, не кожны яе шукае. Мяркуючы па тым, як ты бег, сваю мару знойдзеш. Не хвалюйся! А пакуль мы адвядзем цябе дамоў.

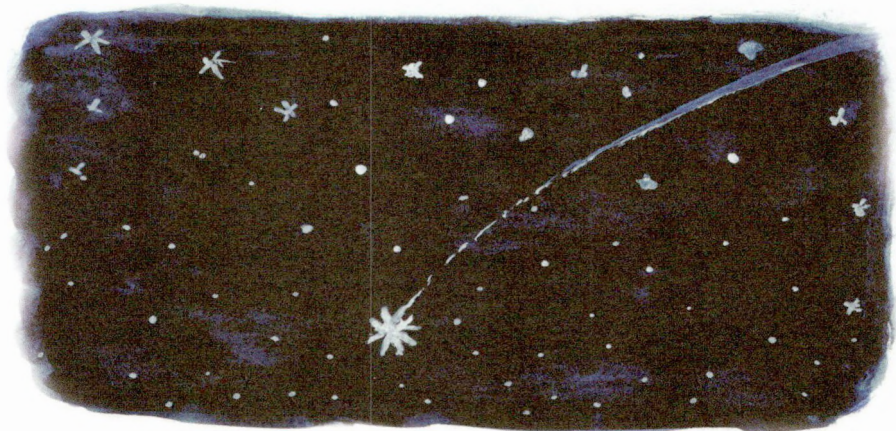
Абяссілены хлопец паслухмяна сеў ў машыну.

Дома маці працягнула сыну канверт:

— Стасік, табе пісьмо!

Ён схапіў канверт, ліхаманкава разадраў яго і прыціснуў ліст да грудзей.

Мара знайшла яго!

ЗНІЧКІНЫ ЛАСКІ

Вясковыя мальцы любілі вечарам напрыцемку збірацца на ўскраі вёскі, раскладваць вогнішча і, калі нагараў жар, пячы ў ім бульбу. Пры гэтым яны наперабой, наперакрык, наперарогат расказвалі даўно і не раз расказанае і чутae. Але гэта не замінала ім безупынку гаманіць, жартаваць і аддавацца ў палон весялосці, якая бывае толькі ў іхнім узросце.

Калі, па іх разуменні, бульба спякалася, а вопыт у гэтым яны мелі не малы, ля вогнішча рабілася значна цішэй. Кожны нейкім ражончыкам завіхаўся і выкочваў з попелу і жару да сваіх ног спечаную бульбу. Тут варон не страляй: колькі падкаціў бульбін — усе твае.

Гоман і рогат сціхаў і таму, што кожнаму хацелася як мага хутчэй глытаць замест слінак

спечаную смакату. Кожны хапаў па бульбіны ў рукі і пачынаў, як той жанглёр у цырку, перакідваць яе з адной рукі ў другую, бо бульбіна толькі што з жару, і сама як жар. Пры гэтым хлопчык увесь час фукаў і дзьмуў то на далоні па чарзе, то на бульбінку.

О, што гэта за цуд, печаная бульба! Ды яшчэ ля вогнішча, ды яшчэ сярод сябрукоў, гэтых жа «жанглёраў», як і сам!

Спачатку бульбіна чорная, непрывабная воку, затое, пасля таго як яе паскрабеш ножычкам ці звычайнай трэсачкай, робіцца жоўценькай і сама просіцца ў рот. Але не так і проста да яе падступіцца. У руках яе ўжо можна трымаць. Яна не дужа пячэ, але пад апетытнай жоўценькай скарыначкай утойваецца такі ўнутраны жар, што мальцы, трымаючы ў роце адкусаны кавалачак, і хукаюць, і фукаюць, і шумна ўдыхаюць і выдыхаюць паветра, выпускаючы з рота такія клубы пары, што ім пазайздросціў бы паравоз.

Калі ж перапэцканыя вуголлем і падпаленай бульбай мальцы добра падсілкаваліся, адзін з іх, Паўлюк, з асалодай лёг на спіну, заклаў пад галаву рукі і пачаў углядацца ў зорнае неба.

— А давайце, хлопцы, — прапанаваў Паўлюк, — выгядваць знічкі і загадваць жа-

данні. Кажуць, калі паспееш што загадаць, тое абавязкова спраўдзіцца.

Усім прапанова спадабалася, і вось ужо пяць пар вачэй утаропіліся ў неба. Быў жнівень, і метэоры нярэдка ўспыхвалі ў небе, згараючы ў атмасферы. Таму час ад часу пяць хлопцаў адначасова ўскрыквалі:

— Вунь! І вунь!.. Эх, не паспеў нічога загадаць!.. Вух, шкада...

— Ды дзе ты паспееш! Марная справа!

— А я паспеў! — усклікнуў Паўлюк. — Я паспеў! Вось так!

— Маніш! — не паверылі сябры. — І што ты пажадаў?

Паўлюк падняўся, абтрос штаны і з гонарам абвясціў:

— Я пажадаў, каб мае ўсе сны спраўджваліся. Я столькі сню цікавага і смачнага, а прачнуся — і ўсё знікае, як гэтыя знічкі.

— А калі ты сасніш, што цябе праглынуў кракадзіл? Што тады? — пажартаваў хтосьці з сяброў.

Другі хлопчык уставіў сваё:

— А раптам у сне ты ператворышся ў футбольны мячык і па табе будуць з усяе сілы лупіць нагамі?

— Во здрава! — зарагатаў трэці. — Наш Паўлюк ляціць у вароты і — ба-ба-бах — у штан-

гу! Ото ж будзе балець Паўлюку-мячыку!
Ха-ха-ха!

— Ну хопіць вам выскаляцца! — абарваў сяброўскія фантазіі Паўлюк.

А сам употай ад усіх падумаў: «А што, калі і напраўду знічка выконвае любое жаданне?.. А раптам мне прысніцца абышто...»

Уголас Паўлюк дадаў:

— Увогуле, усё гэта мана! Як гэта можа нейкая там зорачка выконваць жаданні? Тым больш спраўджаць сны?

Ён гэта сказаў падкрэслена весела, каб у першую чаргу падбадзёрыць сябе. Усе сябрукі ўзрушана і весела накіраваліся па сваіх хатах.

Ноччу Паўлюку прыснілася, быццам яму падаравалі вялізны прыгожа аздоблены торт, на якім зверху было напісана: «Еш на здароўе, Паўлюк!»

Звычайна хлопчык любіў раніцай павалаяцца ў пасцелі. Канікулы ж — куды спяшацца! А сёння ён ускочыў... але адразу зразумеў, што сон працягваецца, што з пасцелі ён яшчэ не ўставаў, а гэты вялізны торт на сталае — усяго толькі працяг прыемнага сну.

Ён азірнуўся вакол, баючыся падыходзіць да стала, і асцярожна выйшаў у першую палову хаты, дзе маці штосьці гатавала ў печы і прыбіралася ля стала.

— А-а, ты прачнуўся, сыноч! — ласкава сказала яна. — Апранайся, будзеш снедаць.

Паўлюк няўпэўнена пераступіў з нагі на нагу і спытаўся:

— Мама, я яшчэ сплю?..

— Што з табой, сыноч? — здзівілася маці. — Ты ж прачнуўся і размаўляеш са мной.

— Дык ты мне не снішся? — ажно ўскрыкнуў хлопчык. — Дык гэта праўда?

— Што праўда? — хацела высветліць маці, але Паўлюк кінуўся назад у той пакой, дзе спаў, і — да стала.

Вялізны прыгожы торт стаяў на сталае, зверху на ім было напісана: «Еш на здароўе, Паўлюк!»

— Мама! — закрычаў ён. — Мамачка!

Спалоханая маці забегла на крык:

— Што здарылася, Паўлючок?

— Мама! Ты пякла гэты торт? Адкуль ён?

Здзіўленая жанчына схпілася за галаву:

— Што гэта? Адкуль ён? — як рэха, паўтарыла яна пытанне сына.

— Я ведаю, адкуль ён! — усклікнуў Паўлюк і кінуўся ў дзверы. Ён паімчаўся да свайго лепшага сябра Міхася, з якім учора вечарам пяклі бульбу.

— Міхаська! Гайда хутчэй да мяне! — страсянуў ён сябра, які яшчэ спаў.

Той спалохана падскочыў:

— Што здарылася?

— Хутчэй да мяне! — узмаліўся Паўлюк. —
Мой сон спраўдзіўся!

— Цябе што, праглынуў кракадзіл? — не
паверыў Міхась.

— Які кракадзіл? Хадзем хутчэй, усё сам
пабачыш!..

Ото ж быў смачны торт! У Паўлюка і Міха-
ся ажно трашчалі пузы ад з'едзенага, а яго
амаль не ўбавілася — такі ён быў агромністы.

— Вось гэта знічка! — захапляўся Міхась,
аблізваючы пальцы.

— Ці тое яшчэ будзе! — пахваляўся Паўлюк,
выціраючы са шчок заварны крэм.

Бацькі Паўлюка дапытваліся ў сына:

— Хто цябе, сыноч, так павіншаваў?
І з чым? Чаму нам нічога не вядома?

Хлопчыкі змоўніцкі пераглянуліся і толькі
ўсміхаліся, паказваючы ўсім сваім выглядам:
«Гэта — тайна!»

Свой сакрэт хлопчыкі вырашылі ахоўваць
і ад астатніх сяброў — маўляў, гэта ж толькі
«першы блін», а далейшае пакажа, як ім сябе
паводзіць.

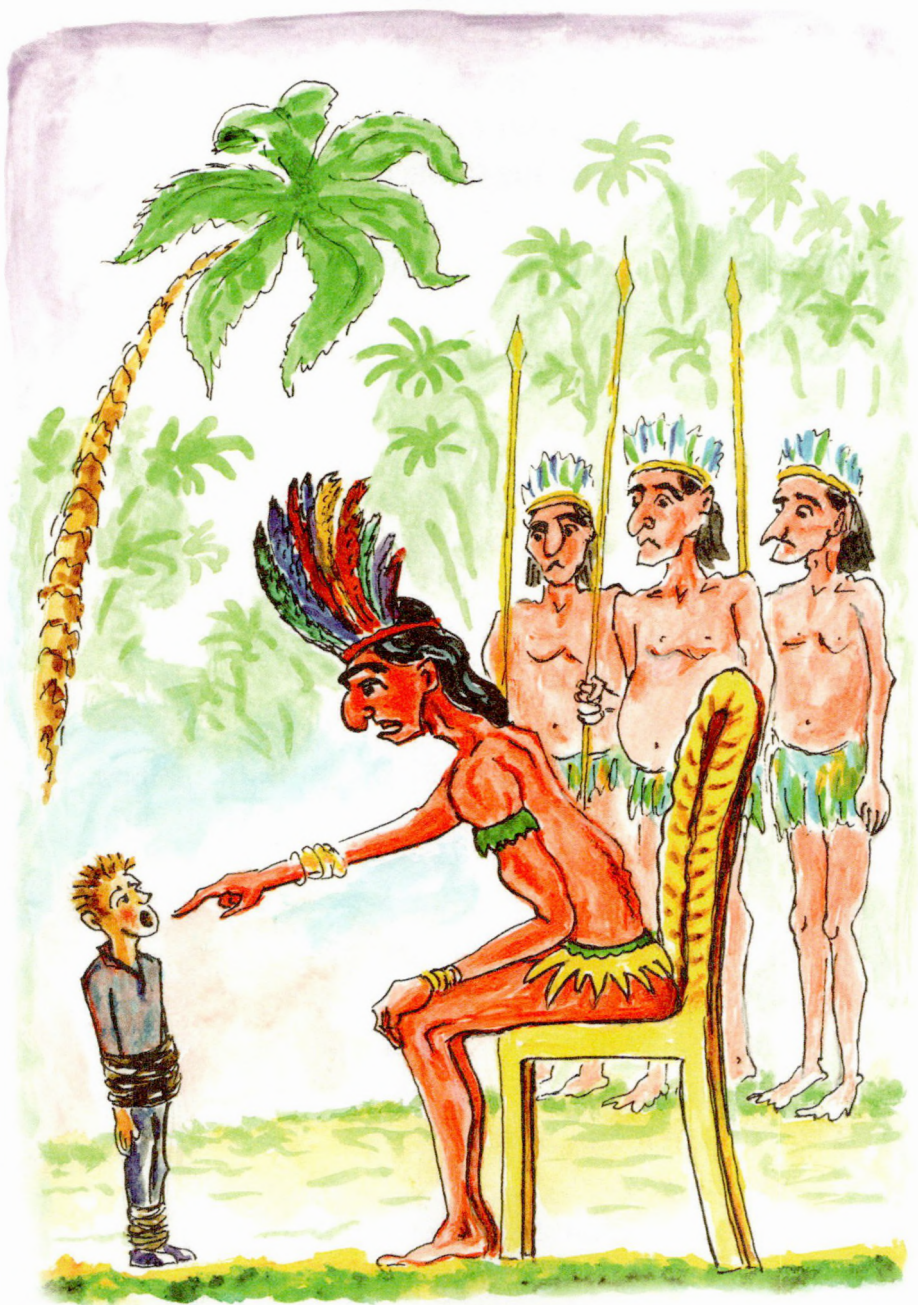
Дзень праяцеў непрыкметна, а, калі
надышоў вечар, Паўлюк з асалодай улёгся
ў пасцель і марыў: «Эх, прыснілася б мне сён-
ня, што я паляцеў у космас і там, у глыбінях
Сусвету, штосьці паламалася ў касмічнага

карабля. Увесь свет напружана назірае за тым, як я ў адкрытым космасе закручваю нейкія гайкі і, рызыкуючы жыццём, уратаўваю карабель. На Зямлі мяне сустракаюць, як Юрыя Гагарына альбо Пятра Клімука. Сам Прэзідэнт моцна ціскае мне руку і на ўвесь свет абвешчае: “Малайчына, Паўлюк! Ты не зняславіў нашу Беларусь і паводзіў сябе, як сапраўдны герой... герой... геро...”»

І Паўлюк, закалыханы сваёй марай, салодка заснуў. Сніцца яму, як ён адразуе сабе вялікі кавалак торта і толькі разяўляе рот, каб з’есці смакату, як у пакой заскоквае з рэмень яго бацька і з крыкам: «Ах ты, абібок!» — пачынае лупцаваць яго па адным месцы. І робіць гэта так старанна, што ад дзягі гэта «адно месца» гарыць агнём. «Цябе пакінулі на другі год у класе! — крычаць раз’юшаны бацька.— У цябе адны двойкі ў дзённіку! Я цябе вывучу!»

Прыбегла маці, перахапіла рэмень і закрыла сабой Паўлюка ад бацькі. «Як ты можаш біць дзіця? — галасіла мама. — Гэта ж перажыткі мінулага! Адкуль ты ўзяў нейкія двойкі? Наш Паўлюк — выдатнік!»

Паўлюк прачнуўся ў халодным поце. Сонца ўжо весела зазірала ў вокны, і гэта яскрава падкрэслівала, што жыццё адрозніваецца ад

сну. Паўлюк пазяхнуў, пацягнуўся і падышоў да торта на сталае. Узяўся за нож і завагаўся:

— А можа, не адразуць? А-а, пустое! Тата ж на працы, а я перайшоў у шосты клас...

І толькі ён адрэзаў сабе торта і разявіў рот, каб куснуць яго, як у пакой заскочыў з рэмень яго бацька і... І ўсё адбылося, як у сне. Паўлюкова «адно месца» гарэла агнём, маці галасіла, перахапіўшы дзягу, а бацька вінаваціўся:

— Што мне стрэльнула ў галаву, быццам ты не перайшоў у наступны клас? Разумею, што ты не двоечнік, а, нібы ў жахлівым сне, не магу саўладаць з сабой. Нейкае насланне! Прабач, сыноч, вінаваты я...

Паўлюк адразу зразумеў, што да чаго, і ціха сказаў:

— Гэта я вінаваты, тата. Ты тут ні пры чым.

Праз нейкі час да Паўлюка заскочыў узрушаны Міхась:

— Ну, што сёння снілася?

Паўлюк з неахвотай адказаў:

— Ды нічога... Сёння нічога...

— Эх, шкада! — абурыўся сябар. — Я спадзяваўся на штосьці смачненькае, думаў, ты са мной падзелішся.

Паўлюк уздыхнуў:

— Я з задавальненнем падзяліўся б з табой, нават усё б табе аддаў, ды не магу...

— А дзе торт? Яго ж заставалася во-о! — правёў пальцам па горле Міхась.

— Яго я выкінуў вон...

— Няўжо за ноч сапсаваўся? — пашкадаваў Міхась. — Эх, і смакацішча была!

Паўлюк з горыччу выдыхнуў:

— Ды ну іх, гэтыя знічавыя ласкі! Абыдземся без іх, — а потым нечакана спытаўся: — Слухай, Міхась, перайшоў я ў шосты клас ці не?

— Ды ты што?! Тортам аб'еўся? — засмяўся сябар. — Цябе ж нават павесілі на школьную дошку гонару! — Міхась перамяніў тэму: — Гайда на рыбалку! Кажуць, плотка клюе з разгону.

— Не, — адмахнуўся ад прапановы Паўлюк, — я дрэнна пачуваюся.

— Ну дык бывай! — і Міхась знік за дзвярыма.

Дзень цягнуўся марудна. Паўлюк з жахам чакаў наступную ноч, пераканаўшыся, што сны і сапраўды нейкім чынам спраўджваюцца. Ён і рады быў бы адмовіцца ад свайго таго загаданага жадання, ды не ведаў, як гэта зрабіць. Тая знічка згарэла, а другую паспрабуй падцікаваць ды яшчэ паспей «адзагадаць» загаданае.

Як ні адцягваў Паўлюк сваё засынанне, а ноч прытулілася да вокнаў, і ён мусіў лезці

ў пасцель. Доўга бадзёрыўся Паўлюк, ляжаў з расплюшчанымі вачыма і ўсё ж непрыкметна заснуў.

І прыснілася яму...

Ён ужо не разумеў, ці сніцца яму, ці ён прачнуўся і сон пачаў спраўджвацца, але ён з усіх ног імчаў па нейкіх джунглях, а за ім, улюлюкаючы на ўсе галасы, гналіся з коп'ямі і лукамі, з пер'ем на галаве амаль голяя індзейцы з самага жорсткага індзейскага племені аракчытапулоктараў.

Паўлюк, магчыма, і ўцёк бы, бо страх удвойвае сілы, але нейкая малпа, відаць, гуляючы, падставіла яму падножку, і хлопчык з усяго маху зарыўся носам у зямлю. Яго скруцілі і прывялі да правадыра індзейцаў, які сядзеў на бамбукавым троне.

— Ты хто, бледнатвары воін? — сурова спытаўся ён.

— Я — Паўлюк, — спалохана адказаў палонны. — Я вучань 5 «А» класа, паспяхова перайшоў у шосты. Адзнакі ў мяне выдатныя, магу нават дзённік паказаць...

— Што ён сказаў? — спытаўся правадыр у галоўнага шамана.

Шаман пакурчыў страшэнныя міны, штосьці пашаптаў, гледзячы ў неба і адказаў:

— Гэта — белы вядзьмак! Ён чытае свае заклінанні, каб знішчыць наша племя.

— Ты манюка! — закрывай Паўлюк. — Сам ты вядзьмак!

Правадыр загадаў:

— Кіньце ведзьмака на раздзіранне лвам!

Але шаман ціхенька далажыў яму:

— У нас саміх праблемы з правіянтам.

Тады правадыр даў новы загад:

— Пасадзіце яго пад ахову, заўтра раніцай мы яго спячом на агні альбо з'ядзім жыўцом.

— Жыўцом! Лепш жыўцом! — закрывалі з усіх бакоў чырванаскурыя воіны.

І Паўлюка пасадзілі нанач у нейкую каталажку пад ахову двух індзейцаў.

— Усё! Мне адсюль не выбрацца! — заплакаў Паўлюк. — Бывайце, мама і тата! Бывайце, мае сябры! Ніколі ўжо нам не пячы разам бульбу...

Раптам Паўлюк страпянуўся:

— Ноч жа наперадзе! Варта мне толькі заснуць, і новы сон перанясе мяне ў другі час і ў новую дзею!

Але дарэмна ўзрадаваўся ён. Сон па загадзе не прыходзіць. І чым мацней Паўлюк прымушаў сябе заснуць, тым горш гэта атрымлівалася. Колькі ён ні паўтараў: «Спаць, спаць, спаць!» — сон не надыходзіў.

Ён успомніў чутae ад дарослых, быццам некага некалі таксама прысудзілі да смяротнага пакарання і сказалі: «Заўтра раніцай табе адсякуць галаву, але, калі ты гэтай ноччу не будзеш думаць пра белага мядзведзя, табе пакінуць жыццё...» Колькі бедалага не прымушаў сябе не думаць пра белага мядзведзя, думаў ён толькі пра яго. Раніцай у яго спыталіся: «Ну, думаў ты ноччу пра белага мядзведзя ці не?» Смяротнік шчыра прызнаўся: «На жаль, толькі пра яго і думаў...» Суддзі злітаваліся над асуджаным за яго мужнасць і шчырасць, бо ведалі, што не думаць пра забароненае немагчыма...

Паўлюк прымусіў сябе адхінуцца ад сваіх жахлівых думак і непрыкметна заснуў. І прыснілася яму, што яго родная мама нахілілася над яго ложкам і ласкавым голасам ціхенька азвалася:

— Уставай, сыноч. Прачынайся, Паўлючок, снедаць пара...

Хлопчык слухаў мамін голас, як чароўную музыку, і не хацеў расплюшчваць вочы, каб гэта казка не знікла. І толькі тады, калі маці пагладзіла яго па галаве і паўтарыла: «Уставай, сыноч!» — Паўлюк прачнуўся і — о, шчасце! — казка не знікла. Матуля сапраўды будзіла яго, і гэта была самая цудоўная раніца ў жыцці хлопчыка.

Наступныя ночы прыносілі самыя розныя сны, але яны, на шчасце, больш не спраўджваліся. Магчыма таму, што знічкіна ласка расчаравала яго, а можа, зорачкі ў небе злітаваліся і далі магчымасць хлопчыку не спадзявацца на сны, а самому знаходзіць дзіўнае і цікавае ў рэальным жыцці.

Калі ж чарговымі вечарамі ля вогнішча пасля ласавання печанай бульбай хтосьці з сяброў прапаноўваў: «Давайце глядзець на зоркі і загадваць жаданні!» — Паўлюк адмаўляўся: «Свае жаданні трэба ажыццяўляць самім, без дапамогі зорак!»

ПЧОЛКА ЮЛЯ І ТРУЦЕНЬ КУЗЯ

Яўсей касіў Дубаў лужок. Лужок быў звычайны, як і ўсе лужкі, але на ім рос каржакаваты разгалісты дуб, таму яго пачалі зваць Дубавым.

Яўсей пайшоў касіць давідна і цяпер, з узыходам сонца, адчуваў лёгкі голад. Ён выцер узмакрэлы лоб і з радасцю заўважыў сваіх унукаў Юлю і Кузьму, якія неслі снеданне. Юлі было дзевяць гадоў, а Кузьму ўсяго шэсць, таму яго звалі Кузям, бо да Кузьмы ён яшчэ не дарос.

— Вось дзякуй, мае залаценькія! — абняў унукаў Яўсей. — А я збіраўся ўжо ісці дамоў, а цяпер, з вашай дапамогай, падсілкуюся і яшчэ крыху пакашу.

— Гэта бабуля накіравала нас сюды, — далажыў Кузя.

Пакуль дзед сядзеў, прыхінуўшыся спінай да дуба, і з апетытам еў акраец хлеба з малаком, малыя сядзелі побач і шчабяталі, як тыя раннія птушачкі.

— Вой, як шмат ты, дзядуля, накасіў! А кароўцы гэтага сена хопіць на зіму ці не? А вунь сонейка з-за лесу выглядае! А вось і пчолкі ўжо не спяць — з краскі на краску пералятаюць...

Раптам Юля ўскрыкнула:

— Я так люблю мёд! Чаму я не пчолка? Пералятала б з кветкі на кветачку і ласавалася б смакатай.

Яўсей лыкнуў малака і патлумачыў унучцы:

— Яны, пчолкі, мала жывуць, Юлечка. Працуюць цяжка і шмат, таму яны недаўгавечныя.

Кузя ўставіў сваё:

— А я б хацеў быць трутнем! Я чуў, што трутні не працуюць, а толькі ядуць мёд. Вось гэта здорава!

— Не, трутнем быць нецікава! — не пагадзілася з братам Юля. — Вось пчолка — гэта сапраўды здорава! Уяві, Кузя, я — пчолка!

Не паспела яна даказаць сваё пажаданне, як разам з Кузям апынулася ў вуллі сярод мноства пчол. Ды апынулася яна, як і жадала, у выглядзе пчолкі, а Кузя быў сапраўдным трутнем. Ён, не раздумваючы, накінуўся на поўныя мёду соты, прыцмокваючы ад асалоды.

— Ха! Я ж табе казаў, што трутні — не дурні!
Еш гатовенькае ды лежабоч сабе! — пасмяяў-
ся ён з сястры.

Юля не паспела нічога адказаць, бо ў яе
строга спыталася нейкая пчала, відаць, на-
чальніца над пчоламі:

— А ты хто?

— Я — Юля!

Начальніца незадаволеная павысіла голас:

— Мяне не цікавіць тваё імя! Я пытаюся,
хто ты па сваіх абавязках!

— Я не ведаю, цётка, — разгубілася Юля.

— Я табе не цётка, а ўладарка вулля.
Я сачу за парадкам тут, каб кожны старанна
выконваў свае абавязкі і не лындзіў. Дык хто
ты: вартаўніца, прыёмшчыца мёду, рабочая
пчала ці пакаёўка?

— А пакаёўка — гэта хто? — пацікавілася
Юля.

— Пакаёўка прыбірае ў пакоях нашай
царыцы — Маткі. Гэта вельмі пачэсна.

Юля ўспомніла, што маці нярэдка даруча-
ла ёй прыбіраць у хаце, што работа гэта пыль-
ная і не зусім прыемная, таму сказала:

— Не, прыбіральшчыцай я не хачу быць!

— Тады вось табе вядзерца — і марш на
працу! Збірай з кветак нектар і прынось яго
ў вулей. Тут прыёмшчыцы будуць прымаць
твае здабыткі і адзначаць у ведамасці. Твая

дзённая норма — дзесяць вядзерцаў. Ляток — вунь, і не марнуй часу — за працу!

Юля ўзрадавалася, што такое маленькае вядзерца, і памкнулася да лятка, каб хутчэй у лугах і палях збіраць нектар. Кузя зноў хіхікнуў:

— Ляці, ляці! У мяне ўжо пуза трашчыць ад мёду, а ты нават не пакаштавала яго! Хі-хі!

Тут самы час патлумачыць, чаму Юля і Кузя раптоўна змянілі свае абліччы і свой чалавечы лад жыцця. Справа ў тым, што даўным-даўно жыў на гэтай зямлі адзін не вельмі ветлівы хлопец, у якога быў даволі блгі характар. Ён у размове з чалавекам любога ўзросту, нават нашмат сталейшым за сябе, мог кінуць на вочы такую абразу:

— Ну і дуб ты цвердалобы!

Знаёмыя пачалі абыходзіць яго бокам, а незнаёмы атрымлівалі нязменнаяе: «Ну ты і дуб!» — мелася на ўвазе някемлівасць ці ўвогуле адсутнасць розуму.

Але аднойчы ён сустрэў старэнькага дзядка, які падчас размовы з няветлівым хлопцам усё пытаўся і пытаўся ў абразніка пра самае рознае. Нарэшце хлопцу надакучыла адказваць, і ён выдаў дзеду сваё заключэнне:

— Ну ты, дзед, і дуб тугадумны!

Стары аказаўся чараўніком і вырашыў пакараць маладога нахабніка:

— Быць табе, хлопча, дубам! І будзеш ты ім столькі, пакуль хтосьці шчыра не выкажа табе сваю падзяку. А каб весялей табе было чакаць свайго ратавальніка, я надзялю цябе магчымасцю выконваць любое жаданне таго, хто прыхінецца да твайго ствала і штосьці загадае.

— Ды ты што, дзед! — напалохаўся хлапец. — Каму ж прыйдзе ў галаву прасіць штосьці ў дуба?

Але дзед растаў у паветры, быццам яго і не было, а на месцы іх размовы вырас дубок. Відаць, шмат прайшло з тае пары часу, бо дубок паспеў пераўтварыцца ў магутнае дрэва.

Вось Юля і Кузя, нічога не падазраючы, сядзелі, прыхінуўшыся да кары дуба і па-дзіцячы марылі, а мары неўзабаве сталі рэальнасцю.

Таму цяпер Юля з маленькім вядзерцам старанна пералятала з краскі на краску, збіраючы нектар. Пчолка Юля засмучана адзначыла, што вядзерца не такое ўжо і маленькае і нектарам нападунялася марудна.

Пасля кожнага прынесенага ў вулей вядзерца, уладарка прыдзірліва выгаворвала:

— Не мухлюй! Вядзерца не да краёў поўнае! Хутчэй збірай, бо да вечара не паспееш

выканаць норму, тады заўтра прыйдзеца дазбіраць недавыкананае сёння.

Юля норму першага працоўнага дня выканала. Але абяссілела так, што не магла з'есці і лыжачкі мёду. Затое ў Кузі не закрываўся рот.

Так прайшло некалькі дзён. Аднойчы пчолка, Юліна сяброўка, з сумам адкрыла прыяцельцы галоўны пчаліны сакрэт:

— Ты стамляешся і я стамляюся ад штодзённай перанаянугі. Таму мы, рабочыя пчолы, жывём усяго два тыдні, а нас заменяць маладыя пчолы, якіх чакае наш лёс...

Юля прыкінула ў галаве, колькі ж яна тут працуе, і жахнулася — прайшоў цэлы тыдзень. Гэта значыць, што палову пчалінага жыцця яна ўжо пражыла. Які жах! Няўжо ў дзевяць чалавечых гадоў яна памрэ? Не, трэба тэрмінова нешта рабіць! А што?

Тут яшчэ, як на тую бяду, пчолы пачалі выганяць з вулля ўсіх дармаедаў-трутняў. Надавалі ў каршэль і Кузю, які пазбавіўся і дому, і ежы.

Цяпер пчолцы Юлі даводзілася працаваць з яшчэ большай напругай, бо акрамя штодзённай нормы трэба было ўпотаі падкормліваць свайго брата, які раз'еўся на дармавым мёдзе і цяпер мог з'есці за раз цэлае вядзерца нектару.

Кузя схуднеў, выглядаў жаласліва. Юля паведаміла яму, што праз некалькі дзён яна будзе вымушана памерці, тады памрэ з голаду і ён, бо трутні працаваць не любяць нават дзеля ўратавання свайго жыцця.

— Што ж рабіць? — ускрыкнуў Кузя. — Як нам зноў пераўтварыцца ў дзяцей? Не хачу я больш мёду, мяне ад яго ванітуе!

— А дзе мы з табой пачалі пераўтварацца ў пчол? — спыталася Юля.

— Я — у трутня, — удакладніў Кузя. — А пераўтварацца мы пачалі пад дубам.

— Ляцім да дуба! — цяпер ужо закрычала Юля. — Хутчэй да дуба!

Пчолка і труцень прыляцелі да дуба і апусціліся пад ім на кветачку.

— Што далей? — спытаўся Кузя.

— Не ведаю, — адказала Юля. — Давай уголас пажадаем пераўтварыцца ў людзей.

— Давай! — адказаў Кузя і загаласіў: — Хачу быць чалавекам! Хачу зрабіцца хлопчыкам! Хачу! Хачу!

Прыкладна гэта ж прасіла ўголас і Юля, але нічога не адбывалася.

— Вось і ўсё... — сумна зазначыла пчолка Юля. — Застанёмся мы такімі, як ёсць... Давай, Кузечка, злётаем да роднай хаты і развітаемся з ёй назаўсёды...

Але трукень Кузя даказаў, што нямарна ёй дармавы мёд, і прапанаваў:

— Давай пераляцім з краскі на дуб, на яго кару! Мы тады сядзелі як? Прыхінуўшыся да кары, да яго ствала. А што калі наша пераўтварэнне звязана нейкім чынам з дубам?

— Давай... — без асобай ахвоты згадзілася Юля. — Што мы страчваем?

І пчолка з трутнем узмахнула крыльцамі і пераляцелі на кару дуба. Тут яны ўголас паўтарылі свае пажаданні і раптоўна ў выглядзе дзяўчынкі і хлопчыка балюча шмякнуліся на зямлю, бо сядзелі высакавата. Але ім было не да болю — вялікая радасць перапоўніла дзіцячыя сэрцы.

Шчаслівая Юля з удзячнасцю кінулася да дуба, насколькі хапала рук, абхапіла яго ствол, прыціснулася шчакой да кары і ўсклікнула:

— Калі гэта ты нас уратаваў ад цяжкай пчалінай долі, дык дзякуй табе, дарагі дуб, ад усяго сэрца!

І раптам Юля адчула і ўбачыла, што абдымае не дрэва, а незнаёмага хлопца. Яна здзіўлена адскочыла і спыталася:

— Хто вы?.. І куды дзеўся дуб?

І тут хлопец упершыню не абазваў нікога дубам, а шчыра і з радасцю адказаў:

— Я — дуб!

Пасля гэтага ён расказаў здзіўленым дзецям гісторыю свайго лёсу, а затым заклапочана спытаў:

— Куды мне цяпер падацца? На ўсёй зямлі, акрамя вас, у мяне няма ніводнага знаёмага чалавека.

Дзеці ў адзін голас радасна ўсклікнулі:

— Да нас! Хадзем да нас! Месца ўсім хопіць!

Вось і ўся гісторыя пчолкі Юлі і трутня Кузі. Але...

Кузя... не, Кузьма назаўсёды ўсвядоміў, што на дармавым хлебе і гультайстве доўга не працягнеш, а Юля ўсё жыццё з вялікай павагай ставіцца да любой працы.

СЯМЁРА КАЗЛЯНЯТ І ВОЎК

Мама Каза, сыходзячы з дому, папярэ-
дзіла сваіх дзетак-казляняткаў:

— Сядзіце ціха. На стук у дзверы не адгу-
кайцеся. Паляўнічы сезон пакуль не адкрыты,
таму воўк у лесе настолькі разбасячыўся, што
баішся свайго ценю. За дзверы — ні кроку!
Зразумелі?

— Зразумелі! Зразумелі! — закрывалі
ў адзін голас сем казлянят.

Ледзь толькі зачыніліся за маці дзверы, як
самы дасціпны з сямёракі абвясціў:

— Ха! Будзем мы чакаць Ваўка! Калі ён
прыйдзе? Мы самі пойдзем да яго!

Самы маленькі і самы баязлівы забляў:

— Ты што-о-о?! Я баюся! Я жыць хачу!

— Ну і сядзі, Баязлівец, дома! Вось так і ўсё жыццё пражывеш тут трасучыся — не будзе чаго ўспомніць.

Астатнія казляняткі не хацелі паказацца баязліўцамі, але і трапляць у зубы Ваўку так-сама не мелі ахвоты.

— А можа, лепш тут яго пачакаем? — прапанаваў нерашуча першы з тых, хто вагаўся.

Другі няўпэўнены дадаў:

— Дома і сцены дапамагаюць...

Трэці пацікавіўся:

— А чаго мы пойдзем да Ваўка?

— А таго! — рашуча адказаў Дасціпнік.

Адказ быў кароткі і незразумелы, але той, хто задаваў пытанне, зрабіў выгляд, што яму ўсё зразумела:

— Ну, калі «таго», дык я згодны ісці.

Чацвёрты ўвогуле прамаўчаў, бо ведаў, што маўчанне — золата. Але пяты з тых, хто вагаўся, відаць, самы разважлівы, прапанаваў:

— Патрэбны план!

— А план ёсць! — бадзёра даклаў Дасціпнік. — Без плана я б і рот не разяваў... — падумаў і патлумачыў: — У нас у школе працуе гурток юных айбалітаўцаў. Я ў гэтым кружку ўдзельнічаю, таму маю белы халат і белы каптурок з чырвоным крыжыкам, як у сапраўд-

ных дактароў. Вось я і назавуся доктарам, а вы чакайце за дзвярыма маёй каманды. Як толькі я крыкну: «Сюды!» — вы заскоквайце з вяроўкай і вяжыце шэрага...

У гэты самы час у логаве Ваўка знаходзілася Ліса, якая прыйшла праведаць свайго кума.

— Дык вось, — працягвала яна гаворку, — ты пакуль, куманёк, з логавы не надта вытыркайся. Хоць паляўнічы сезон і закрыты, але бракан'еры па лесе шастаюць. Я ледзь да цябе праскочыла.

— Дзякуй, кума, за парад! — адгукнуўся Воўк. — Правіянт пакуль ёсць — поўны халадзільнік. Ды ты ж ведаеш, што я ў асноўным на грыбкі ды ягады перайшоў — не той ужо ўзрост косці грызці. А па-другое, люблю я бавіць час ля тэлевізара! Праўда, там — цыфу! — адны занудлівыя серыялы ідуць, каб не перадача «У свеце жывёл», дык хоць прападзі... Вось толькі шкада, не маю газеты з праграмай тэлеперадач на наступны тыдзень...

— Ну дык бывай, кум! — і Ліса падалася дамоў.

Праз нейкі час хтосьці пастукаўся да Ваўка ў дзверы:

— Хто там? — насцярожана спытаўся ён.

— Доктар! — пачулася з-за дзвярэй.

— Доктар? — здзіўся Воўк. — Я ўрача не выклікаў. Я здаровы.

— У лесе эпідэмія! — зноў пачулася з-за дзвярэй.

Слова «эпідэмія» напалохала Ваўка. Ён адчыніў дзверы і ўбачыў перад сабой «доктара» ва ўсім белым, які спытаўся:

— А вы хіба не чулі, што ў лесе лютэе скразнячая ліхаманка? Адна яе бацыла забівае сто ваўкоў!

— Не... Не чуў... — разгубіўся Воўк. — І тэлевізар пра гэта маўчыць. Праўда, я гляджу толькі перадачу «У свеце жывёл»...

— А трэба глядзець перадачу «Здароўе»! — рашуча параіў «доктар». — Мы трацім дарэмна час, я зараз зраблю вам ратавальную прывіўку.

— Рабіце... Ці ж я вораг свайму здароўю?.. — пакорліва падставіў спіну Воўк для ўколу. — А скажыце, доктар, адкуль яна ўзялася, гэта скразняковая ліхаманка?

Дасціпнік, а гэта быў ён, дзелавіта адказаў:

— Скразнякі прынеслі яе, таму яна скразнячай і завецца.

Затым дастаў з торбы, дарэчы, таксама з чырвоным крыжыкам, шпрыц з санлівай ін'екцыяй, адцягнуў скуру на спіне Ваўка і зрабіў укол.

— Вой! — вохнуў Воўк.

«Доктар» супакоіў яго:

— Сядайце і не кратайцеся. Як толькі адчу-
еце санлівасць, скажыце мне, і я буду ведаць,
што вакцына дзейнічае як мае быць.

Воўк паслухмяна сеў у крэсла, а «доктар»
з надзеяй паглядаў на яго вочы, чакаючы
засынання. Але Дасціпнік не ведаў, што ў гурт-
ку юных айбалітаўцаў усе лекі, якія толькі там
ёсць, несапраўдныя. Таму і на Ваўка яго ўкол
ніяк не дзейнічаў.

А Воўк, утульна ўладкаваўшыся ў крэсле,
адчуў натуральную санлівую млявасць і пачаў
пазяхаць.

— Засынаеце? — удакладніў Дасціпнік.

— Так, доктар, нешта на сон пацягнула... —
шырока пазяхнуў Воўк. — Вочы зліпаюцца.

— Сюды! — штосілы закрычаў Дасціпнік.

У логава заскочылі з вяроўкай пяцёра каз-
лянят і пачалі абкручваць ёй Ваўку ногі.

— Ага! Папаўся! — пераможна крычаў
Дасціпнік. — Гэта табе за песню пра рожкі ды
ножкі!

Воўк ад нечаканасці разгубіўся, а затым
адкінуў з сябе вяроўку і ўскочыў з крэсла.

— Дык вось які тут доктар! Ага, папалася,
казлінае племя! Зараз я вас усіх лячыць буду
па-свойму!

M3X

І ён...

Але ў доме мамы-Казы засталася самае малое казлянятка дый самае баязлівае. Яно чакала-чакала сваіх братоў і адчула, што з імі здарылася штосьці благое, інакш яны даўно былі б дома.

Баязліўчык хадзіў яшчэ ў казляняткін дзіцячы садок і меў сярод мноства сваіх цацак і дзіцячае паляўнічае ружжо, якім ён любіў пужаць сваіх братоў. Прыкладна так: «Піф! Паф!» Рожак у яго пакуль не было, а замест іх меліся невялічкія гурбячкі. Таму ён накінуў на галаву капялюш, нацягнуў яго на самыя вочы, прыклеіў вусы і ў ботах, каб схаваць капыткі, накіраваўся на пошукі адважных братоў. Стрэльбу ён, як і належыць, трымаў напачатку.

Калі ў свеце ўсе дарогі, кажуць, вядуць у Рым, дык у лесе яны з лёгкасцю прывядуць да логава Ваўка, бо вытаптаны вялізнымі лапамі гаспадара лесу.

Вось па такой вытаптанай дарозе Баязліўчык і прыкочыў да воўчага логава, дзе яго браты былі скручаны іх жа вяроўкай.

Праз прыадчыненыя дзверы самае маленькае казлянятка ўбачыла ўвесь жах становішча, у якім апынуліся шукальнікі прыгод. Каб не даць страху авалодаць сабой,

Баязлівец рашуча даўся ў дзверы, наставіў на Ваўка сваю стрэльбу і як мага гучней крыкнуў:

— Лапы ўверх!

Воўк імгненна ўскінуў лапы ўгару і затросся. Але, убачыўшы паляўнічага, запратэставаў:

— Не маеце права! Паляўнічы сезон яшчэ закрыты. Я буду скардзіцца!

— А я бракан'ер! — не разгубіўся Баязліўчык. — Мне законы не пісаны! Я ў любы момант магу зрабіць піф-паф!

— Панапладзілася вас на маю галаву! — узвыў Воўк. — А яшчэ кажуць, што толькі я адзін хищник.

— Што-о-о? Дык вы, у дадатак да ўсяго, і мовы беларускай не ведаеце?!

— Не! Не! — замахаву лапамі Воўк. — Я не хищник, я — драпежнік! Па тэлебачанні ў асноўным расійскія каналы, вось я і заблытаўся... Ці ж магу я, жывучы ў беларускім лесе, не валодаць роднай мовай?

Астатнія шасцёра казлянят напружана назіралі за ўсім, што адбываецца. Хтосьці з іх жаласліва спытаўся:

— А бракан'еры казлянят чапаюць?

— Усіх яны чапаюць! — уставіў сваё Воўк. — Яны горш за ваўкоў...

Баязліўчык рашуча абарваў воўчыя развагі:

— Значыць так! Казлянят я канфіскую, а вас... — зірнуў ён з-пад капелюша на Ваўка.

— А са мной што? — спытаўся той. — Я, каб вы ведалі, казлянят не ем. Я перайшоў на грыбкі і ягады... Прашу гэта ўлічыць — я вегетарыянствую.

— А вас я пасаджу пад хатні арышт. Таму — казляняты, марш на двор!

Звязаныя ў адзін «снапок» казляняткі дробненька заперабіралі нагамі, праціскаючыся праз дзверы на волю. Апошнім, не апускаючы стрэльбу, выйшаў сам «бракан'ер» і напаследак даў каманду гаспадару лагава:

— Лапы можна апусціць! Сядзець ціха і назаўжды забыцца на тое, што на свеце ёсць казляняты. На першы раз я вам дарую! — бразнуў ён дзвярмі і падпёр іх калом.

Толькі цяпер Баязліўчык адчуў, як моцна трасуцца ў яго ад страху ногі.

— А з намі што будзе? — ледзь не ў адзін голас запыталіся звязаныя яго браты.

— А з вамі... — Баязліўчык адчапіў вусы і зняў капялюш. — З вамі я пайду дамоў, там, пэўна, мама зачала нас. Але спачатку я вас развяжу.

— Ура! — закрычалі былыя палонныя. — Вось дык Баязліўчык! Самога Ваўка напалохаў да кончыка яго хваста!

І сямёра шчаслівых казлянят весела зацягнулі песню: «Нам не страшны шэры Воўк...» — і падаліся дамоў.

Неўзабаве міма логава Ваўка прашпацыравала Ліса і здзівілася, убачыўшы падпёртыя з двара дзверы.

— Ты дзе, шэры? — закрычала яна. — Далёка пайшоў?

— Тут я! Тут! — пачулася з логава. — Я пад хатнім арыштам. Адапры мяне!

Ліса адкінула кол і зайшла ўсярэдзіну.

— А я купіла табе газету з праграмай тэлеперадач. І думаю, абрадую цябе, а ты пад нейкім арыштам сядзіш. Адкуль ён узяўся? Што тут у маю адсутнасць здарылася?

— Ты, кума, праўду казала. Шастаюць па лесе бракан'еры — няма ад іх ратунку. Аднаго нячыстая сіла занесла ажно ў маё логава... Казлянят у мяне канфіскаваў. У-у, драпежнік!..

А недзе ў лесе чулася вясёлая песенька: «Нам не страшны шэры Воўк!..»

ВОЛАТЫ БЕЛАВЕЖСКОЙ ПУШЧЫ

Зубр, якога звалі Волат, паволі ішоў па Белавежская пушчы, ляготна памахваў хвастом, адганяючы мух, і ціхенька сам сабе скардзіўся:

— Сумна... Сумна жыць і нікога не баяцца. Вайкі і тыя абыходзяць мяне. Я такі дужы, а каму я магу паказаць сваю моц, калі роўнага мне няма!

І зубр падчапіў рагамі бервяно, якое ляжала на яго шляху, і з лёгкасцю зашпурнуў далёка ад сябе, быццам гэта была запалка, а не паваленая сасна.

— А я дык усіх баюся. Мне дзень і ноч страшна. Як я вам зайздросчу, дзядзечка зубр. Вы такі магутны, Волат!

Зубр азірнуўся і ўбачыў зайца, які баязліва скакаў крыху збоку ад яго і таксама скардзіўся на свой лёс.

— Не ведаю, пра што ты гаворыш, — здзівіўся зубр. — Што гэта такое — «страшна»?

— А гэта, дзядзечка Волат, калі баішся нават уласнага ценю, калі подых ветру наганяе жах, калі...

— Ты, вушасты, перабольшваеш, — перапыніў заячыя развагі Волат. — Цень... вецер... Хіба ж гэта ворагі?

Гэтым часам зубр і заяц праміналі дзве маладыя асінькі, якія асцярожна зашапталіся:

— Ціха ты! Не дрыжы сваім лісцем, не прыцягвай увагі!

— Як я магу не дрыжаць, калі вунь скача сам Заяц, ён у момант можа абгрызці нашу кару, тады мы прапалі, — адказала шэптам другая асінька.

Зубр усміхнуўся:

— Ну вось, баязліўчык, і цябе хтосьці баіцца. Асінькі нават увагі на мяне не звярнулі, а перад табой закалаціліся, як асінавы ліст. Для іх ты — волат.

Заяц апраўдваўся:

— Гэта я зімой, бывае, і пагрызу асінавую карыцу. Але голад вымушае мяне гэта рабіць. Ды і тое, я стараюся грызці паваленыя ветрам асіны.

Раптам зубр, які падчас размовы з зайцам глядзеў больш убок, чым уперад, ударыўся лбом у дрэва. Звычайна дрэвы паважліва расхіналіся перад гаспадаром Белавежскай пушчы альбо гнуліся, ці зусім ламаліся, а гэта дрэва нават не пахіснулася. Зубр уважліва агледзеў нечаканую перашкоду на сваім шляху.

— Ты хто?

Дрэва з гонарам адказала:

— Я — Волат! Дуб Волат!

— О-о! Дык мы цёзкі! — усклікнуў зубр. — Я таксама Волат!.. А вось я зараз праверу, які ты Волат.

І зубр, адышоўшы, набраў разгон і што моцы ўдарыў лбом па ствале дуба. Волату-зубру падалося, што ў яго з вачэй паляцелі іскры, — у галаве загуло, ногі падагнуліся. А волат-дуб як стаяў, так і працягваў стаяць, не варухнуўшы нават сваім раскідзістым голлем.

— Ого! — заматаў галавой зубр. — Ды ты сапраўды Волат! Я — самы дужы ў Белавежскай пушчы, а цябе нават скрануць не змог. Цяпер я бачу, што ты самы дужы і ніхто цябе не паваліць.

— Ты памыляешся, цёзка, — сумна прашапацеў лісцем Волат-дуб. — Ёсць той, каму пад сілу мяне знішчыць.

— Хто гэта? — усклікнуў зубр. — Чалавек?

— Не, чалавек у Белавежскай пушчы — наш сябар. Ён нас ахоўвае...

— Дык хто гэта? Няўжо ёсць у нашай пушчы той, хто дужэйшы за мяне? — захваляваўся зубр.

— Я не буду называць яго, каб не наклікаць бяды, бо баюся нават аднаго яго імя. Бывай, цёзка!

— Бывай! — разгублена адказаў Волат-зубр і пайшоў шукаць таго, хто, аказваецца, дужэйшы за яго.

Зубр успомніў пра зайца і хацеў запытацца ў яго: можа, ён ведае, хто гэты асілак, якога баіцца непахісны Волат-дуб, але зайца ўжо побач не было.

Шмат часу прайшло, пакуль зубр выхадзіў усю пушчу ўздоўж і ўпоперак, але дужэйшага за сябе не знайшоў. Вяртаўся ён да Волата-дуба, каб сказаць яму, што той памыляецца і дарэмна некага баіцца. Калі ўжо яму, зубру, не пад сілу зваліць такога Волата, як дуб, дык жыць ён можа і надалей упэўнена і спакойна.

Але, падышоўшы да таго месца, дзе колісь узвышаўся над усімі сваёй кронай магутны дуб, убачыў яго ляжачым на зямлі, без лістоты і амаль без кары.

— Хто?! Хто гэта зрабіў? — закрычаў у адчаі Волат-зубр. — Дзе той асілак, які паваліў такога Волата?

— Я тут! — прапішчала штосьці ці хтосьці.

— Дзе тут? Я цябе не бачу! — узрушана спытаўся ўсхваляваны зубр.

— Ды тут я! Пад самым тваім носам... Прабач, пад самай тваёй пысай. Вось я, на ствале дуба.

Волат-зубр уважліва агледзеў мёртвы ствол свайго цёзкі і заўважыў на ім маленькага жучка.

— Гэта ты?! — здзівіўся зубр. — Няўжо гэта цябе баяўся Волат-дуб?

— Мяне! — самазадаволена адказаў жучок.

— А хто ты?

— Я — жук-караед. Мне варта толькі залезці пад кару дрэва, і жыць таму дрэву застанецца мала. Мае лічынкі свідруюць яго наскрозь, ператвараючы ў труху. Мяне баяцца тут усе дрэвы!

— А я нікога не баюся! — з гонарам усклікнуў Волат-зубр. — Нікога!

— Не надта ты пахваляйся, — прабзыкаў жук. — Над кожным волатам ёсць свой волат.

Раптам зубр з жахам ускрыкнуў:

— Вой! Во-ой! Ай, пеканула, як агнём! — і, падняўшы хвост, кінуўся ў ратавальны

гушчар. А над ім пераможна гудзеў авадзень-кывасмок.

— Ха-ха-ха! — зарагатаў жук-караед. — Такі вялікі, а не ведае, што ў жыцці кожны некага баіцца...

Але тут караед сцішыў голас і баязліва завойкаў, убачыўшы, што набліжаюцца людзі:

— О-ё-ё! Трэба хуценька хавацца!

Да паваленага дуба падышлі два леснікі і заклапочана загаманілі:

— Ну вось, чаго баяліся, тое і адбываецца... Зноў нашэсце жукоў-караедаў. Трэба тэрмінова ратаваць дрэвы.

Зубр, які схаваўся ў цяністым гушчары, пачуў чалавечую гаворку і здзівіўся:

— Людзі, якіх я лічыў уладарамі прыроды, баяцца нейкіх там жучкоў. А я, смешна сказаць, аказваецца, баюся аваднёў! Відаць, праўду казаў той караед, што над кожным волатам ёсць свой волат.

ПЯРСЦЁНАК

Ішлі па дарозе дзве дзяўчыны: адна — добрая, другая — злыднюга. Добрая, як і належыць, робіць добрыя справы, злосная — благія...

Праўда, гэтыя такія розныя дзяўчынкі мелі і падабенства — іх сукенкі былі аднаго колеру — ружовыя. Мусіць, калісьці дзяўчынкі купілі тканіну ў адной краме, але гэта дробязь. Усё пра дзяўчат мы ведаем, таму можна і кропку ставіць у нашай казцы, але... Пачакайце, вунь ідзе насустрач старэнькая бабуля з кійком у руцэ. Цікава, што ж будзе далей?

Я ў адрозненне ад дзяўчат ведаю, што гэта ідзе не звычайная старая, а добрая чару́ніца, якая спецыяльна ходзіць па дарогах нашых лёсаў, каб узнагароджваць дабро і выводзіць на чыстую ваду зло. Упэўнены,

што, як і ва ўсіх казках, чараўніца ўзнагародзіць добрую дзяўчынку за яе чулае сэрца...

Наблізілася бабуля да дзяўчат і ласкава прывіталася:

— Добры дзень, шчабятуні-прыгажуні! Куды, красачкі, ідзяце?

— Дзень добры, бабулечка! — адказала добрая дзяўчына. — Ідзем мы шукаць дзявочае шчасце. Усякай удачы і вам у дарозе!

Злосная дзяўчына гыркнула:

— Куды ідзем, туды і ідзем! А табе якая справа? Кульгай сабе па халадку.

Старая пакорпалася ў фальбонах спадніцы і штосьці адтуль дастала.

— Табе, унучачка, за тваё добрае сэрца я дам вось гэта, — і працягнула дзяўчыне пярсцёнак. — Надзень яго на свой пальчык, і ён будзе выконваць усе твае пажаданні.

(Я ж казаў, што так і будзе, і не памыліўся.)

Бабуля, хоць і была чараўніцай, але ад старасці яе зрок паслабеў. Праз гэту акалічнасць яна тыцнула пярсцёнак у рукі злоснай дзяўчыне. Да таго ж сукенкі аднаго колеру паспрыялі такой нечаканай несправядлівасці. Але што адбылося, тое адбылося... І старая паціху паклыпала далей.

— Ну што, з'ела?! — ажно пырснула слінкай злосная дзяўчына. — Ты перад ёй тут ды-

ваном слалася, а яна мяне вышэй ацаніла.
Ха-ха-ха!

— Я не магу асуджаць старога чалавека, —
ціха адказала добрая дзяўчына. — Відаць, ты
ёй больш спадабалася...

Злыднюга пацяшалася:

— З такім пярсцёначкам нам з табой не па
дарозе. Бывай, лагодніца!

І яна крутнулася ўбок ад добрай дзяўчыны
і весела пашыбавала прэч...

Во-ой, я ж забыўся распавесці вам, як
завуць гэтых дзяўчат! Казка, як і благая
дзяўчына, крутнулася не ў той бок, я і даў
маху. Дык вось, добрую дзяўчыну завуць
Святлянкой, бо валасы ў яе светлыя, пшаніч-
нага колеру, а імя злоснай дзяўчыны — Чар-
нушка, бо валасы ў яе чорныя. Яны аднагод-
кі, з маленства раслі побач і нават сябравалі.
З узростам сяброўства крыху астудзілася,
у асноўным праз характар Чарнушкі, але до-
брая Святлянка рабіла ўсё, каб быць побач
з прыяцелькай і па магчымасці ратаваць яе
ад чэрствасці.

Застаўшыся адна, Чарнушка накіравала-
ся ў горад, які быў побач, а там — наўпросткі
ў гарадскі парк, куды вабіла гучная музыка.
Вакол было шмат моладзі, чуліся песні, смех,
было сонечна ў прыродзе і на тварах людзей.

— Зараз вы ў мяне насвяткуецеся! — самазадаволеная прашаптала Чарнушка. — Што б мне вам такога натварыць?

У вачах дзяўчынкі засвяціўся нейкі дзікі азарт, як у коткі, якая збіраецца скокнуць на мыш. Дзіўна, але сярод гэтых весялосці і росквіту ўсмешак у Чарнушкі не ўзнікла ніводнай светлай думкі.

— Ага! Вось што вы зараз атрымаеце ад мяне! — пераможна ўсклікнула злыднюга. Яна паднесла да самага рота пярсцёнак і загадала: — Хачу, каб грымнуў гром з маланкамі і з неба палілося на галовы людзей як з вядра!

Дзяўчына напружана паглядзела на неба, але працягвала свяціць сонца, гучала музыка і чуўся смех. Вакол віравалі весялосць і добразычлівасць.

— Ты што, аглух? — цяпер ужо крыкнула дзяўчына на пярсцёнак.

Але, колькі яна ні крычала, колькі ні круціла яго на пальцы, нічога не мянялася. Чарнушка злосна бліснула вачамі і падалася прэч з парку.

— Старая манюка! — ажно кіпела яна. — Звычайная кульга, а не чараўніца!

Раптам да Чарнушкі падышоў сімпатычны хлопец і шчыра ўсміхнуўся:

— Вы самі з сабой размаўляеце! Як дзіўна! Можа б, вы лепш са мной пагутарылі?

Дзяўчына адзначыла, што хлопец даволі прываблівы, але злосць ад нявыкананых яе намераў у парку перапаўняла яе, таму юнак пачуў:

— Каціся ты адсюль па халадку, казёл!

Потым спахапілася і паднесла да вуснаў палец з пярсцёнкам:

— Хачу, каб гэты прыставала зрабіўся казлом! Казло-о-м! Чуеш?

Хлопец расчаравана паціснуў плячыма і выдыхнуў:

— З выгляду такая прыгажуня, а ў роце — бруд.

Ён крутнуўся, але, адышоўшы, крыкнуў:

— А я цябе ўсё адно знайду! Чакай!

Дзяўчына адчула на сэрцы горыч. Злосць, цяпер ужо на сябе, павялічвалася.

— А пярсцёнак — звычайнае абышто і збоку банцік. Выкінуць яго ці што? О-о, мне б сустрэць тую старую, я б ёй сказала пару ласкавых слоў.

Чарнушка па той самай дарозе накіравалася дамоў, спадзяваючыся сустрэць бабу-манюку. І сустрэла. Але сустрэла сваю сяброўку Святлянку, якая вельмі ўзрадавалася Чарнушцы.

— А я так хвалявалася за цябе! Ты амаль цэлы дзень адсутнічала, а мне ў галаву лезлі розныя думкі.

Чарнушка хмыкнула:

— А ў тваю галаву не завіталі думкі, што гэты пярсцёнак — пшык, а тая старая абдурыла нас? Мяне ў першую чаргу.

— Што ты такое гаворыш? — абурылася сяброўка.

— А тое, што ніводнага жадання і нават майго загаду пярсцёнак не выканаў.

— І што ты яму загадвала, цікава? — не вытрывала Святлянка.

— Мая справа! — гыркнула Чарнушка. — На, можаш забраць яго сабе!

Святлянка рашуча адмовілася:

— Чужыя дарункі мне не патрэбны! Жыццё доўгае, магчыма, сустрэнеш тую...

Раптоўна, нібы міраж у пустыні, на дарозе паказалася тая самая бабуля з кійком у руцэ, якая нетаропка ішла насустрач.

— Во-о! На лаўца і звер бяжыць! — ажно затрэслася Чарнушка. — Ну, трымайся, кульга!

Старая засвяцілася радасцю, убачыўшы сваіх знаёмых:

— А-а, мае дзетачкі-кветачкі! Знайшлі дзявочае шчасце, лялечкі?

— Кульгай па халадку на трох нагах! — зноў пырнула слінкай Чарнушка. — Але спачатку забяры свой бракаваны пярсцёнак! Манюка!

Старая ўважліва агледзела сябровак, прыняла ад Чарнушкі свой падарунак і здзівілася:

— Няўжо ён не спрацаваў ні разу?

— Не, не і не! — ажно крыкнула злосная дзяўчына. — Ты памылілася і тыцнула пярсцёнак мне, а гэта не я, а яна рассыпалася перад табой драбней за мак. Ха-ха-ха!

Старая перадала падарунак Святлянцы і сумна ўдакладніла:

— Не, я не памылілася, унучачка. Пярсцёнак я спецыяльна дала табе, каб ён уратаваў цябе ад чорнай злосці. Варта было загадаць штосьці добрае, карыснае табе ці людзям — усё б споўнілася, а ты б прасвятлела душой. Гэта было выпрабаванне, якое ты не вытрымала. Бывайце, красунькі-прыгажунькі!

І старая зноў, як і першы раз, паволі паклыпала далей і знікла за паваротам дарогі.

Дзяўчаты ад пачутага доўга не маглі ва-рухнуцца.

Першай нібы прачнулася Святлянка:

— Што ж ты нарабіла, Чарнушачка! Ты ж магла сябе ўратаваць ад злосці, зайздрасці, чэрствасці...

Раптам яна страпянулася:

— Але ж пярсцёнак у мяне!

Яна хуценька надзела яго на палец і ціхенька папрасіла:

— Зрабі, пярсцёначак, маю сяброўку Чарнушку добразычлівай, з чулым сэрцам і светлай душой!

Некалькі хвілін сяброўкі стаялі моўчкі, як пад гіпнозам. Раптам з вачэй Чарнушкі пакаціліся ачышчальныя слёзы. Яна кінулася на шыю сяброўкі і працягвала плакаць, уздыгваючы ўсім целам.

— Прабач, Святляначка! Даруй мне ўсё! Я столькі перажыла. Я рабіла не тое, гаварыла не тое, я не любіла ўсіх і сябе... Як я памылялася! Дзякуй табе, Святляначка, дзякуй той бабулі! Вы ўратавалі мяне ад самой сябе, той, злоснай і змрочнай.

Чарнушка выцерла вочы і сонечна ўсмінулася.

— Вітаю цябе, жыццё! — шчасліва ўсклікнула яна. Потым звярнулася да сяброўкі: — Святляначка! А сабе? Сабе што-небудзь загадай! Загадай усяго-ўсяго шмат! Загадай шчасце!

Святлянка задумліва паківала галавой:

— Сабе?.. Не... Сапраўднае шчасце не пярсцёнак стварае. Шчасце атрымлівае той, хто яго заслугоўвае сваім стаўленнем да жыцця... А вось адно жаданне я абавязкова загадаю... Зрабі, пярсцёначак, так, каб бабуля, якую мы сустракалі, набыла сілы, адкінула кіёк і яшчэ доўга насіла па дарогах жыцця дабрыню і любоў да ўсяго жывога на зямлі... А яшчэ, пярсцёначак, вяртайся да сваёй гаспадыні. Яна лепш ведае, як табой распарадзіцца... Бывай!

КЕМЛІВЫ ЗАЯЦ

Ішоў па лесе галодны воўк — як ён лічыў, самы галодны воўк ва ўсім свеце. Ужо некалькі дзён у яго пашчу не трапляла ні крошачкі, ні кропелькі. Шукаў ён, чым бы пажывіцца, як бы ад голаду адкупіцца. Але лес вялікі, і ў лесе, як вядома, жыве не адзін воўк. Таму па гэтых жа гушчарынах туляўся другі галодны воўк. І ён лічыў сябе самым галодным ваўком ва ўсім свеце, бо і ў яго пашчу не трапляла некалькі дзён ніякая пажыва.

У гэтым жа лесе акрамя іншай жыўнасці жыў і Кемлівы заяц. Ён сядзеў на пяньку і, хоць быў кемлівым, ніяк не мог вырашыць, куды яму спярша бегчы: на грады, дзе расце морква, ці на гарод, дзе расце капуста. І хоць гэту смакату садзіў не ён, а людзі ў вёсцы, ды чужое ён лічыў смачнейшым за сваё.

Каб не вагацца, Заяц сарваў рамонак і пачаў варажыць, адрываючы па чарзе пялёсткі: «Морква — капуста, морква — капуста, морква — капуста...»

Не паспеў ён закончыць варажбу, як над самым сваім вухам пачуў:

— Вось каго я зараз з'ем!

Заяц ад нечаканасці выпусціў з лап рамоначак і з жахам заўважыў ля свайго левага вуха раскрытую пашчу ваўка.

Але ў гэты момант ля другога свайго, правага, вуха, пачуў, як рэха, другі рык:

— Вось каго я зараз з'ем!

Паколькі ў зайца касыя вочы, ён, не паварочваючы галавы, заўважыў адначасова з двух бакоў двух ваўкоў з разяўленымі пашчамі.

— Стоп, стоп, стоп! — закрычаў Заяц. — Што значыць адразу «з'ем»? Тут трэба паварушыць мазгамі! Я — маленькі заяц, а вы — вунь якія вялізныя ваўчыны. Што для вас двух такая малеча, як я? Вось аднаму з вас мяне хопіць у самы раз.

Заяц скасавурыў вочы на першага ваўка і тыцнуў лапай у яго бок:

— Ты! Менавіта ты павінен мяне з'есці! Толькі ты адзін!

— Чаму ён, а не я? — ажно пырснуў слінай другі воўк. — Я — самы галодны!

— Не ты, а я — самы галодны! — зароў першы воўк. — Да таго ж сам заяц паказаў на мяне.

— Стоп, стоп, стоп! — зноў усклікнуў Кемлівы заяц. — Тут трэба паварушыць мазгамі!

Ён цяпер ужо скасавурыўся на другога ваўка і паказаў лапай на яго:

— Я не ведаў, што гэты воўк — самы галодны. Таму толькі ён можа смела мяне з’есці. Толькі ён!

— Не дам! — ашчэрыўся першы воўк на другога. — Я — самы галодны!

— Не! Я — самы галодны!

— Я!

— Не, я!

— Стоп, стоп, стоп! — развёў у бакі воўчыя пашчы заяц. — Давайце паварушым мазгамі так: хто з вас самы дужы, той і самы галодны. Яму я і дастануся. Я сяду на гэты пянёк і буду вашым секундантам, а вы крыху разыдзіцеся і па маёй камандзе кідайцеся адзін на аднаго. Згодныя?

— Згодныя! — у адзін голас адказалі галодныя ваўкі. — Давай хутчэй каманду!

Заяц сеў на пянёк, падняў угару лапу і папярэдзіў:

— Кідайцеся адзін на аднаго толькі на лік «тры». Увага! Ра-а-аз... дв-а-а... Тры!

Ваўкі абрынулі адзін на аднаго ўсю сваю моц, пусціўшы ў ход вострыя іклы. Рык стаяў страшэнны, поўсць разам з пенай ляцела ва ўсе бакі.

Заяц ціхенька саслізнуў з пянька і са словамі: «І я — самы галодны», — падаўся далей ад гэтага небяспечнага месца.

— Куды ж мне накіравацца? Да морквы ці да капусты?

Тут ён раптоўна нос у нос сутыкнуўся са сваім лепшым сябрам, Памяркоўным зайцам, які заўсёды з усім згаджаўся.

— О, вітаю цябе! — радасна ўсклікнуў Памяркоўны заяц. — Адкуль і куды?

Кемлівы замест прывітання спытаўся:

— Як ты думаеш, што больш карыснае на сняданак: морква ці капуста?

— Я згодны есці адразу і моркву, і капусту, — аблізнуўся Памяркоўны.

— А я лічу, што самае карыснае і на сняданак, і на абед, і на вячэру — гэта зайцы! — пачуў Кемлівы заяц страшэнны рык ля самага вуха.

Ён з жахам заўважыў каля сябе аднаго з тых двух галодных ваўкоў, які, відаць, перамог свайго канкурэнта.

Воўк працягваў злосна хрыпець:

— Я — самы дужы, бо перамог таго галоднага ваўка. Значыцца, я — самы галодны. І што?

Я сабраўся цябе з'есці, а ты збег. Абдурый нас і знік, — ён прыціснуў да зямлі сваёй вялікай лапай Кемлівага зайца: — Цяпер не ўцячэш! Дурных больш няма! Цяпер я з'ем вас абодвух! — і прыціснуў другой лапай Памяркоўнага зайца.

Памяркоўны пакорліва апусціў вушы:

— Я згодны, я згодны...

— Стоп, стоп, стоп! — запратэставаў Кемлівы заяц. — Удакладняю: я не збег, а не-надоўга адлучыўся, каб прыйсці да вас вось з ім, з маім сябрам. Праўда, памярковец?

— Нешта я нічога не разумею, але я згодны, — прамармытаў Памяркоўны заяц.

— А навошта ты пабег за сваім сябрам? — пацікавіўся Воўк. — Мне б і цябе аднаго хапіла.

Кемлівы пераканаўча патлумачыў:

— Я падумаў, а раптам вы абодва аднолькава дужыя і ў вас атрымаецца нічыя. Каму тады з вас было б есці мяне? Вось я і вырашыў, што кожны з вас заслугоўвае па зайцы.

— Талкова! — згадзіўся Воўк. — Ну а цяпер мне час снедаць.

І ён раскрыў ікластую пашчу, збіраючыся з'есці сваю ахвяру.

— Стоп, стоп, стоп! — страпануўся пад воўчай лапай Кемлівы заяц.

— Што яшчэ? — незадаволена прахрыпеў воўк.

— А тое, — пачаў выкручвацца хітрун, — што тады вас было двое, а я адзін, а цяпер, наадварот, ты адзін, а нас двое.

— І што з гэтага? — не зразумеў воўк.

— Мы тут спрачаемся, каго ты першым павінен з’есці. Я згодны быць першым, бо гэта — пачэсна, але ж і мой сябар прэтэндуе на першае месца. — Ён павярнуўся да Памяркоўнага: — Ты ж хочаш быць першым?

— Я згодны, я згодны... — выдыхнуў Памяркоўны заяц.

— Тут трэба паварушыць мазгамі! — насядаў на ваўка Кемлівы. — Мы патрабуем справядлівасці — ніхто з нас не жадае быць другім. Паважай нашы правы!

Воўк завагаўся і перастаў прыціскаць лапамі зайцоў да зямлі.

— Яно так... А як нам гэту справядлівасць усталяваць?

— А вельмі проста! — ажывіўся Кемлівы заяц, адчуўшы з боку ваўка паслабленне. — Ты садзіся вось на гэты пянёк і будзеш нашым секундантам, а мы па тваёй камандзе кінемся з усіх ног ву-у-унь за той пагорачак, там павернем і прымчым зноў да цябе. Хто прыскача першы, таго ты першага і з’ясі. Ну як?

— Талкова! — пагадзіўся воўк. — Толькі без маёй каманды не стартуйце. Пачынайце бегчы на лік «тры». Згодныя?

— Яшчэ як згодныя! — адказалі адначасова два сябрукі.

Воўк сеў на пянёк, узняў угару лапу і папярэдзіў:

— Увага! Ра-а-аз, два-а-а, тры!

Памяркоўны і Кемлівы зайцы так сігнулі з месца, што толькі хвосцікі іх замільгалі і зніклі за пагоркам.

— Ха-ха-ха! — зарагатаў задаволены воўк. — Во стараюцца! Кожны хоча быць першым... Цікава, хто ж з іх пераможа?

Доўга чакаў воўк свой сняданак, а зайцоў усё не было і не было.

— Дзе яны падзеліся? — абурыўся ён. — Паўзуць там за пагоркам, як чарапахі...

Але прайшоў час сняданку, мінуў час абеду, надышоў час вячэры, а галодны воўк цярпліва сядзеў, глытаючы слінкі.

Не будзем яму перашкаджаць.

ГАЛОЎНАЕ БАГАЦЕ

Калі дзед Сцяпан адчуў, што надышоў яго час пакінуць гэты свет, паклікаў ён сваіх сыноў, каб апошні раз выказаць ім бацькоўскую парадую і бласлаўненне.

— Сыны мае родныя, сыны мае годныя! — звярнуўся стары да дзяцей, якія ўжо паспелі ажаніцца і самі займелі дзяцей. — У кожнага з вас свая сям'я, свая гаспадарка, таму я, развітваючыся з вамі, заспакойваю сэрца тым, што вы — не зломкі, што жыць і надалей будзеце з любоўю да сваёй зямлі, з Богам у сэрцы. Вялікага багацця я не нажыў, але ўсё ж сёе-тое маю, таму хачу пакінуць напаследак кожнаму па падарунку. Табе, Міхась, як старэйшаму сыну — «Мерседэс», табе, Мікола, як сярэдняму сыну — камп'ютар з усімі прычындамі да яго, ну, а табе, Алеська, як самаму

малодшаму — вось гэту вышываную кашулю. Нічога, што яна не новая, а ношаная мной у маладосці, яна — прыгажосць з прыгажосці! Карыстайцеся, сыны, атрыманай спадчынай з розумам і чыстым сэрцам, і яна прынясе вам карысць і радасць, — і стары ціха адышоў у іншы свет.

Пахавалі сыны бацьку і зажылі далей, кожны па-свойму. Міхась, раней працавіты і гаспадарлівы, цяпер не выпускаў з рук абаранак «Мерседэса» — гойсаў на ім па патрэбе і без патрэбы ад ранку да вечара. Мікола таксама адварнуўся ад гаспадаркі — уткнуў нос у экран камп'ютара ды патрапіў у палон розных стралялак-страшылак. Пакаціліся гаспадаркі двух братоў да заняпаду. І толькі Алесь працягваў рупіцца і на калгаснай працы, і на ўласнай гаспадарцы. На саракавы дзень пасля пахавання бацькі Алесь завітаў да старэйшага брата:

— Міхась, сёння ж сорок дзён, як памёр наш тата, трэба і на могілкі схадзіць, і людзей сабраць, а галоўнае — можа б ты на «Мерседэсе» звазіў нас з Міколам у царкву загаць памінальную паніхіду. Тут нейкіх дваццаць кіламетраў — за гадзіну ўправімся. Га?

— А ты б на вышыванку сеў і скокнуў у царкву, — куснуў брата Міхась. — А ўвогуле, твае сорок дзён — бабскія забабоны. Каму

яны патрэбныя? Ды і заняты я — халтура на-трапілася.

Засмучаны Алесь пераступіў парог Міколавай хаты.

— Якія сорак дзён? Якая царква? — ажно ўскіпеў сярэдні брат, не адрываючыся ад камп'ютара. — Зірні, як я заліхвацкі лупянуў першым стрэлам гэтага тэрмінатара! Бачыў? А вось і гэтаму — кранты! Ха! Ба-бах!

Паехаў Алесь на аўтобусе ў раённы цэнтр, заказаў па бацьку службу ў царкве — і хуценька дамоў дапамагаць жонцы ладзіць памінальны стол, ды вырашыў, перад тым як збяруцца вяскоўцы, падбегчы на могілкі і запаліць свечку на магіле бацькі.

З фотакарткі на крыжы побач з крыжом маці, якая памерла раней, на Алеся глядзеў родны чалавек, які ўсяго сябе аддаваў сям'і, дзецям. І адчуў Алесь сэрцам круглае сіроцтва, і такая туга агарнула яго, што душу апякло агнём нясцерпнага жалю, што захацелася крычаць, не згаджацца з няўмольным законам жыцця і смерці. Алесь, каб не расплакацца, моцна сціснуў рукамі скроні і працягла застагнаў.

Раптам хтосьці асцярожна паклаў яму на плячо руку. Алесь здрыгануўся і, азірнуўшыся, аслупянеў: перад ім стаяў яго бацька.

— Не пужайся, сынок! — ціхім і ласкавым голасам прамовіў ён. — Ты сапраўды бачыш мяне, свайго бацьку. Але перад табой не зусім я, а мая душа, якая набыла абрыс чалавека і якая на працягу сарака дзён пасля смерці здольная і бачыць, і чуць сваіх кроўна родных людзей. Вось я нябачна і быў усе гэтыя дні побач з вамі. Таму нябачна, каб даць вам магчымасць паводзіць сябе так, як падкажуць вам сэрца і ваша сумленне. Сёння — апошні дзень, калі я маю магчымасць вось так наўпрост гутарыць са сваімі дзецьмі.

Алесь не мог паверыць сваім вачам, сваім вушам. Ён чуў, што нібыта душы тых, хто пайшоў з жыцця, нейкім чынам прысутнічаюць сярод жывых людзей, але каб так!.. Ён ледзь павярнуў свой здранцвелы язык:

— Т-тата, я тут адзін... прабач...

— Я усё ведаю, Алеська. Я усё бачыў гэтыя дні і ўсё чуў. Ты, напэўна, пакрыўдзіўся на мяне за вышываную кашулю, але...

— Не, тата, не! — горача ўсклікнуў Алесь. — Я з чыстым сэрцам...

Стары перапыніў сына і працягваў:

— Але вышываная кашуля, у адрозненне ад «Мерседэса» і камп'ютара, захоўвае цеплыню і маёй калісьці жывой душы, і, што самае галоўнае, яна адлюстроўвае душу Беларусі. Насі яе, шануй яе, і ты заўсёды будзеш адчу-

ваць неразрыўную павязь з роднай зямлёй, з людзьмі, сярод якіх жывеш. А гэта — галоўнае багацце ў свеце!

— Дзякуй, тата, я заўсёды буду...

Але Алесь запнуўся і змоўк — таты ўжо не было. Ён крутнуўся на ўсе бакі — нікога. «Ах, як шкада, што я не паспеў сказаць яму, што люблю яго, што яго вельмі не хапае!» — засмуціўся Алесь.

Дамоў ён вярнуўся задумлівы і прыцішаны. Сядзеў за сталом сярод вяскоўцаў моўчкі, нават з братамі ні словам не абмовіўся пра дзівосную сустрэчу з бацькам. «А магчыма, мне гэта толькі падалося», — думаў ён.

Жыццё не стаіць на месцы, і Алесь зноў уключыўся ў няспынны яго рытм. У вольны час, у нядзелю апранаў ён бацькаву вышыванку, садзіўся на лаву ля хаты, браў у рукі гармонік і... дзівіўся сваёй нечаканай здольнасці — быццам сам музычны інструмент нараджаў невядомыя дагэтуль мілагучныя мелодыі. Чуючы дзівосную музыку, вакол Алеся пачалі збірацца вяскоўцы і падпяваць у такт мелодый.

Ах якія нараджаліся песні — надзіва прыгожыя і душэўныя! І ніхто не мог сказаць, чые ж словы, чые вершы кладуцца на Алесеvu музыку. Аўтарамі былі ўсе — кожны па слове, кожны па радку, кожны — па часцінцы душы.

І паляцелі гэтыя песні да суседніх вёсак, а ад іх — далей і далей па ўсёй Беларусі. І ўжо не пыталіся людзі, хто ж аўтар, а называлі песні ласкава — народныя, бо ў іх, як і ў вышыванцы, жыве самабытная душа Беларусі.

А што ж браты? Як живуць яны сёння? Іхнія дзеці і дзеці дзяцей раз'ехаліся ў розныя канцы зямлі і... хто гойсае на «Мерседэсах», не заўважаючы жыцця, хто — не вылазіць з інтэрнэту, але ёсць і такія, хто захоўвае духоўную спадчыну і памнажае яе.

ЗАСЛУЖЫЎ — АТРЫМАЙ!

Генадзь ішоў у школу ў добрым настроі. Урокі ён вывучыў. Ці, дакладней, ён так думаў, што вывучыў. Маці, як заўсёды, паклала ў партфель да падручнікаў штосьці смачнае. Сёння ён нават не спытаўся, што, — вырашыў пазней у школе зрабіць сабе сюрпрыз. Надвор'е стаяла цудоўнае, сонечнае, дарога да суседняй вёскі, дзе знаходзілася школа, была даволі кароткай і пралягала праз лес, які заўсёды выглядаў неяк па-новаму, загадкава.

Раптам Генадзь убачыў ля лясной дарогі сівога дзеда, які сядзеў на пяньку. Хлопчык разгубіўся, нават напалохаўся крыху, бо дзед быў такі старэнькі, што, здавалася, яму сто альбо тысяча гадоў.

Генадзь прывітаўся са старым і паскорыў хаду, але за спінай пачулася:

— Можа б, хлопчык, ты даў старому чалавеку штосьці паесці. Голад з'еў усе мае сілы, няма моцы ісці далей.

— Няма ў мяне нічога! — не азіраючыся кінуў Генадзь. — Ды і часу таксама няма, бягу ў школу!

— Ну, няма дык няма, — сумна пагадзіўся дзед.

Хлопчык падбегам аддаляўся ад старога, але раптам падумаў: «А што, калі дзед — чарадзей? Ува ўсіх казках тых, хто дзяліўся сваёй ежай з чараўнікамі ў выглядзе старых, дзяды шчодро ўзнагароджвалі за дабрыню сэрца... Адкуль тут, у лесе, мог узяцца дзед, які кроку не можа ступіць? Ясна — гэта чарадзей!»

І Генадзь зноў жа падбегам вярнуўся да старога і пачаў хітраваць:

— Прабачце, дзядуля, я ўспомніў, што ў мяне ў партфелі штосьці знойдзецца, каб падтрымаць вашы сілы... Я зараз...

Хлопчык пакорпаўся сярод падручнікаў, дастаў скрутак, які паклала маці, і працягнуў яго старому:

— Вось, дарагі дзядуля, сілкуйцеся на здароўе!

Дзед раскруціў скрутак і ўсклікнуў:

— Во-о, дык тут у цябе ласункі! Дзякуй, унучак! — і дзед з апетытам пачаў есці кавалак пірага з яблыкамі і заядаць цукеркамі.

Генадзь праглынуў слінкі: «Ну вось, плакаў мой пірог... Шкада...»

Стары ўсё даеў, выцер сівыя вусы і яшчэ раз падзякаваў свайму дабрадзею:

— Дзякуй, мілы хлопчык! А цяпер бяжы ў школу, бо спознішся праз мяне.

Генадзь разгублена стаяў і лыпаў вачамі. Ён дрыготкім голасам спытаўся:

— А ў вас што, нічога няма?

— Нічога. А што табе трэба? — здзівіўся дзед.

Генадзь пакрыўджана прамармытаў:

— Ну, там... можа б, меч-кладзянец ці шапка-невідзімка...

— Не, унучак, нічога такога няма, — адказаў стары.

Генадзь крутнуўся і паклыпаў далей, дакараючы сябе: «Захацеў чараўніка... Толькі дарэмна смакату сваю згубіў, як вонкі выкінуў, ды час змарнаваў...»

Прайшоўшы яшчэ крыху, хлопчык цяпер ужо з жахам заўважыў за паваротам дарогі другога дзеда, які зноў жа сядзеў на пяньку, абапёршыся на кіёк. Генадзь у нерашучасці спыніўся, вагаючыся: прамінаць дзеда ці абысці яго па лесе. Ён і падумаць не мог, што гэта адзін і той жа дзед, які быў здольны не толькі мяняць выгляд, але і чытаць чужыя думкі.

Стары заўважыў хлопчыкаву нерашучасць і загаварыў першым:

— Ідзі, галубок, сваёй дарогай. Не бойся мяне.

Параўняўшыся з дзедам, Генадзь пачуў:

— Можа, што паесці ў цябе ёсць, саколiк? Голад адабраў у мяне ўсе сілы.

Хлопчык змiкiцiў, што нiякiх чараўнiкоў у жыццi не бывае, што перад кожным нахлебнiкам не варта ламаць шапку, таму дзёрзка адказаў:

— Няма ў мяне нiчога! А каб i было, я б падумаў, цi частаваць кожнага сустрэчнага, цi самому з'есцi. Вось так, дзядуля!

І Генадзь пашыбаваў далей.

Дзед сумна згадзiўся:

— Ну, няма дык няма... Шкада, а то я б табе прапанаваў меч-кладзенец, абрус-самабор цi вось...

Генадзь не даў дагаварыць старому, крутнуўся, як той флюгер на ветры:

— А ў вас усё гэта ёсць?!

— Чаму не! Для добрага чалавека знайшлося б...

— А я добры! — усклiкнуў хлопчык. — Я вунь дзеда пакармiў, апошняе яму аддаў! Той дзед ведае, што я добры!

— Ну i што той дзед? — спытаўся стары. — Аддзячыў ён табе цi не?

— Якое там аддзячыў! — запаліўся Генадзь. — З’еў і нават «дзякуй» не сказаў!

— Няўжо і не сказаў? — дзівіцца стары.

Генадзь пачырванеў і моўчкі стаяў.

Стары працягваў:

— Атрымліваецца, што ты дарэмна згубіў сваю ежу ды і час змарнаваў?

Генадзь пераступіў з нагі на нагу:

— Атрымліваецца, так...

— Добра, — памякчэў голас дзеда, — я табе аддзячу за таго няўважлівага старога. Што б ты хацеў? Меч?

— Не! Навошта мне меч?! Змея Гарыныча няма, ды сёння столькі розных стралялак, што меч у руцэ будзе толькі замінішчам.

— А што не замінішча? — пачаў удакладняць стары. — Можа, хочаш абрус-самабор? Будзеш есці ўсё, што захочаш, і калі пажадаеш.

— Не! Сёння галодных няма! Вось каб шапка-невідзімка... Я б разлічыўся тады са сваімі крыўдзіцелямі...

— А ты вазьмі вось мой кіёк! — параіў дзед. Хлопчык здзівіўся:

— Навошта мне кіёк? Я ж яшчэ не стары!

— А гэты кіёк незвычайны, — тлумачыць дзед. — Ён будзе тваім надзейным абаронцам. Ты толькі яму скажы: «Заслужыў — атрымай!» — і ён так аддубасіць вінаватага, што той піць папросіць. Ну, згодны?

Генадзь успомніў свайго настаўніка, які ўвесь час, на думку хлопчыка, чапіўся да яго без аніякіх падстаў. Ды і двойкі ён лепіць незаслужана. О-о, яго неабходна правучыць...

— Давайце кіёк! — рашуча заявіў хлопчык і гэтак жа рашуча пакрочыў з ім у школу.

Дзед наўздагон крыкнуў:

— Ён карае толькі вінаватых!

Але хлопчык у адказ толькі махнуў рукой.

На заняткі Генадзь па вядомай нам прычыне спазніўся, таму настаўнік, зноў «без падстаў», зрабіў яму вусную вымову перад усімі вучнямі. А выклікаўшы да дошкі, уляпіў чарговую двойку за дамашняе заданне, якое, на думку Генадзя, было ім вывучана.

Цярпенне ў хлопчыка лопнула, і ён, сеўшы на сваё месца з «цёпленькай» двойкай, ціхенька загадаў кійку: «Заслужыў — атрымай!»

І тут дзедаў кіёк як пачаў дубасіць па спіне свайго новага гаспадара, што той паспяваў толькі войкаць. На шчасце, настаўнік спрытна падскочыў да Генадзя і перахапіў кій.

— Што ты за ражон прыпёр у клас і што ён тут вытварае? Хіба ж можна біць чалавека, тым больш дзіця? Адкуль у цябе гэты кіёк, Генадзь?

— Мне... мне баліць нага, — зноў кінуўся ў хітрыкі хлопчык. — Я ледзь ступаю.

— І ты з хворай нагой ішоў так далёка ў школу? — заклапочана спытаўся настаўнік. — Які ты адказны! Відаць, дарэмна я чытаў табе натацыю за спазненне, прабач. Ды і двойку тваю мы перагледзім... Я ж не ведаў, што ты хворы.

У Генадзя ад сораму ажно вушы гарэлі. Аказваецца, настаўнік зусім не такі блгі!

А педагог працягваў:

— Я зараз папрашу школьнага шафёра, каб ён завёз цябе дахаты. Падлячыся — і прыходзь.

— Не! Не трэба! — запратэставаў Генадзь. — Я сам дайду! І двойку вы мне слухна паставілі! — і Генадзь ледзь не сказаў: «Заслужыў — атрымай!» — але своечасова спахапіўся, бо ведаў, каму кіёк выдасць заслужанае.

Вяртаючыся дамоў, Генадзь спадзяваўся ўбачыць дзеда і вярнуць яму яго кіёк, але дзеда нідзе не было. Генадзь прыхіліў чароўны дарунак да пянька, на якім раніцай сядзеў стары, і ўголос сказаў, быццам дзед стаяў перад ім:

— Я сам заслужу іншае і атрымаю па заслугах, без ласкі чараўнікоў! Вось так, дзядуля!

БОЛЬ

З давён-даўна, са спрадвечных часоў, жыве на зямлі Боль. Звычайны Боль, з якім і сёння амаль кожны чалавек ва ўсім свеце блізка знаёмы. О, як было б добра не сустракаць яго, не ведаць і ўвогуле забыцца, што ён існуе. Але Радасць, Гора, Шчасце і, ліха яго бяры, Боль — нашы спадарожнікі. Як і Любоў да ўсяго добрага на гэтым свеце, і Каханне да кагосьці адзінага ў жыцці.

Так мы і крочым па лёсе, часам забываючыся на гэтых спадарожнікаў, але яны няпроста няўхільна побач з намі і перыядычна напамінаюць пра сябе, яны — у нас, яны — частка нас. Вось і Боль туляецца між людзей і, бадай, часцей за іншае непакоіць нас.

Пастукаўся ён некалі ў адну хатку і на пытанне: «Хто там?» — адказаў:

— Я — Боль. Пусціце пераначаваць. Ноч на падыходзе, дождж лье, як вада з вядра праз рэшата.

Гаспадар запырэчыў:

— Толькі цябе і не хапала! Такого госьця, як ты, ніхто не чакае і ў хату не пускае. Ды і дзяцей у нас поўная хата, самі спім шчыльна, як снапы на возе.

Але адзін хлопчык-падлетак пашкадаваў Боль:

— Тата, можа, пусцім яго да раніцы...

— Што ты, Яначка! Ці ж ты не чуў, што гэта — Боль? Асцерагайся яго!

Боль звярнуўся да Янкі:

— Добры хлопчык! Я ўвогуле не займаю месца, мне трэба толькі ваш дазвол зайсці. Я магу пераначаваць нават у тваёй душы. Гэта так цікава! Хочаш паспытаць?

Не паспеў гаспадар і рот раскрыць, каб прагнаць Боль, як Янка жартаўліва даў згоду:

— Калі ты такі спрытны, калі ласка, заходзь у маю душу.

Пачулася задаволеная:

— Оп-ля! Я ўжо тут! Дабранач!

Гаспадар бразнуў дзвярмі, зачыніў іх на клямку і, паколькі Боль нябачны, вырашыў, што нежаданы госць застаўся на дварэ. Тое ж падумаў і Янка. Загасіўшы лампу, усе леглі спаць.

Раніцай, паснедаўшы, Янка адчуў дагэтуль невядомае ўнутранае хваляванне. Яго штосьці непакоіла, пазбаўляла прывычнай раўнавагі і бесклапотнасці. Ён нібы іншымі вачыма паглядзеў на людзей, на жыццё вакол і ўбачыў раней не бачанае. Дакладней, бачанае, але незважанае ім. Ён заўважыў паншчыну і парабкоўства, прыгон і несправядлівасць, калі тыя, хто ад цямна да цямна працуюць, живуць у галечы і голадзе, а тыя, на каго яны батрачаць, бавяць час у гультайстве і раскошы.

— Што здарылася? Што са мной адбываецца? — усклікнуў Янка. — Што мяне непакоіць?

— Гэта я! — пачуў ён.

— Хто ты? І дзе ты? — спытаў усхваляваны хлопчык.

— Я — Боль! Я ў табе, у тваёй душы. Ты пусціў мяне пераначаваць і цяпер я — Боль тваёй душы.

— Боль маёй душы? — спалохаўся Янка. — Атрымліваецца, што я хворы?

— Не, Яначка! Хворыя тыя, у каго душа не баліць, хто не бачыць і не адчувае чужога гора, хто не ведае, ёсць у яго душа ці не. Праз мяне, праз Боль тваёй душы, у цябе адкрыліся вочы на неўладкаваны і жорсткі свет. Дзякуючы мне ты хутка ўсвядоміш сваё прызначэнне

і будзеш праз свае творы і песняром, і змага-
ром за лепшую долю Беларусі.

— Дык я першы, у кім ты пасяліўся, каго ты
абудзіў? — схамянуўся Янка.

— Не, Яначка! Я наведваю душы многіх
людзей, ды не ўсе адгукаюцца на мяне,
а магчыма, і не жадаюць звяртаць увагі на
Боль сваёй душы. Так ім жыць значна лягчэй.
Але ўсё ж свет рухаецца наперад дзякуючы
тым, чые душы прымаюць мяне.

— А хто адгукнуўся табе да мяне?

— Да цябе? Вельмі многа, — адказаў
Боль. — Напрыклад, адгукнуліся калісьці тво-
рамі і сваёй грамадзянскай дзейнасцю
Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Ян Чачот, Ян
Баршчэўскі, а яшчэ былі такія славуць асобы,
як Адам Міцкевіч і Уладзіслаў Сыракомля.

Іх лічаць польскімі пісьменнікамі, але
яны беларускага паходжання. Той жа Міц-
кевіч нарадзіўся ў Навагрудку і ганарыўся
заўсёды тым, што яго лірыка і эпас грунтую-
цца на беларускасці, якую ён насіў у сваім
сэрцы па жыцці. Сваё любімае возера Сві-
цязь ён рамантычна ўяўляў толькі з русал-
камі на беразе.

Сыракомля вельмі добра ведаў белару-
скі сялянскі побыт, быў адданы яму душой
і ў сваіх творах з любоўю апяваў жыццё вяс-

коўцаў. І ўвогуле, яго паэтычныя творы прасякнуты духам Беларусі.

Янка як зачараваны слухаў расповед Болю, цяпер ужо — Болю сваёй душы. А той працягваў размову з юнаком:

— Ты, Яначка, пачуеш яшчэ шмат славурых імёнаў твайго часу, якія загучаць на ніве адраджэння Беларусі, — і Максіма, і Якуба, і многіх іншых.

— А як усё гэта адбываецца? — насцярожыўся Янка. — Ты наведваеш душы згаданых асоб, а затым пераходзіш у іншыя? Ты іх пакідаеш пры жыцці? Душа ж без цябе перастае балець. Так?

— Не, Яначка, не так! Мне дастаткова абудзіць душу чалавека, і яна застаецца жывой назаўсёды. Ты, аднойчы гукнуўшы мяне, не засмучайся, не пачуўшы майго адказу. Табе адгукнецца твая душа...

І ўспрымаў з тае пары Янка жыццё сваім чулым сэрцам, і прапускаў праз сваю абуджаную душу падзеі свайго часу і лёсы сучаснікаў. І нараджаліся з-пад яго пяра творы, поўныя душэўнага Болю і непахіснай Веры ў светлую будучыню.

ЧАРОЎНАЯ КНІЖКА

Сцёпка сядзеў на лаўцы ў гарадскім парку і чакаў сяброў, каб вырашыць з імі, як больш цікава бавіць вольны час. Былі летнія канікулы, і гэтага часу, здавалася, хоць адбаўляй. Але так толькі здавалася. Час — хуткапынны, і лета ў яго патоку — як кропелька ў акіяне. Тым больш што Сцёпка меў запазычанасць перад школай — не знайшоў узаемапаразумення з гісторыяй. Вось восенню вымушаны будзе пераздаваць яе. «Але ж гэта ажно восенню, — цешыў сябе думкай хлопчык. — Калі яна яшчэ будзе!»

Раптам побач са Сцёпкам села старэнькая бабуля і пільна паглядзела на свайго суседа па лаўцы. Ён, як мага непрыкметней, асцярожна адсунуўся далей ад гэтай старой.

— Адпачываеш? — спыталася яна.

Сцёпку падалося, што ён у кабінэце ўрача перад рэнтгенапаратам.

— Ага... — няўпэўнена адказаў хлопец.

— Канікулы? — зноў коратка спыталася бабуля.

— Ага... — гэтак жа коратка адказаў ён.

— А поспехі якія ў вучобе? Пэўна, выдатнік? — працягваў дапытвацца «рэнтгенапарат».

Сцёпка замест адказу хацеў устаць і пайсці прэч, але не мог крануцца — штосьці ўтрымлівала яго, быццам ён быў шрубком, а лаўка — магнітам.

— Дык выдатнік ці не? — перапыталася старая.

— Выдатнік, — схлусіў Сцёпка.

— Альбо серадняк? — дапытвалася яна.

— Серадняк... — адказаў Сцёпкаў язык без дазволу гаспадара.

— Ці ўсё ж ты з тых, хто адстае? — з усмешкай удакладніла ўедлівая старая.

Гэта ўсмешка раззлавала хлопчыка:

— Ну, з тых! Я, калі хочаце, у хвасце! А вам што?.. Вы хто — настаўніца на пенсіі ці былы міліцыянер?

— Я — добрая фея!

— Ха! Яшчэ што скажаце! — цяпер ужо ўсміхнуўся Сцёпка. — Ці ж такія феі бываюць? Вы ж зусім старэнькая!

— А я — састарэлая фея, — удакладніла бабуля. — Усё і ўсе ў гэтым свеце старэюць. І ты, галубок, састарэеш.

— А як вы дакажаце, што вы сапраўдная фея? — недаверліва спытаўся Сцёпка.

— А вельмі проста! Ты дрэнна ведаеш гісторыю, цябе чакае восенню пераэкзаменаўка... І цябе завуць Сцёпка. Так?

— Гэта яшчэ не доказы! — рашуча не паверыў хлопчык. — Я адразу здагадаўся: вы — настаўніца на пенсіі і бываеце ў нашай школе, вось і ведаеце пра мяне штосьці...

Старая моўчкі загадкава ўсміхнулася.

Раптам Сцёпка падсунуўся бліжэй да сваёй, як ён лічыў, даставалы:

— А калі вы сапраўдная фея, зрабіце так, каб я быў самы разумны ў класе! Што, слабо?!

— Зраблю! — упэўнена адказала старая. — Дапамагу табе, але і ты дапамагай мне ў гэтым чараўніцтве.

— Як? Я на ўсё згодны! — ускочыў з месца хлопчык.

Старая падумала і таямніча абвясціла:

— Ёсць чароўная кніжка... Праўда, адшукаць яе будзе цяжка, але пры настойлівасці ты знойдзеш...

— Дзе яе шукаць? Дзе? — запаліўся Сцёпка. — Я гатовы ісці хоць за край свету!

— Навошта так далёка? Я гэту кніжку бачыла на мінулым тыдні ў гарадской бібліятэцы... Нават гартала яе старонкі, а вось на якую паліцу і ў якой зале паклала — не памятаю.

— А што, і феі ходзяць у бібліятэку? Навошта? — здзівіўся хлопчык.

— Ходзяць! Яшчэ як ходзяць! Чараўніцтва — гэта таксама навука, а навуковыя веды патрабуюць пастаяннага падмацоўвання.

— Я тую кніжку знайду! — запэўніў бабулю Сцёпка. — Скажыце толькі, як яна называецца.

— А вось назвы яе я і не ведаю, — развяла рукамі старая. — Я на вокладку не звяртаю ўвагі, а наталяю душу зместам. Ты, Сцёпачка, таксама не звяртай увагі на кніжныя вокладкі, а разгортвай кніжку і чытай.

— А як я даведаюся, што напаткаў менавіта чароўную кніжку?

— Табе падчас твайго чытання падкажа сэрца, — патлумачыла старая. — Бяры з паліцы па парадку кніжкі, разгортвай іх і чытай старонку-дзве. Маўчыць сэрца — бяры новую кніжку і чытай. Зноў маўчыць — тады чытай чарговую кніжку. Лета наперадзе, часу шмат — да восені абавязкова трапіш на чароўную кніжку і станеш самым разумным вучнем у сваім класе, а магчыма, і ва ўсёй

школе. А цяпер — бывай, саколік! — і старая паціху паклыпала па паркавай дарожцы.

Сцёпка сядзеў разгублены і засяроджаны адначасова... Верыць ці не чутаму? Няўжо корпацца ўсё лета ў бібліятэцы? Там жа тысячы кніг! Не!.. Але ж вельмі хочацца здзівіць усіх сваімі ведамі і розумам.

Сцёпкавы развагі прыпынілі яго сябры-аднакласнікі:

— Ты ўжо тут! Гайда на карусель! А потым у футбол паганяем!

Сцёпка нечакана для сябе адмовіўся:

— Не, пацаны, гуляйце без мяне... Мне трэба ў бібліятэку...

— Ты што, з мазгамі не ў ладах? — здзівіліся сябры. — Пачакае твая гісторыя да восені. Гайда, Сцяпан!

— Не! — рашуча ўстаў Сцяпан і гэтак жа рашуча падаўся ў бібліятэку.

Ён нават заплюшчваў вочы, калі браў з паліцы кніжку, каб не бачыць яе назву, разгортваў старонкі і пачынаў чытаць. Траплялася рознае — і цікавае, і не зусім, і пазнавальнае, і прыгодніцкае, але кожнае па-свойму карыснае. Толькі вось сэрца пакуль нічога не падказвала.

Ён кожны дзень наведваў бібліятэку і ўжо пачаў прыходзіць сюды не па ўласным прыму-се, а з цікавасцю. Перад ім адкрываўся свет

ведаў і спасціжэння чагосьці новага. Хлопчык часам забываўся на тое, што шукае нейкую асобую кніжку — усе яны былі яго сябрамі, яго суразмоўцамі.

Але аднойчы, разгарнуўшы чарговую кніжку, Сцёпка не мог адарвацца ад напісанага і, што галоўнае, адчуў светлае хваляванне сэрца.

— Гэта яна! Яна — чароўная кніжка! — усклікнуў ён, звяртаючы на сябе ўвагу ўсіх, хто быў у бібліятэцы. — Сэрца мне падказала!

Упершыню за апошні час Сцёпка зірнуў на вокладку і прачытаў назву кніжкі: «Гісторыя роднага краю».

Восенню пры пераэкзаменацыі Сцёпка атрымаў адзнаку «выдатна», а пасля пачатку новага навучальнага года класны кіраўнік у прысутнасці ўсіх вучняў класа з павагай адзначыў:

— Адчуваецца, Сцяпан, што летам ты шмат папрацаваў над сабой. Сваімі ведамі і светапоглядам ты вылучаешся з усіх сваіх аднакласнікаў. Малайчына!..

Але Сцёпку ўвесь час непакойць думка: «Хто ж яна, тая таямнічая суразмоўніца ў парку? Фея ці вельмі разумная бабуля?»

ПРАМАЯ ДАРОГА

Ішлі аднойчы са школы дзесяцігадовыя сябры Вова, Мікола і Алесь. Быў цудоўны восеньскі дзень, калі дрэвы яшчэ не скінулі сваёй шыкоўнай залачнай вопраткі. Дарога ад вёскі да вёскі была добра знаёмая, не адзін раз ходжаная.

Раптам сябры спыніліся і здзіўлена пераглянуліся. Месца, дзе яны апынуліся, было незнаёмым. Дарога, па якой можна было з завязанымі вачамі крочыць ад дому да школы і назад, раптам зрабілася непазнавальнай і разбегалася ў трох напрамках. На раскрыжаванні ляжаў вялізны камень, на якім было штосьці напісана. Сябры наблізіліся да яго і прачыталі: «Направа пablудзіш — вучыцца не будзеш, налева падасіся — смакаты

і ласункаў наясіся, а прама пойдзеш — знойдзеш...»

Але далей, пасля шматкроп'я, не было ні слова. Узрушыліся хлопчыкі, захваляваліся.

— Цур, я направа пайду! — усклікнуў Вова. — Я больш за ўсё на свеце не люблю вучыць урокі. І хто іх толькі прыдумаў?

— Прабачце мяне, сябры, але нікому не саступлю дарогу, якая вядзе налева! — рашуча заявіў Мікола і праглынуў слінкі. — Я вельмі люблю смакату і ласункі! Мне нават у сне есці хочацца.

— А што ж там, у тым «прама»? — пасля невялікай паўзы завагаўся Вова. — Цікава! Магчыма, там штосьці неверагоднае ды нябачанае намі?..

— А калі там Змей Гарыныч ці Кашчэй Бессмяротны затаіўся? — запырачыў Мікола. — Толькі туды нос ткнеш, а яны тваю галаву — хрум! — і забудзься, як цябе звалі. Не! Мяне не спакусяць ніякія там прыгоды — я выбраў смакату. Пакуль, пацаны, я пайшоў! — і Мікола рашуча падаўся налева.

— Ты прабач, Алесь, але і я пакідаю цябе, — павінаваціўся Вова і са злосцю зашпурнуў партфель з падручнікамі ў кусты. — Болей вы мне не спатрэбіцеся!

І Алесь застаўся адзін.

Малева подасіся,
смакаты чаясіся

Направа прыблудзіш,
вучыцца не будзеш
прама пойдзеш..... зможэш

— Прама дык прама! — падбадзёрыў ён сябе і борзда пайшоў па прамой дарозе.

Ці доўга ішоў, ці не, а дарога яго прывяла... Алесь вачам сваім не верыў — ён без прыгод і дзівосаў, якія спадзяваўся ўбачыць на таямнічай прамой дарозе, прыйшоў дамоў, дзе яго, як заўжды, сустрэла маці. Алесь кінуў партфель з падручнікамі на лаву, супакоіў маці: «Мамачка, я потым паем!» — а сам пабег да сваіх сяброў Вовы і Міколы. Дзе яны? Што з імі? Але сябры былі ўжо таксама дома і беглі да Алеся даведацца, дзе ён і што з ім.

Сябры сустрэліся на вуліцы, быццам і не расставаліся. Пачулася расчараванае:

— Вось табе «пойдзеш направа, пойдзеш налева...»! Камень — нейкі манюка!

Больш за ўсіх абураўся Мікола:

— Дзе тыя ласункі? Дзе тая смаката? Я ўсю дарогу слінкі глытаў, усе вочы праглядзеў — нідзе ні цукерачкі, ні табе снікерса!

Тут Міколу гукнула маці:

— Сыноч, Міколка! Ідзі хутчэй дамоў, я табе пірожных і цукерак у краме накупіла! Хутчэй!

— Ура! — закрычаў Мікола, і яго нібы сазьмула ветрам.

Вова і Алесь здзіўлена пераглянуліся.

— Вось табе і камень-манюка, — выдыхнуў Вова. — Шанцуе гэтаму абжору. А мне дык

прыйдзецца вяртацца ды шукаць партфель з падручнікамі. Відаць, ад урокаў мне не адкруціцца...

Нечакана пачуўся голас Вовінай маці:

— Валодзечка, сыночак! Ідзі паеш ды адпачні ад вучобы. Дарэмна толькі мазгі сушыш! Мы з тваім бацькам малапісьменныя, а ў нас і свінні водзяцца, і гаспадарка не горшая за іншых, і капейчына ёсць. Былі б рукі ды ногі, а вучыцца паспееш.

Вова пераможна бліснуў вачыма, засвяціўся ўвесь як медны гузік:

— Заўтра па мяне не заходзь, я ў школу не пайду! — і ён уперавалку падаўся ў сваю хату.

Алесь зноў застаўся адзін.

«Дзіўныя справы адбываюцца», — падумаў ён і таксама пайшоў дамоў, каб крыху падсілкавацца і сесці за ўрокі.

Ішоў час. Вова кінуў школу, пагульваў ды біў лынды. Мікола працягваў вучыцца разам з Алесем, але зрабіўся круглы, як гарбуз.

— Мне мая мамачка кожны дзень купляе ці торт, ці пірожныя, ці цукеркі, асабліва за добрыя адзнакі ў дзённіку, — пахваліўся ён, дастаючы з партфеля чарговую смакату.

Яго нават ад уроку фізкультуры вызвалілі, бо ён не мог выканаць самае простае фізічнае практыкаванне. І што самае сумнае — ён працягваў таўсцець і круглець.

Алесь, як і ўсе дзеці яго ўзросту, любіў і ў футбол паганяць, і спякотай даць нырца ў рэчку, і ў лес у грыбы збегаць, і бацькам дапамагчы, але на першым месцы ў яго жыцці была прага да ведаў. Нездарма ў пятым класе на абласной алімпіядзе па матэматыцы ён заняў першае месца.

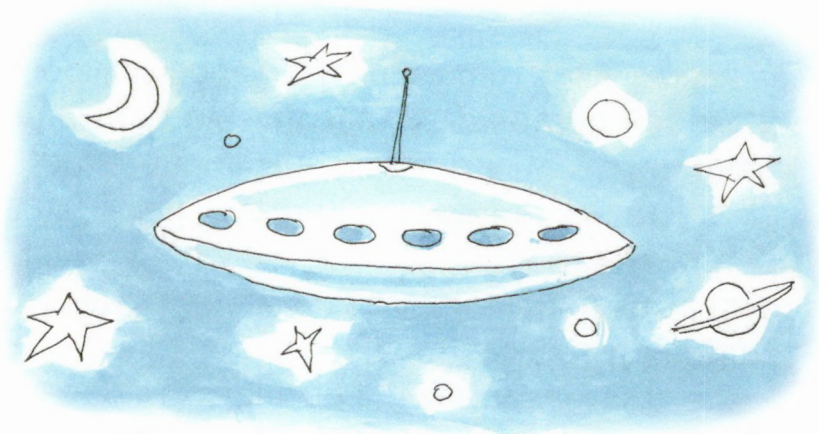
Са сваімі даўнімі прыяцелямі Вовам і Міколам ён працягваў сябраваць. Вову пачалі зваць невукам, і гэта моцна яго крыўдзіла, бо нагадвала, што партфель з падручнікамі чакае ў кустах. Да Міколы прырасла мянушка «Мікола — пузатае кола», што таксама яму вельмі не падабалася.

— Алесь, — звярнуліся яны да сябра, — што зрабіць, каб пазбавіцца клінаў?

Алесь не вагаючыся адказаў:

— Ідзіце па жыцці прамой дарогай!

СТАСІК І ІНША ПЛАНЕЦЯНЕ

Першы дзень пасля летніх канікулаў на-стаўніца вырашыла прысвяціць своеасаблі-вай справаздачы вучняў на тэму «Як я пра-вёў летнія канікулы». Кожны па жаданні мог падзяліцца ўражаннямі, назапашанымі за лета. Ахвотнымі былі ўсе вучні, бо ва ўзросце 9–10 гадоў нават дробныя падзеі ўспрыма-юцца як штосьці вельмі незвычайнае, што магло адбыцца толькі з табой.

Дзяцей асабліва радавала, што такая справаздача будзе вусная. Можна будзе за-даваць пытанні, устаўляць у расповед жарты і, што самае галоўнае, у адрозненне ад пісь-мовай работы, не трэба думаць пра правапіс і абрыдлыя памылкі.

І вось першы ўрок пачаўся. Настаўніца раскрыла класны журнал і стала па чарзе называць прозвішчы вучняў. Кожны расказваў штосьці сваё, але гэтыя аповеды часта паўтараліся, бо многія вучні ездзілі са сваімі бацькамі адпачываць да мора, хто — у летнія лагеры, было нямала такіх, якія адпачывалі ў вёсцы ў сваіх бабуль.

Вядома ж, цяжка знайсці ля мора ці ў вёсцы нешта сваё, асаблівае. У асноўным: купаўся, загараў, хадзіў на экскурсію. А ў тых, хто адпачываў у вёсцы: хадзіў на рыбалку, у лес у ягады, ездзіў на кані і абавязкова піў сырадой.

Калі ж пасля чарговага перапынку настаўніца назвала прозвішча Стасіка, ён устаў, па-даросламу адкашляўся і пачаў:

— Клыра выт азлот перлістра ду-у, ялтон экліб маліжна...

Усе дзеці разявілі раты ад пачутага, а настаўніца ўсклікнула:

— Стасік, пачакай! Спыніся! Што гэта за мова такая?

Стасік вінавата пляснуў далонню сабе па лбе:

— Прабачце, Аліна Паўлаўна! Я ж забыўся вас папярэдзіць, што мяне напачатку лета ўкралі іншапланецяне.

— Што-о-о? — выцягнула шыю настаўніца. — Якія іншапланецяне? Ты што, жартуеш?

— Мне не да жартаў, Аліна Паўлаўна. Я столькі перажыў! — уздыхнуў Стасік.

— Ну і як гэта адбылося? — недаверліва спыталася настаўніца. — Можа, ты лепш пісьмова выкладзі свае прыгоды ці свае... фантазіі на імя дырэктара школы?

— Не! Не! Няхай раскажа! Мы хочам паслухаць, — загаманілі вучні. — Дазвольце, Аліна Паўлаўна!

— Што ж, раскажвай, — без асаблівай ахвоты дала згоду настаўніца. А потым спыталася: — Дык гэта ты на іх мове пачаў з намі гаворку?

— Так, на іхняй мове.

— Слухаем, працягвай, Стасік, толькі цяпер на нашай, беларускай мове, — удакладніла настаўніца.

Стасік працягваў:

— Па сутнасці, я сам паспрыяў таму, каб трапіць да іх у палон. Пабег я аднойчы ў лес у суніцы. Збіраю ягадку за ягадкай, пераходжу ад адной чырвонай лапіны ягад да другой — няма калі галаву падняць, агледзецца. Калі ж дазбіраў поўны гляк суніц, з асалодай выпрастаў спіну і заўважыў на ўскрайку лесу штосьці дзіўнае. Спачатку падумаў, што гэта аўтобус стаіць, які прывёз турыстаў адпачы-

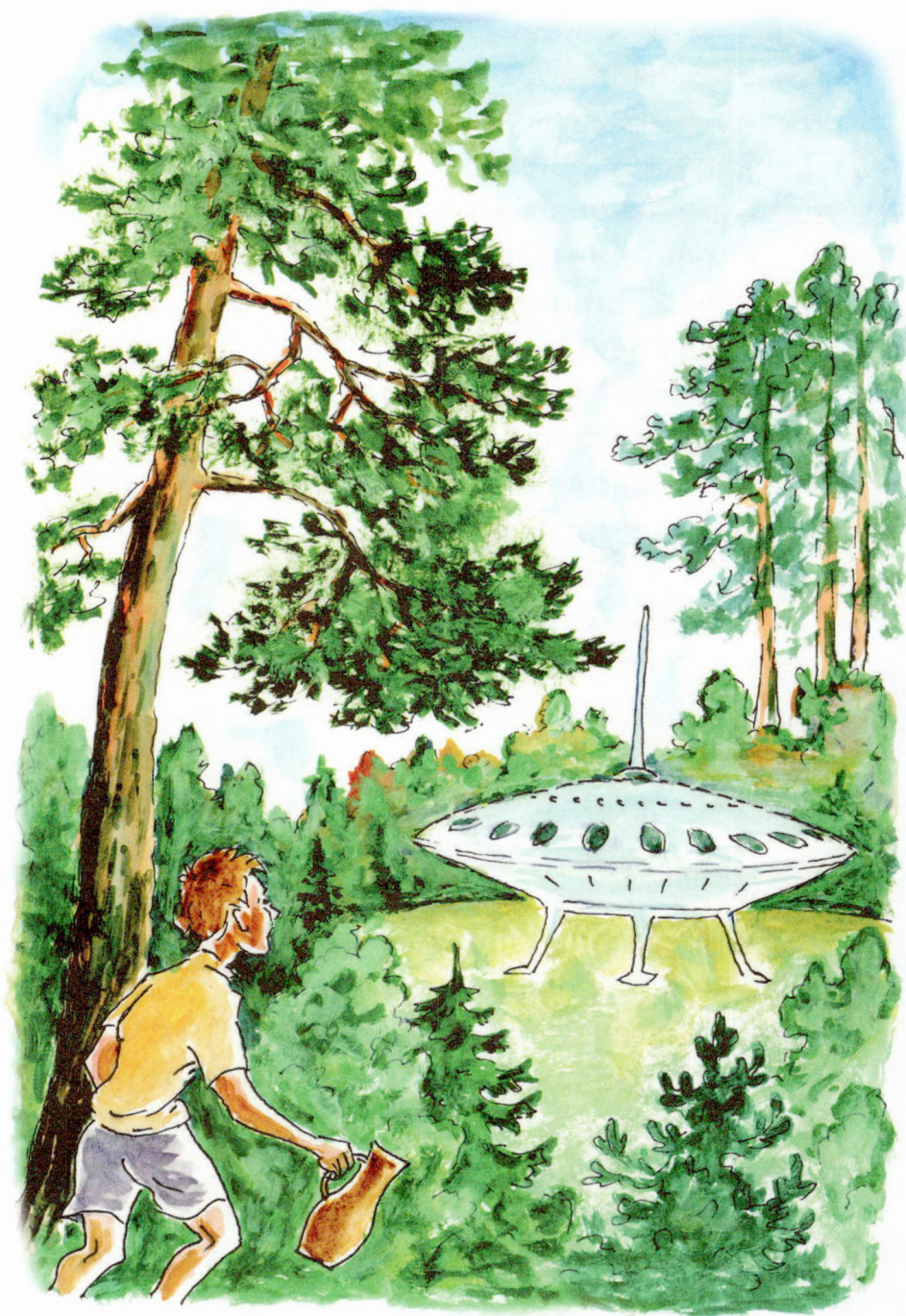
ваць. Як прыгледзеўся — ледзь глячык з суніцамі не выпусціў з рук. Гэта была талерка... Не тая, з якой мы ядзім суп, а сапраўдная іншапланетная талерка, срэбнага колеру, з невялікімі акенцамі-ілюмінатарамі.

У мяне ажно дыханне захапіла ад такога відовішча. Страху не было, з'явілася толькі адно жаданне — падысці бліжэй і дэталева разгледзець гэты карабель, каб потым мелася што расказваць усім знаёмым. Цікаўнасць, як магніт, цягнула мяне да невядомага дзіва, і ногі, здавалася, самі вялі мяне ўсё бліжэй і бліжэй да іншапланетнай таямніцы.

Раптоўна думка разанула па маіх напружаных нервах як нажом: «А дзе ж яны, гаспадары талеркі? Якія яны? Варожыя ці дружалюбныя?» Вось тут страх спыніў маё набліжэнне да застылай невядомасці.

Я доўга стаяў і вагаўся: набліжацца ці не. Нідзе не чулася ні шоргату, ні гуку — нават птушкі перасталі спяваць. Тут я заўважыў, што дзверы-люк у пасудзіну адчынены, і магніт цікаўнасці зноў пацягнуў мяне ўперад. І не проста ўперад, а ў сярэдзіну талеркі. На дыбачках, ледзь дыхаючы, я пракраўся ў гэты міжпланетны апарат, а там — нікога.

Агледзеўся... На нейкіх панэлях міргалі рознакаляровыя лампачкі, свяціліся ўсялякія

экраны, штосьці высвечвалася і тухла. Уся талерка ўсярэдзіне падзелена на мноства асобных кабін з крэсламі і ляжанкамі. На шматлікіх паліцах — мудрагелістая апаратура. Я забыўся нават, дзе я і што са мной.

Пакуль я, разявіўшы рот, разглядаў усю гэту таямнічасць, у дзвярах з'явіліся яны... Я абмёр ад жаху. Думка-маланка загадала: «Уцякай!» — але ногі і рукі не слухаліся. Ды і куды было бегчы, калі ў дзвярах шчыльна стаялі чатыры чалаве... прабачце, не чалавекі, а іншапланецяне.

Убачыўшы, што я не кратаюся і не раблю спробы ўцячы, яны, відаць, падумалі, што я сам, добраахвотна прыйшоў да іх і вырашыў з імі застацца. Таму яны ветліва штосьці незразумелае залапаталі.

Я, нягледзячы на смяротны жах, адзначыў, што яны не зялёныя, як пра іх пішуць, а, наадварот, чырвоныя, як спелыя памідоры. Росту яны былі значна меншага, чым нашы дарослыя людзі, таму, калі я нарэшце ўстаў, каб павітацца, мы былі роўныя — плячо ў плячо...

Настаўніца раптоўна папрасіла:

— Можа б ты больш коротка раскажаў, Стасік. Пасля заканчэння твайго расповеду ў нас, пры неабходнасці, будзе магчымасць задаць табе пытанні, штосьці ўдакладніць. Згодны?

— Згодні, — адказаў хлопчык і працягваў: — Карацей, дзверы зачыніліся, адзін з іх сеў за пульт кіравання, і мы паляцелі.

Пра тое, што талерка ляціць, і вельмі хутка, я здагадаўся, зірнуўшы ў ілюмінатар. Хоць было ўражанне, што мы стаім на месцы, Зямля аддалялася імкліва і праз нейкую хвіліну ператварылася ў кропку і ўвогуле знікла. Трое іншапланецян, не занятых кіраваннем талеркай, штосьці мне тлумачылі, балбаталі па-свойму. Але, убачыўшы, што я нічога не разумею, надзелі мне навушнікі, і — дзіва! — я пачаў разумець іх мову, быццам усё жыццё толькі на ёй і размаўляў.

Адзін з іх дружалюбна мне сказаў:

— А ты малайчына, што вырашыў далучыцца да нас, — паслужыш міжпланетнай навуцы.

Я здзівіўся: які я навуковец?! Але той працягваў тлумачыць:

— Мы з цябе на клетачным узроўні выведзем новы від міжпланетнай істоты. Ганарыся гэтым!

— Што-о-о? — ускочыў я. — Як? Навошта? Не хачу! — пратэставалі ўсе мае клеткі. — Я ў раннім маленстве хварэў на жаўтуху. Ваша істота будзе хваравітай!

— Не будзе, мы ўсё прадугледзім, — супакойваў мяне «чырвоны памідор».

Тады я пачаў маніць і хітраваць:

— Ваша істота будзе някемлівай...

Настаўніца ўсміхнулася:

— Не надта ты ўжо і маніў...

Стасік працягваў:

— Тым часам пачало цямнець, і хутка чарната акружыла нас з усіх бакоў.

— Гэта што, так хутка надышла ноч? — здзівіўся я.

— Не, гэта мы вылятаем з вашай Сонечнай сістэмы. Промні вашага Сонца не далятаюць сюды, таму, пераадолеўшы міжсістэмную пустэчу, мы хутка дасягнём нашай Сонечнай сістэмы. У нас сваё Сонца і свая галактыка, пра якую жыхары вашай планеты нават не падазраюць.

Я пацікавіўся:

— А чаго вы прыляталі на Зямлю?

— Гэта — тайна, — коратка адказаў адзін з іх.

— А як завецца ваша планета? — зноў пацікавіўся я.

— Хоць ты ўжо не вернешся на сваю Зямлю, — адказаў той жа іншапланецянін, — на ўсякі выпадак дай слова, што ніколі нікому не агучыш назву нашай планеты і галактыкі.

— Даю піянерскае слова, — урачыста запэўніў я.

І яны назвалі сваю планету і сваю галактыку.

— І як яна называецца, гэта планета? — спыталася Аліна Паўлаўна.

— Прабачце, Аліна Паўлаўна, але на мне ляжыць міжпланетная адказнасць за маё піянерскае слова.

Настаўніца супакоіла Стасіка:

— Разумею, разумею...

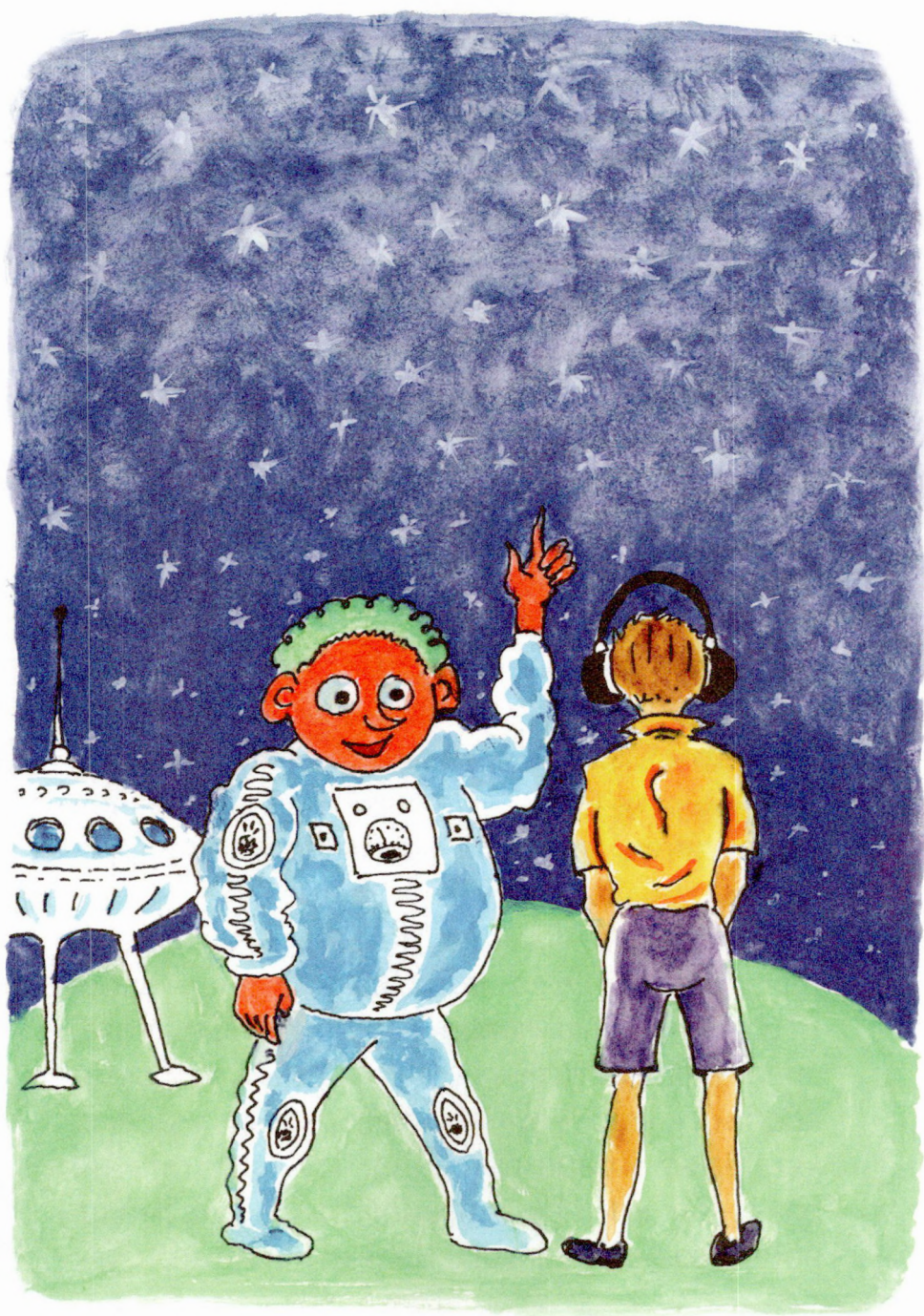
А Стасік працягваў:

— Раптам пачалося штосьці падобнае да раныцы. Рабілася відней і відней.

— Вось пачынаецца наша Сонечная сістэма! — абвясціў адзін з касманаўтаў. — Хутка будзем дома!

Прайшло па маіх падліках некалькі гадзін, як я трапіў у гэтую іншапланетную пастку, а мы ўжо ў іншай Сонечнай сістэме. Здрава! У той жа час я сумна адзначыў, што гэта «здрава» занесла мяне ад дому ў такую неверагодную далеч і, хутчэй за ўсё, назаўсёды. Я ніколі не ўбачу ні бацькоў, ні сяброў, ні нашай утульнай Зямлі... Слёзы мімаволі пацяклі з маіх вачэй, і гаспадары талеркі расцанілі іх як слёзы радасці ад слоў «мы хутка будзем дома».

Нарэшце зусім развіднела, і ўверсе паказалася іхняе Сонца. Яно было жоўтае, як

яечны жаўток, а неба было светла-лімоннага колеру.

— Вунь! Вунь наша планета! — паўскоквалі «чырвоныя памідоры», паказваючы на кропку, якая імкліва набліжалася да нас, хаця гэта мы імчалі да яе.

Усе, і я ў тым ліку, прыліплі да ілюмінатараў. Хуткасць касмічнага карабля пачала сцішацца, затым ён завіс над гэтай планетай і павольна спусціўся на яе. Іншапланецяне пачалі абдымацца, віншаваць адзін аднаго з заканчэннем пералёту. Страсянулі за плечы і мяне, выказваючы гэтым, што я для іх свой.

Калі мы па трапе спусціліся на планету, першае, што мяне ўразіла, — гэта колькасць падобных талерак вакол. Яны стаялі ля кожнага дома, відаць, у кожнай сям’і была такая талерка, толькі меншых памераў. Пазней я даведаўся, што такія лятальныя апараты ў іх замест машын.

І галоўнае, ад чаго нельга было адвесці вачэй, — гэта ўсё наваколле. Уявіце сабе: зямля зялёнага колеру, неба — лімоннага, дрэвы сінія, а жыхары — чырвоныя. Усё мела асобны колер — дамы, рэчкі, нават уласныя лятальныя апараты. Здавалася, што гэта не рэальная краіна, а па-майстэрску размаляваны казачны мультык. Вельмі прыгожа!

Уразіла і тое, што нас ніхто не сустракаў, акрамя двух, як я зразумеў, адказных службовых асоб. Пэўна, міжпланетныя палёты ў іх — звычайная справа. Ubачыўшы мяне, службовыя асобы і касманаўты адышлі ўбок і пра нешта доўга размаўлялі. Я здагадаўся, што яны вырашаюць далейшы мой лёс. Я быў упэўнены, што мяне ізалююць, але адзін з чыноўнікаў падышоў да мяне і сказаў:

— Будзеш жыць пакуль у маім доме, з маёй сям'ёй, а потым вырашым, што з табой рабіць.

Ён быў упэўнены, што мне няма куды ўцякаць, ды і касманаўты, пэўна, далажылі яму, што я добраахвотнік.

Так я апынуўся ў яго сям'і. Мне пашанцавала — у яго акрамя жонкі была і дачка, прыкладна майго ўзросту. Звалі яе Кісатс — дзіўнае імя. Але, калі я ўдумаўся ў яго сэнс, ажно ўзрушана закрычаў:

— Кісатс, дык мы з табой цёзкі!

Яна здзівілася яшчэ больш за мяне:

— Якія ж мы цёзкі? Я — Кісатс, ты — Стасік.

— А ты прачытай сваё імя наадварот! Альбо маё прачытай наадварот! Разумееш? Во здорава — жылі мы з табой за мільярды кіламетраў адно ад аднаго, а нашы бацькі далі нам адно імя!..

Так пачалося маё жыццё на той далёкай планеце. Я хачу паўтарыць, што мне вельмі пашанцавала з Кісатс. І не толькі таму, што яна была добрамыслівая і разумная дзяўчынка, але і таму... Далей вы самі даведаецеся, чаму.

Яна расказала мне, што яе бацька займае ў дзяржаве высокую пасаду, што такіх школ, як у нас, у іх няма. Яны, дзеці, аб'яднаны агульнай сістэмай адукацыі праз глабальную сетку відэаінфарматызацыі. Гэта штосьці падобнае да нашага інтэрнэту. У адведзены час дзеці праз хатнія індывідуальныя міні-сістэмы падключаюцца да глабальнай відэа-сетцы, атрымліваюць заданні ад настаўнікаў, дыскутуюць між сабой і з тымі ж настаўнікамі, удзельнічаюць у навучальным працэсе да атрымання неабходнага ўзроўню адукацыі.

Кіраванне дзяржавай і дзяржаўнымі ўстановамі ажыццяўляецца таксама праз глабальную сетку інфарматызацыі. У дзяржаве, а яна адна на ўсёй планеце, няма арміі, няма зброі — адпаведна, няма і войнаў, таму ўсе намаганні і сродкі накіроўваюцца на навукова-сацыяльныя праграмы. За кошт гэтага жыхары той планеты дасягнулі небывалых навукова-тэхнічных і сацыяльна-эканамічных вышынь.

Стасік зрабіў невялікую паўзу і ўдакладніў:

— Пра ўсё гэта і многае іншае я даведаўся ад дзяўчынкі ў першы дзень майго знаходжання ў гэтай сям’і. З яе слоў я і пераказваю вам усё гэта, ды і далей буду спасылацца на яе.

Але мяне вельмі непакоіла тое, што я ў гэтым доме часова, што хутка магу апынуцца невядома дзе, адрэзаны інфармацыйна і фізічна ад усяго і ўсіх. І ўсё ж па-сапраўднаму мяне палохала заява аднаго з іншапланецян падчас палёту, што з мяне на нейкім клетачным узроўні створаць нейкую істоту. Істоту створаць, а са мной што будзе? Ці буду я ўвогуле?

Пра свае перажыванні я раскажаў Кісатс. Яна спахмурнела:

— Не хачу цябе, Стасік, палохаць, бо дакладна сама ўсяго не ведаю, але, думаю, што з клетак твайго арганізма, а іх у кожнага вельмі шмат, будуць рабіць спробу стварыць кагосьці... Для чаго — не ведаю. Я нешта чула ад свайго таты: прывозілі аднекуль некага, але той эксперымент прайшоў няўдала... Я сама баюся за цябе, Стасік.

Я пахаладзеў:

— А што ж рабіць, Кісатс?

— Не ведаю... Лепшае, што можна было б зрабіць, — гэта ўцячы. І не адкладваючы,

пакуль тваю часовую свабоду не абмежавалі нейкай закрытай тэрыторыяй ці памяшканнем.

— Як уцячы? Куды? — не зразумеў я.

— Туды, адкуль прыляцеў, — адказала дзяўчынка. — Гэта твой адзіны шанц, і няма гарантыі, што яго ўдасца выкарыстаць.

— Што ты маеш на ўвазе? — зноў не зразумеў я. — Які шанц? Дзе ён?

— Карабель, на якім ты прыляцеў, — вось твой шанц.

Я разгубіўся:

— А як я на яго патраплю? Ён жа ахоўваецца. І хто ім будзе кіраваць? А потым... я вельмі хацеў пабачыць ваш горад, адчуць ваша жыццё. Я ж, акрамя яго агульнага выгляду з ілюмінатара, нічога не бачыў.

Дзяўчынка пачала нервавацца:

— Табе экскурсія па горадзе даражэй за жыццё! Так? Я згодна рызыкаваць, правесці цябе на карабель, а ты...

— Прабач, Кісатс!.. А хто будзе кіраваць караблём?

— Ты! — рашуча адказала яна. — У нас кожнае дзіця ведае, як кіраваць такой тэхнікай. Я табе асноўнае пакажу. Наперадзе ноч, а раніцай пачнём дзейнічаць.

Стасік перавёў дыханне і звярнуўся да настаўніцы:

— Я, Аліна Паўлаўна, буду прапускаць дэталі нашай падрыхтоўкі плану ўцёкаў, скажу толькі, што раніца аказалася не мудрэйшай за вечар, а страшнейшай за яго.

Самыя горшыя прагнозы Кісатс пацвердзіліся. Я яшчэ спаў, калі ў мой пакой увайшлі нейкія людзі і загадалі мне збірацца.

— Куды? — спытаўся я, хоць разумеў, што мне ўсё адно не адкажуць.

Я спецыяльна марудзіў час, апранаючыся, і з надзеяй пазіраў на дзверы — а раптам у пакой увайдзе Кісатс. Але мае надзеі згасалі з кожнай хвілінай.

— Хутчэй! — падганялі мяне незнаёмцы. — У нас мала часу.

Мяне вывелі, пасадзілі ў талерку без ілюмінатараў і кудысьці павезлі. Двор, на якім мы селі, быў абнесены высокай сцяной. Пасярэдзіне яго знаходзіўся толькі адзін трохпавярховы будынак.

Я ў гэтай казачна-каляровай краіне ўпершыню ўбачыў чорны колер — будынак чорны, як сажа, наганяў у сэрца жах. Пакой, у які мяне пасялілі, быў таксама чорнага колеру, нават ложка і ўся мэбля — чорныя.

Убачыўшы гэта, я ледзь не згубіў прытомнасць, але незнаёмец, які прывёў мяне сюды, ласкава сказаў:

— Не здзіўляйся такому інтэр’еру. Чарната — гэта вынік, гэта самы даўгавечны, самы пастаянны колер для кожнага з нас. Яна псіхалагічна настройвае пацыента на вечнае заспакаенне. Гэта ў нас замест анестэзіі. Праз нейкі час тут ты забудзешся пра ўсё на свеце, пра ўсе колеры. Затое пасля аперацыі ты па-іншаму будзеш успрымаць сапраўдную шматколернасць. А пакуль — адпачывай.

Пасля такой анестэзіі ў мяне сапраўды не было ні сіл, ні волі працівіцца чаму-небудзь...

Тым часам Кісатс заўважыла маю адсутнасць і кінулася да бацькі:

— Татачка, а дзе Стасік? Што з ім?

— Забудзься на яго, дачушка, — як мага мякчэй адказаў ён. — Ён хутка праройдзе ў іншае малекулярнае вымярэнне.

— Не! — кінулася на шыю бацькі Кісатс. — Я хачу апошні раз пабачыць яго!

— Навошта, дачушка? Эксперыменту дадзены ход.

Кісатс зразумела, што патрэбны нейкі пераканаўчы аргумент. Яна плаксівым тонам сказала:

— Татачка, мы ўчора вечарам пачалі развучаць песню, якую Стасік прывёз з Зямлі. Я яшчэ не зусім валодаю мелодыяй і не ўсе словы ведаю. У іх свае песні, не падобныя да нашых. Ён мне некалькі разоў яе праспявае,

я запішу яе на дыск, а потым — працягвайце эксперымент... Ты ж толькі ўслухайся, татачка: «Касіў Ясь канюшыну...» Далей я не памятаю. У нас жа не расце канюшына і няма такіх дзівосных імён, як Стасік і Ясь. Дазволь, татачка!

Бацька падумаў і завагаўся:

— Што ж, у выпадку няўдачы эксперыменту няхай пасля яго застанецца хоць канюшына. Добра! Пропуск у цэнтр эксперыментальнай медыцыны я табе выпішу, але толькі на адну гадзіну.

— Дзякуй, родны татачка! Але я б хацела паехаць туды з сябрам Клырстам — ты яго ведаеш. Я адна крыху баюся.

— Можна і з Клырстам, — згадзіўся бацька, — хлопец ён надзейны...

Стасік абвёў поглядам клас. Усе вучні былі засяроджаныя і напружаныя. Нават Аліна Паўлаўна скінула з вуснаў недаверлівую ўсмешку.

А Стасік працягваў:

— Я ляжаў нібы ў нейкай чорнай бязмежнасці, хоць пакой быў невялікі. Я не проста ляжаў, а пакорліва чакаў свайго канца.

Раптам адчыніліся дзверы, і ў пакой увайшоў той жа незнаёмец і ўрачыста сказаў:

— Прымай гасцей!

Убачыўшы Кісатс, я, як сталёвая спружына, падскочыў ледзь не да столі.

— Кісатс, мілая, родная! — не мог стрымаць я слёз радасці і сваіх эмоцый. — Ты тут! Дзякуй!

Незнаёмец, пэўна, доктар, сказаў:

— Не буду вам перашкаджаць, — і выйшаў.

Толькі цяпер я заўважыў, што Кісатс не адна, і хацеў спытацца, хто гэта, але Кісатс тузанула мяне за грудзі:

— Хутчэй распранайся! Хутчэй!

— Навошта?

— І ты хутчэй распранайся! — паўшэптам зашыкала яна на сябра. — Мяняйцеся адзеннем, пераапраанайцеся.

Пакуль я корпаўся з адзеннем, Кісатс дастала з сумачкі нейкую бляшанку, адкрыла яе і пачала націраць мне твар і рукі ярка-чырвонай фарбай.

— Клырст, хутчэй бяры вунь тую шкляначку і фарбуй сябе сам. Маж толькі часткі цела, якія выглядаюць з-пад адзення!

Праз некалькі хвілін я зрабіўся як спелы памідор, а той Клырст набыў колер маёй скуры.

— Ну, Кісатс! Ну, малычына!

— Цішэй ты! — зноў зашыкала яна. — Маўчы і выконвай усё, што я загадаю. А ты, — звярнулася яна да Клырста, — кладзіся на ложак

і адварніся да сцяны, а як зойдзе доктар, рабі выгляд, што плачаш — уздрыгвай усім целам.

— А што будзе з ім? — занепакоіўся я. — Яму ж пападзе!

— Не хвалюся, яго выпускаць пасля таго, як усё высветліцца... Вось мне перад татам будзе сорамна, але — перажыву.

Клырст бухнуўся на ложак і адварнуўся да сцяны, а Кісатс адчыніла дзверы і зычна сказала:

— Бывай, Стасік! Не хвалюся, усё будзе добра!

Зайшоў доктар, а мы з Кісатс знешне спайна выйшлі ў калідор. Я, праўда, адварочваў твар, баяўся, што мяне пазнаюць і схопяць.

Кісатс ветліва развіталася з доктарам, і мы не марудзячы падаліся да выхаду. За спінай чуўся голас доктара:

— Паплач, паплач, табе зробіцца лягчэй...

Трэба дадаць, што Кісатс прыляцела на сямейнай лятальнай талерцы, у якую мы хуценька селі.

— Цяпер перад намі апошняя складанасць — карабель, на якім ты прыляцеў, — усхвалявана выдыхнула дзяўчына. — Галоўнае — трапіць у яго. Уперад!

Праз некалькі хвілін мы прыземліліся. Карабель стаяў ля нейкай дзяржаўнай установы і быў зачынены.

Убачыўшы нас, з будынка выйшаў, відаць, навуковец і строга спытаўся:

— Што вам тут трэба?

Кісатс ласкава патлумачыла:

— Дазвольце мне з маім сябрам зайсці на хвілінку ў карабель. Толькі на хвіліначку! Так хочацца дыхнуць паветрам, якое прыляцела да нас з далёкай Зямлі!

Пазнаўшы дачку высокага начальніка, навуковец памячэў:

— У карабель можна пускаць толькі супрацоўнікаў, але для цябе, Кісатс, я зраблю выключэнне. Толькі нічога там рукамі не чапаць, — і дазволіў нам зайсці ўнутр карабля.

Усе пульты і экраны былі выключаны, але дзяўчынка па-майстэрску штосьці націснула, нешта пакруціла, і ўсё ажыло, засвяцілася і заміргала.

Кісатс ліхаманкава пачала інструктаж:

— Вось аўтаматычны рэжым работы. Бачыш? Гэта — сістэмы навігацыі. Задаём сістэме загад: «Адваротны курс!» Гэта значыць — маршрут да Зямлі. Гэта кнопка — узлёт, гэта — хуткасць. Гэта — кіслародазабеспячэнне. Гэты экран высвеціць за сотні кіламетраў ад цябе небяспечны астэроід ці іншы міжпланетны карабель. Вось гэта — управа, улева — манеўр. Гэтыя шафы — халадзільнікі з запасамі ежы ў гранулах і вады

ў спецыяльных крышталях. Як толькі я зачыню за сабой ўваходны люк — цісні на кнопку «ўзлёт», праз хвіліну ўключай сістэму навігацыі і хуткась.

— А як жа ты, Кісатс? Што будзе з табой?

— Я пасля твайго ўзлёту закрыву, што ты выпхнуў мяне з карабля і ўкраў яго. Не хвалюйся!

— Дзякуй табе, дарагая Кісатс! Я цябе ніколі не забуду! — ледзь не заплакаў я.

Яна дрыготкім голасам адказала:

— Шкада расставацца, але бывай, цёзка! Шчасліва даляцець!

Праз хвіліну я быў у паветры, яшчэ праз хвіліну ўжо імчаў у напрамку Зямлі.

— Ура! Я хутка буду дома! — радасна закрываў я і заспяваў усё, што прыходзіла ў галаву.

Праз нейкі час пачало цямнець, і я зразумеў, што карабель пакідае жоўтую Сонечную сістэму. Хутка, як і першы раз, зрабілася зусім цёмна. і толькі пульт і экраны вакол не давалі страху авалодаць мной. А страшна было не слаба. Уявіце — я адзін у глыбінях космасу імчу насустрач невядомасці.

Раптам мне зрабілася па-сапраўднаму страшна: пульт кіравання пачаў паступова патухаць, і на экране высветлілася засцярога:

«Пульт адключаецца, акумулятары разрадзіліся — пераход на ручное кіраванне».

У мяне валасы заварушыліся на галаве. Якое ручное кіраванне?! Дзе яно?! Кісатс пра яго нічога не казала! І як ім карыстацца?

Сорамна сказаць, але я ад жаху закрычаў: «Ма-а-ма!» Усе прыборы патухлі, цемра вакол такая, быццам я не ў касмічным караблі, а ў бляшанцы, поўнай ваксы. Я мацаў рукамі па панэлі кіравання, хапаўся за нейкія рычажкі і тумблеры, але нічога не пераключаў і не націскаў, баяўся нашкодзіць.

Тут, на вялікую маю радасць, пачало паціху віднець — значыць, набліжаецца іншая, наша Сонечная сістэма. Калі ж зусім пасвятлела і паявілася наша Сонежка, я пачаў разглядаць пульт кіравання. Знайшоўшы надпіс «Ручное кіраванне», я нерашуча ціскануў на кнопачку, і адразу з панэлі высунулася штосьці падобнае да штурвала. Я ўхапіўся за яго рукамі і паспрабаваў ціхенька павярнуць управа, улева. Карабель паслухмяна хіснуўся ў абодва бакі.

— Я кірую касмічным караблём! — з гонарам закрычаў я і зноў заспяваў, але адразу прыкусіў язык: — Што я раблю? Навошта кратаю штурвал? Я ж магу адхіліцца ад курсу і праляцець міма Зямлі.

Я да болю ў пальцах сціснуў штурвал, не дазваляючы яму павярнуцца ні на міліметр.

— Толькі прама! Толькі ў тым кірунку, які загадала сістэма навігацыі! — шаптаў я. — А вунь і Месяц! Усё правільна!

Калі ляцелі ад Зямлі, ён быў справа, цяпер, наадварот, — злева. Я зноў пачаў спяваць, не выпускаючы з рук штурвал, бо ведаў, што ад Месяца да Зямлі — рукой падаць.

І сапраўды, праз хуткі час паказаўся шарык — наш родны зямны шарык, які ўсё рос і рос у памерах. Я ліхаманкава знайшоў пульт з надпісам «Хуткасць», павярнуў рычажок у бок яе памяншэння, і Зямля пачала набліжацца значна павольней.

— Ага! Вунь кантыненты і акіяны! Вунь Амерыка... Не, яна мне і задарма не трэба. А дзе ж Беларусь? Эх, шкада, пакуль не бачу! А вунь Расія! Ура! Бяру курс на Расію, бо ведаю, што недзе побач мой дом, наша сінявая зямля. Цяпер я сваю Радзіму адшукаю хутка!

Бяру рэзка ўправа і пікірую ўніз. Хуткасць выбраў самую малую, каб не праскочыць міма мэты. Вось ужо відаць лясы, нейкія населеныя пункты, рэчкі — і зноў лясы.

Раптам у мяне над галавой зараўла сірэна, і на аварыйным блоку стаў міргаць

надпіс: «Аварыйная пасадка! Аварыйная пасадка. Энеггазабеспячэнне заканчваецца!»

Я адчуў, як карабель, а з ім і я даволі рэзка апускаемся ўніз. Я паспеў прышпіліцца да крэсла, і ў наступны момант карабель жорстка шмякнуўся аб зямлю. Дзверы аўтаматычна адчыніліся, і ў сярэдзіну талеркі шуганула свежае паветра. Я адшпіліў рамяні і куляй выскачыў з талеркі.

— Зямля! Трава! Дрэвы! Ура-а! — крычаў я як звар'яцелы.

Потым азірнуўся. Талерка прызямлілася на лясную паляну і ляжала на баку. Дзе я, што рабіць і куды ісці — не ведаў.

— Ды некуды выйду! — падбадзёрыў я сябе і пашыбаваў, як мне здавалася, прама.

Прыкладна праз гадзіну я апамятаўся — я ж, дурань, не прыхапіў у кішэні з халадзільніка ежы і вады, а раптам буду доўга блукаць... Кінуўся назад, управа, улева — пятляў, пятляў, а сваю талерку так і не знайшоў. Толькі сілы патраціў і час змарнаваў. Цяпер ужо я так заблукаў у лесе, што не меў паняцця, куды накіроўвацца і як ратавацца.

Карацей, пятляў я па лесе тры дні і тры ночы. Уратаўвалі мяне ад голаду лясныя ягады, якіх было даволі многа. На чацвёрты дзень я заўважыў, што мясцовасць паступова

становіцца гарыстай. Ісці стала цяжэй, ягады трапляліся ўсё радзей. Сілы пакідалі мяне.

— Няўжо я, прайшоўшы праз такія міжпланетныя выпрабаванні, загіну на сваёй роднай планеце Зямля? — прастагнаў я.

І раптоўна адчуў пах дыму, быццам недзе палілі касцёр.

— Эге-ге-ей! Людзі! Ратуйце! — залямантаваў я. — Памажыце! Я ту-у-ут!

Прыслухаўся — ціха. Я зноў закрычаў што ёсць сілы, і на гэты раз падалося, быццам хтосьці адгукнуўся. Я з усіх ног як шалёны кінуўся ў той бок і праз некалькі хвілін заўважыў касцёр і нейкіх барадатых людзей ля яго.

— Дзядзечкі, родныя! — кінуўся я да іх, абліваючыся слязьмі. — Дзядзечкі, я вас знайшоў!

— Адкуль ты тут узяўся, Рабінзон? — здзівіліся яны, смеючыся.

Але, убачыўшы мае слёзы, схуднелы і змардаваны выгляд, абхінулі мяне нейкай тканінай, накармілі і напілі гарачым чаем.

Я сёрбаў чай, апякаючы вусны і абліваючы калені і толькі ўсхліпваў: «Дзядзечкі... дзядзечкі...»

Калі я прыйшоў у сябе і супакоіўся, яны спыталіся:

— Дык адкуль ты ўзяўся тут і што з табой здарылася? І чаму ты такі чырвоны — дзе ты ў фарбу ўлез?

Замест адказу я спытаў:

— А далёка адсюль Беларусь?

Незнаёмцы, цяпер ужо ад душы, зарагаталі:

— Хлопча! Тут вакол нас на дзясяткі, а ў некаторыя бакі і на сотні кіламетраў тайга. А да тваёй Беларусі — некалькі тысяч кіламетраў. Ты што, пешшу збіраўся ісці да Беларусі?

— А вы хто? — спытаўся я.

— Мы — геалагі, а вось ты так і не адказаў, адкуль ты ўзяўся. Ты што — з неба зваліўся?

Не мог жа я ім сказаць, што я сапраўды з неба зваліўся — не павераць! Таму я пачаў хітраваць, выкручвацца:

— Я адстаў ад бацькоў... Мы падарожнічалі... Мясціны незнаёмыя... Вось... А чырвоныя я таму, што мы з бацькам гулялі ў індзейцаў.

— Вось што, хлопчык, пакінь ты пры сабе сваю ману. Праз тыдзень за намі прыляціць верталёт, давязём цябе да нашага стацыянарнага лагера. Адтуль на спадарожнай машыне адправім цябе да чыгункі — і каці сабе з Далёкага Усходу ў сваю Беларусь. Праўда, перад тым як адправіць цябе ў такое доўгае падарожжа праз усю Расію, мы патэлефануем тваім бацькам, каб пераканацца, што ты сапраўды з Беларусі і цябе там чакаюць. Тэлефон у тваіх бацькоў ёсць?

— А як жа! — запэўніў я. — І хатні, і мабільны...

— Вось тут, Аліна Паўлаўна, можна паставіць кропку ў маіх прыгодах, — заключыў Стасік. — Дадам толькі, што злётаў я ў другую Сонечную сістэму і вярнуўся на Зямлю менш чым за двое сутак, а вяртаўся з той тайгі дадому два тыдні...

Аліна Паўлаўна звярнулася да дзяцей:

— Ну што, паверым Стасіку?

— Паверым! Паверым! — у адзін голас закрычалі вучні.

— А дзе той касмічны карабель? — спыталася настаўніца. — Хто-небудзь шукае яго? Ці ты не паведамляў пра яго афіцыйным органам?

— Пакуль не... — ціха адказаў Стасік. — Тата параіў мне маўчаць, каб не палічылі манюкам ці зусім...

— Усё ты раскажаў складна-ладна, — разважала настаўніца, — а вось доказаў ніякіх мы не атрымалі. Няўжо нічога ты адтуль не прывёз такога... не нашага?

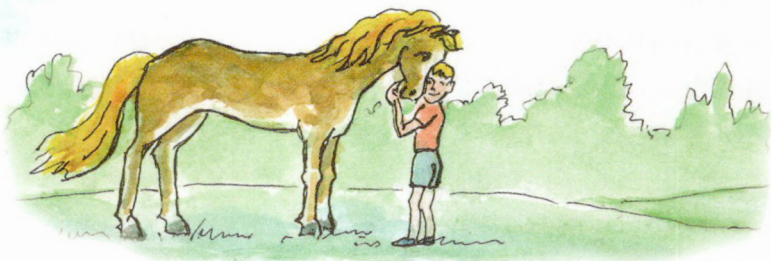
— Доказы ёсць! — спахапіўся Стасік. — Там, у касмічным караблі, застаўся сувенір ад Кісатс — мініяцюрныя герб і сцяг — сімвалы той каляровай дзяржавы. Я, пасля таго як карабель ударыўся аб зямлю, у гарачцы

выскачыў з яго і потым забыўся пра той падарунак...

Пачуўся званок на чарговы перапынак, і настаўніца выйшла з класа, а аднакласнікі Стасіка шчыльна абступілі яго і засыпалі пытаннямі...

Будзем спадзявацца, што з часам тую касмічную талерку ўсё ж знойдуць, і тады ніхто нават і падумаць не асмеліцца, што Стасік маніў.

ЖЫВАЯ ДУША

Каштану, як ён лічыў, пашанцавала ў жыцці. Яго гаспадар, Савось, меў характар памяркоўны, незласлівы. Пугай амаль не карыстаўся, хаця, ходзячы за плугам альбо седзячы на колах, трымаў яе ў руцэ. Каштану дастаткова было гаспадарскага «но-о-о» ды лёгкага патузвання лейцамі. Увогуле, у дадзеным выпадку паміж чалавекам і канём даўно ўсталявалася поўнае паразуменне, нават сяброўства.

Бывала, прыйдзе Савось запрагаць Каштана і, перад тым як накінуць на галаву каню аброць, паднясе на далоні да конскай пысы кавалачак хлеба ці цукру, зазірне ў яго вочы і з цеплынёй скажа:

— Прабач, дружа, але пасля ласунку я мушу тыцкаць табе ў зубы жалеза... Ды ты ж сам ведаеш, што незацугляны конь як вятрак без

ветру, — і накідваў на галаву каню аброць, устаўляючы між зубоў цуглі.

Савось кожны раз, запрагаючы каня, прыкладна гэтак вінаваціўся перад ім, і Каштану гэта вельмі падабалася.

Бывала, Савось крыху мяняў гаворку, тады Каштан чуў:

— Шкада, дружа, што ты не ўмееш размаўляць. Вочы ў цябе разумныя, выразныя, а вось язык твой — ні бэ ні мэ.

Каштану крыўдна было гэта чуць, бо гаспадара ён разумеў і заўсёды адказваў яму — «падтрымліваў гаворку», але Савось і падумаць не мог, што, калі конь «стрыжэ вушамі», пафыркае на розны манер ды ціхенька іржэ, ён гэткім чынам размаўляе. Трэба толькі прыслухацца, прыгледзецца ды прызвычаіцца да конскага «лексікону».

Толькі той, хто асвойвае сэрцам гэты лексікон жывёлінак, з лёгкасцю можа весці гутарку з канём, сабакам ці катом. На жаль, мала такіх людзей, бо большасць лічаць сябе царамі-ўладарамі і прыроды, і ўсяго жывога ў ёй.

Як ні дзіўна, але дзесяцігадовы сын Савося, Піліпка, бавячы вольны час ля Каштана, не толькі пасябраваў з ім, але вывучыў ад а да я і яго конскую азбуку, і яго лексікон.

Хлопчык з захапленнем распавядаў яму свае навіны і з цікавасцю даведваўся ад Каштана пра яго маленства, пра тое, як пазней аддзялілі яго ад маці Каштанкі, як ён сумаваў па ёй, як яму першы раз накінулі на шыю хамут, пасля чаго пуга ўтаймоўвала яго наравістасць, і пра многае-многае іншае да таго часу, калі Каштан патрапіў да сучаснага гаспадара, Савося.

Піліпка неяк вечарам зрабіў спробу казаць пра ўсё гэта свайму бацьку, але той адмахнуўся:

— Фантазёр ты, сынку...

Жыццё рухаецца наперад, мяняе прыярытэты і патрэбы. Тэхнічны прагрэс закронуў і сялян з іх адвечным укладам жыцця. Вось чаму аднаго дня Савось з форсам заруліў на сваю сядзібу на трактары «Беларус», які купіў, падпарадкоўваючыся тэхнічнаму прагрэсу.

— Прымайце жалезнага каня! — з гонарам абвясціў ён жонцы і Піліпку.

— А як жа Каштанчык? — з болей усклікнуў хлопчык. — Куды яго?

— Яго збудзем... Прададзім, — адказаў Савось сыну. — Не вечна ж гнуць спіну над плугам. Глянь, якая моц! Сотня Каштанаў у гэтым волаце! Сядай, пракачу!

— Не! Не хачу! — ледзь не захлынуўся слязьмі Піліпка і пабег прэч са двара на выган, туды, дзе пасвіўся яго самы шчыры сябар.

Хлопчык абхапіў рукамі шыю каня і, уздрыгваючы ўсім целам, загаласіў:

— Мілы! Родны! Не аддам цябе нікому! Не хачу! Не хачу!..

Вечарам бацька абняў Піліпку і пачаў супакойваць:

— Ты думаеш, мне не шкада Каштана?! І мне баліць душа... Знойдзем яму другога гаспадара, будзе жыць неяк. Супакойся, сыноч.

Потым пачалі прыходзіць розныя людзі, прыцэньваліся да каня, зазіралі яму ў зубы, цікавіліся пра яго ўзрост і нораў. Піліпка сціскаўся ў камячок і з жахам назіраў за ўсім гэтым.

Неяк раніцай Савось, які рупліва ўставаў раней за сонца, ускочыў у хату з крыкам:

— Каня ўкралі!

І сапраўды, дзверы ў хляве былі расчынены, а Каштана ў ім не было.

Прыехала міліцыя — штосьці пісала, кагосьці апытвала — і ўсё, канцы ў ваду — ні грошай, ні каня.

Савось відавочна мяняўся ў горшы бок. Зніклі яго разважлівасць і памяркоўнасць, рабіўся злосным. І не толькі ад таго, што ўкралі

каня, але і таму, што трактар, у адрозненне ад Каштана, — мёртвае жалеза. Ён не зазірне з цеплынёй у вочы, не прыхіне галаву да грудзей, не возьме сабе твой боль. З трактарам не паразважаеш пра жыццё, не паскардзішся яму. У трактара няма цёплай пысы і жывой душы. Ён часцяком «капрызнічае», бывае, не заводзіцца, ён мазутны, чадны. Рукі і адзенне ў Савося прапахлі саляркай і маторным маслам. Гаспадар стаў падобны да хмары, якая вось-вось заплача навальнічным дажджом.

І толькі Піліпка ў гэтай сітуацыі паводзіў сябе на дзіва спакойна. Дзівілася і маці Піліпкі: чаму сын падчас летніх канікул адмовіўся ехаць з класам у лагер. І асабліва дзівілася таму, куды дзяваецца хлеб з хаты.

— Я яго ем, мамачка! — запэўніваў маці хлопчык, а сам запіхваў ціхенька запазуху акраец і ўпотай бег да свайго сябра Каштана аж на Прылуцкія лугі, дзе конь быў прывязаны і спакойна пасвіўся на сакаўной траве.

— Я ж казаў, што нікому цябе не аддам! — крычаў шчаслівы хлопчык, падбягаючы да свайго сябра. — Еш! Еш хлеб, родненькі! Лета наперадзе, а там пабачым. Я люблю цябе, конік!

— Дзякуй табе, дружок! — адказваў на сваёй мове Каштан. — І я цябе люблю!

Піліпка прывязваў каня на свежым месцы, расказваў яму пра ўсе хатнія навіны, абдымаў за шыю і зноў бег дамоў.

Мінуў цэлы месяц. Савось ішоў да трактара, як па прынуцы. Штосьці неабходна было падкручваць, падцягваць, падмазваць. У датак да ўсяго трактар настолькі растрас Савось, што ў яго пачала балець сярэдзіна.

— А мае нервы, — сумна жартаваў Савось, — патрабуюць капітальнага рамонту.

Ён абняў сына і з горыччу выдыхнуў:

— Эх, Піліпка, быў бы з намі наш Каштанчык!.. Я так па ім сумую. Здаецца, абняў бы яго, прытуліўся да жывой душы — і падужэў бы, і ўся хворасць адступіла б...

— Ты ж хацеў яго прадаць, тата...

— Дурны быў, прабач... Ну купіў я трактар. І што? Няхай бы і конь быў... Жывая душа як процівага жалезу... Эх, сыноч...

Піліпка кінуўся на шыю да бацькі, моцна абняў яго:

— Тата! Татачка родны! Ты сядзі тут — я хутка! Я зараз! — і паімчаў на Прылуцкія лугі, каб вярнуцца адтуль да свайго таты з ратавальнай жывой душой.

НЕСПАДЗЯВАНКА

Пачыналася вясна. Сонейка з кожным днём пракладвала свой шлях па небе ўсё вышэй і вышэй, песціла застылую за зіму зямлю цеплынёю. Першыя праталіны, першыя пралескі, першыя матылькі — хіба ж гэта не цуд! А жаўрукі! А шпакі і буслы! Яны вярнуліся з далёкага выраю да сваіх гнёздаў — са шчаслівым вяртаннем вас!

Іван Крылоў, кароль усіх баек, як і належыць каралю, сядзеў на сваім троне, грэўся на сонейку і звысоку паблажліва назіраў за ўсімі тымі, каму ён у розныя часы надаў у сваіх творах статус станоўчых ці адмоўных герояў.

Вакол яго трона віравалі Варона і Ліса, Сабака і Конь, Мартышка з акулярамі на хвасце, Зязюля і Певень, Асёл і Салавей, Мядзведзь і Пчолы, Воўк і Журавель, Свіння пад

Дубам, Слон і Моська, нават Багацей і Паэт...
Ды марная справа пералічваць усіх персана-
жаў вялікага чараўніка баечнага слова — так
іх тут шмат.

— Ці правільна я складаў байкі? — задаў
сабе пытанне байкапісец. — Можа, кагосьці
незаслужана пакрыўдзіў?

І, падумаўшы, сам сабе адказаў:

— Здаецца, правільна... Жыццё дажываю,
а ніводнай скаргі ад сваіх герояў не чуў.

Раптам, сярод гэтага веснавога шчыра-
вання жыцця да яго вушэй даляцела ледзь
чутнае стагнанне. Крылоў азірнуўся і ўбачыў
каля сваіх ног Страказу, якая дрыжала ўсім
сваім зграбным целам. Перламутравыя яе
крыльцы зліпліся, яе прыгожыя вочы закала-
муціліся, тоненькія ножкі падгіналіся ад сла-
басці. Відаць, зіму яна перажыла з цяжкасцю.

— Што здарылася? — перапалохаўся
Крылоў і асцярожна пасадзіў бедалагу на
сваю цёплую далонь.

— Вы яшчэ пытаецеся, што здарылася? —
дрыготкім голасам абурылася Страказа. —
Праз вас я ледзь не загінула!

Крылоў здзівіўся:

— Праз мяне? Якім чынам?

— З вашай ласкі мурашы выштурхнулі
мяне вон. Як я толькі не загінула зімой ад хо-
ладу і голаду — сама не ведаю, — затым з да-

корам дадала: — Спачатку трэба падумаць пра наступствы, а потым ужо пісаць!

— Вось яно што! — засмяяўся Крылоў. — Дык ты ж сама вінаватая!

Страказа страпанулася, у яе нават разліпліся крыльцы.

— У чым мая віна? У тым, што я пела і скакала? Я ж стварала добры настрой усім маім суседзям! І тым жа мурашам, вытворчасць працы якіх павялічвалася ад маіх спеваў. Калі і каму добрая песня і вясёлы настрой шкодзілі? І ўвогуле, я — творчая натура, створаная маці-Прыродай для ўпрыгожвання жыцця! Па-вашаму, Іван Андрэевіч, усіх спевакоў і танцораў трэба залічыць у дармаеды?

Іван Крылоў відавочна стушаваўся:

— Вось дык неспадзяванка... Ты першая, ад каго я пачуў скаргу.

— Я першая?! — усхадзілася Страказа. — Я ўсе вашы байкі чытала і ведаю, што незадаволеных шмат.

— Напрыклад? — насцярожыўся Крылоў.

— А ўспомніце: «Ты вінаваты ў тым, што хочацца мне есці...» Тое ягня і рада было б паскардзіцца вам, ды ад яго няма ўжо ні рожак, ні ножак. І ўсё гэта вы! Вы! А салавей?.. Вясна, а яго нідзе не чуваць. Чаму, па-вашаму? Ён у кашэчных кіпцюрах не толькі не мог спяваць. Але і не падумаў паскардзіцца таму,

хто дзеля чырвонага слоўца загнаў яго ў гэтыя кіпцюры. А што далей сталася з чароўным пеюном, вам вядома лепш, чым каму. Бывайце, Іван Андрэевіч!

Страказа адагрэлася пад вясеннім сонейкам на пульхай далоні Івана Крылова, страпанулася сваімі крыльцамі і растала ў ласкавым блакіце неба.

— Гм-м, — задумліва ўздыхнуў Іван Андрэевіч, затым крыкнуў наўздагон Страказе: — У маіх байках шмат алегарычнага, вобразнага, павучальнага! Я і не думаў нікога крыўдзіць, тым больш знішчаць. Наадварот, я папярэджваў сваіх і станоўчых, і адмоўных герояў, ратаваў іх ад непрадуманых паводзін і небяспечных крокаў.

Пачула гэта Страказа ці не, невядома, а вось тыя, хто віраваў вакол трона Крылова, шматзначна пераглянуліся.

З КАЗКІ Ў КАЗКУ

Усе казкі, як вядома, пачынаюцца прыкладна так: «Жылі-былі дзед ды баба, і была ў іх курка Раба... ці: было ў іх тры сыны — два разумныя, а трэці...» — і гэтак далей.

Наша ж казка пачынаецца наадварот.

Жыў-быў сын, дарослы сын, адкуль ён узяўся, ён і сам не ведаў альбо рабіў выгляд, што не ведаў. Хутчэй за ўсё, ён не вельмі задумваўся, адкуль што бярэцца. Жыццё — яно поўнае спакус, смакаты ды розных уцех. А ці ж абавязкова ламаць галаву, адкуль усё гэта? Галоўнае, што яно ёсць — еш, пі, спажывай.

Але ў гэтага сына быў свой сын, які ўжо вучыўся ў першым класе і ўжо ўмеў чытаць. Узяў аднойчы гэты маленькі хлопчык, якога

звалі Хвядоскам, у рукі кніжку казак, разгарнуў старонкі і, водзячы пальчыкам па надрукаваным, пачаў уголос чытаць:

— Жылі сабе дзед ды баба, і быў у іх сын... — хлопчык перапыніў чытанне і звярнуўся да бацькі: — Тата, вось тут напісана пра дзеда і бабу, у якіх быў сын. Гэтаму сыну дзед і баба хто?

— Яны яму — бацька і маці.

— А я ў цябе хто? — спытаўся хлопчык.

— Як хто? Ты мне — сын, — адказаў бацька.

— А хто ты? — не сунімаўся малец.

— Я — твой тата! Што тут незразумелага? — ужо з нецяргпеннем тлумачыў хлопчыку бацька.

— Не, не для мяне, хто ты! А для дзеда і бабы? — дапытваўся Хвядоска.

Яго бацька пачаў нервавацца:

— Для якога яшчэ дзеда і бабы? Гэта ж там, у тваёй казцы, дзед і баба, а тут ты, я і твая маці. Тут дзеда і бабы няма.

Хвядоска не адступаў:

— Але ж у казцы ёсць сын і ў яго — дзед і баба... Ну яго бацька і маці. І ў вас ёсць я, а ў мяне вы — мае тата і мама.

— Ну дык і цудоўна! Нарэшце ты разабраўся сыноч!

Хвядоска няўпэўнена працягваў:

— Я, тата, не зусім разабраўся...

— Ну што яшчэ? — выказаў нецярпенне бацька.

Хвядоска працягваў:

— Ёсць я, і ў мяне ёсць ты і мама, і ёсць ты. А дзе твае мама і тата? Калі яны ёсць ў казцы, дык і ў жыцці павінны быць...

Хвядоскаў тата пачырванеў. Ён даўно забыўся на сваіх бацькоў. У жыцці яму шанцавала — былі і ёсць бізнес, грошы, машына і ўсё астатняе. Таму неяк неўпрыкмет ён аддаліўся ад бацькоў, яны падаліся непатрэбнымі і нават лішнімі. І дзе яны зараз — яму было не зусім цікава.

Хвядоскава пытанне вярнула бацьку да рэальнай жыцця:

— Дык дзе, тата, твае дзед і баба ці, як ты казаў, бацька і маці? Мяне, я ведаю, бусел прынёс некалі да цябе і мамы, а цябе бусел прынёс да каго?

Бацька пачаў блытана тлумачыць:

— Разумееш, сыноч, ішлі мы аднойчы па дарозе, ды раптоўна наляцеў моцны вецер, зрабілася цёмна, як ноччу. Параскідала нас — я вось апынуўся тут, а куды дзеліся мае бацькі, невядома.

— А ці ж ты не шукаў іх? — страпянуўся хлопчык.

— Шукаў... але, як кажуць, шукай ветру ў полі...

— А яны мне хто былі б, каб знайшліся? — працягваў хвалявацца Хвядоска.

— Вось табе яны і былі б дзедам і бабай.

— Я іх знайду! — запаліўся хлопчык. — Як жа так — у казцы ёсць дзед і баба, а ў мяне няма!

— Не дуры, сыноч! — заспакойваў бацька Хвядоску. — Дзе ты іх знойдзеш? Свет вялікі.

— Я перашукаю ўвесь свет! Я табе абяцаю! — усклікнуў Хвядоска і, выціраючы ўзмакрэлыя вочы, выйшаў з хаты.

Бацька ўзяў у рукі кніжку казак і незадаволена прамовіў:

— Пішуць жа ўсякую лухту, толькі нервы дзецям псуюць... і іх бацькам...

Хвядоска не жартavaў. Ён выйшаў з хаты і накіраваўся за вёску, на самы высокі пагорак, дзе звычайна сустракаўся самы моцны вецер.

— Вецер! Вецер! — паклікаў ён. — Чуеш мяне, вецер? Ты ж тут, я цябе адчуваю! Адгукніся!

У посвісце ветру Хвядоску падалося:

— І я цябе чую і адчуваю тваю заклапоча-
насць.

— Скажы тады, калі ласка, вецер, куды ты занёс майго дзеда і бабу, бацькоў майго таты? Я іх шукаю! Тата сказаў, што ты іх разлучыў.

Зноў Хвядоску падалося:

— Я твайго бацьку добра ведаю. Ён носіцца па дарогах на сваім «Мерседэсе» хутчэй за мяне і псуе на хаду маю вопратку. Але гэта дробязь. Не дробязь тое, што ён схлусіў — я не чапаў яго бацькоў. Твой тата зрабіўся сляпым.

— Не! — крыкнуў Хвядоска. — Гэта не пра майго тату! Мой бацька не сляпы, ён усё бачыць!

— Ён толькі думае, што бачыць, — пасвістаў незадаволеная вецер. — Насамрэч яго асляпіла нажыва, яе ён толькі і заўважае. А твае дзед і бабка, бацькі твайго таты, жывуць ажно за пяцьдзесят кіламетраў адсюль, у вёсцы Найда. Яны нават не ведаюць, што ў іх ёсць унук — ты, Хвядоска. Далёка гэта — не дойдзеш!

— Дайду! — крыкнуў хлопчык. — Дзякуй табе, вецер! Ты сапраўдны мой сябар! — і Хвядоска пайшоў.

Але пайшоў не ў далёкую вёску Найд, а дамоў, каб супакоіцца і асэнсаваць чутae.

Яму было балюча і крыўдна, што яго тата, якога ён любіў, схлусіў яму, а насамрэч адмовіўся ад сваіх бацькоў.

«Хіба ж я магу адмовіцца ад сваёй мамы і свайго таты?» — з болей думаў хлопчык.

«Не, — вырашыў ён, — я нават не падам выгляду, што раскрыў гэту непрыемную тайну. Я не хачу нават думаць, што мой тата бласі, я павінен нейкім чынам яму дапамагчы. Але як?»

І Хвядоска прыдумаў.

Наступным днём хлопчык шумна ўскочыў у хату, кінуўся тату на шыю і шчасліва зашчабятаў:

— Тата! Татачка родны! Я знайшоў тваіх маму і тату, маіх дзеда і бабу! Якое шчасце!

— Дзе? — разгубіўся бацька. — Як ты мог іх адшукаць? Жартуеш, сыноч?

— Заводзь машыну, татка! — ажно свяціўся хлопчык. — Вецер занёс іх ажно ў вёску Найдз. Едзем, татка, я хачу абняць сваіх, а не казачных, дзеда і бабу! Праўда, гэта здорава, татка?

Хвядосаву бацьку прыйшлося падыграць сыну:

— Малайчынка, сыноч! Едзем!

Праз паўгадзіны шчаслівы Хвядоска і яго тата ехалі ў «Мерседэсе» ў напрамку

далёкай вёскі, дзе іх чакала... Так, шчаслі-
вая сустрэча!

На пагорку Хвядоска звярнуўся да свайго
бацькі:

— Крыху цішэй едзь, тата, бо ў ветру псу-
ецца вопратка.

Бацька прамармытаў сабе пад нос:

— І хто іх прыдумвае, гэтыя казкі?

ЗМЕСТ

Лявон і мабільны тэлефон.....	3
Адважны баязлівец.....	12
Папараць-кветка.....	19
Другое «я»	27
Хто самы прыгожы?.....	40
Мара	46
Знічкіны ласкі.....	54
Пчолка Юля і труцень Кузя.....	68
Сямёра казлянят і Воўк.....	78
Волаты Белавежскай пушчы.....	88
Пярсцёнак	95
Кемлівы заяц	104
Галоўнае багацце	112

Заслужыў — атрымай!.....	119
Боль.....	127
Чароўная кніжка	133
Прамая дарога.....	140
Стасік і іншапланецяне	146
Жывая душа	178
Неспадзяванка	185
З казкі ў казку	190

Літаратурна-мастацкае выданне

ДАВІДОВІЧ Сяргей Фёдаравіч

КАЗКІ І ПРЫГОДЫ

Рэдактары *Н. Г. Шчарбакова, В. В. Крывадубская*
Дызайн вокладкі, мастацкі рэдактар *А. М. Зяновіч*
Камп'ютарная вёрстка *Д. С. Камейша*
Стыльрэдактары *Н. Ф. Крыцкая, Н. Г. Шчарбакова*

Падпісана да друку 25.11.2020. Фармат 60 × 90¹/₁₆.
Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 12,50. Ул.-выд. арк. 7,16. Тыраж 700 экз. Заказ 1907.

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом «Звязда».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі
выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных
выданняў № 1/8 ад 02.08.2013.

Вул. Б. Хмяльніцкага, 10а, 220013, г. Мінск,
Рэспубліка Беларусь.

Адкрытае акцыянернае таварыства
«Паліграфкамбінат імя Я. Коласа».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 2/3 ад 10.09.2018.

Вул. Каржанеўскага, 20, 220024, г. Мінск,
Рэспубліка Беларусь.

6+

ISBN 978-985-575-279-1

9 789855 752791

EAL

СЯРГЕЙ ДАВЫДОВИЧ

КАЗКА
ПРАПРАПРА

КАЗКА
ПРАПРАПРА